

Deprem Sonrası Hatay'ı Yeniden Kurmak

*Vatandaşların
beklentileri
ve katılımı*

Rapor

*6 Şubat 2023 depremlerinde hayatını kaybeden
tüm insanların anılarına saygıyla...*

BAYETAV Yayınları
Bir Arada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı

“Deprem sonrası şehirleri yeniden kurmak:
Hatay şehrinin yeniden inşasında
vatandaşların beklentileri ve katılımı”
Araştırma Raporu

Ferhat Kentel

Copyright © Ocak 2024

Evka-3, 101/2 Sok. No:22 35050
Bornova İzmir, Türkiye
0 232 374 60 66- 374 56 66

bayetav.org
info@bayetav.org
facebook.com/bayetavvakfi
x.com/bayetav
instagram.com/bayetav

Yazar:

Ferhat Kentel

Grafik Tasarım:

Eylem Eylül Acarsoy

Son Okuma:

Çağdaş Yusuf Akbulut

İçindekiler

8-11 *Sunuş – Araştırmanın gerekçesi*

12 *GİRİŞ*

Projenin akışı ve kapsamı (15)

16 *I: Deprem öncesinden Antakya hafızası*

1. Ortak yaşam kültürü (18)

2. Şehrin tarihsel ve kültürel kimliği (22)

Kadim Antakya (22)

Şehre olan aidiyet ya da “ev” (27)

3. Toplumsal yapı ve kimlikler (30)

Mahalleler (38)

Güven ve devamlılık (40)

Kadınlar için özgürlük (44)

4. Gastronomi ve turizm (46)

50 *II. Depremden sonra*

1. İlk önce depremden çıkmak (52)

2. Depremden sonra yaşanan ayrımcılık (58)

3. Deprem sonrasında toplumsal değişim (66)

Deprem sonrası devam eden krizler: fırsatçılık (71)

4. Tarihin restorasyonu: “Moloz değil miras” (74)

5. Şehircilik, mimarlık ve altyapı (88)

Ara sonuç (104)

Çadır, konteyner ve barınma (109)

6. Ekonomi, üretim ve istihdam (114)

Kaynaklar ve sürdürülebilir kalkınma (118)

Tarım ve hayvancılık ile köylerin rehabilitasyonu (120)

7. Yönetim, politika ve katılımcılık (124)

Yerinden çözüm

8. Sivil toplum ve katılım (132)

Sivil toplum ve dayanışma (134)

Yardımlar ve dayanışma (138)

9. Engellilerin yaşadıkları zorluklar (142)

Felaketi avantaja çevirmek (143)

10. Kadınların yaşadıkları zorluklar ve dayanışma (146)

Kadınlar – “Bu sosyallik hayat veriyor” (148)

11. Çocuklar ve gençler için eğitim ve spor (150)

12. Güvenlik ve halk sağlığı (152)

13. Kültür ve sanat (156)

14. Gelecekte Hatay – Umut (158)

162 SONUÇ

172 EK: Görüşme listesi

Sunuş: Araştırmanın Gerekçesi

8

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin 11 ilini kapsayan büyük deprem felaketinde Hatay iline bağlı Antakya en büyük yıkımı yaşayan şehirlerden biri oldu. Felaket duyulur duyulmaz, Türkiye'nin çok farklı bölge ve şehirlerinden Antakya'ya doğru, gönüllü faaliyetleri ve sivil toplum aktörleri vasıtasıyla çok güçlü bir yardım seferberliği başladı. Ancak on binlerce hayatın yok olduğu ve yuvanın yıkıldığı bir ortamda, sıradan bireylerin ve sivil toplum aktörlerinin güçlerinin yetemeyip bunların yapacağı iyileştirme faaliyetlerinin çok sınırlı olması kaçınılmazdı ve yapılanlar sınırlı kaldı.

Buna karşılık, aynı zamanda, depremin hemen akabinde bu şehirden kamuoyuna yükselen sesler aracılığıyla, felaketin boyutlarına rağmen devlet kurumlarından yardımların da çok geç ulaştığı dile geldi. Bu çerçevede farklı devlet kurumlarından gelen farklı ve çelişkili sesler ya da devletin devlet dışı kurumlara ihale ettiği işlerin karmaşasında, deprem sonrasında en çok ihtiyaç duyulan bir duygu olarak "güvenlik" eksikliği tatmin olamadı.

Bu süreç içinde felakete maruz kalan insanlara güven vermek ve onların en acil ihtiyaçlarını karşılamak bakımından eksik kalan devletin dilinde vatandaşlar esas olarak “hızla kaldırılacak molozlar” ve “hızla yapılacak konutlar” söylemini duydular. Bir bakıma, ortak paylaşılan bir şehir kimliği, tarihi ve çeşitlilik kültürüyle Antakya'nın ve bölgenin özelliklerini göz önüne almayan, özellikle TOKİ usulü konutlarla “barınma”ya odaklanan bir inşaat dili, her anlamda “evlerini” kaybetmiş insanlar nezdinde güvenlik duygusunun daha da erozyona uğramasına neden oldu.

Dolayısıyla yurttaşlar, bir yanda yıkılmış bir şehre yeterli ve gerekli yardımı yapamayan bir devlet, diğer yanda iyi niyetle, sonsuz bir gayretle çalışan ancak devlet kurumlarının bürokrasisine takılıp bu yüzden bölgeye etkin bir şekilde ulaşamayan yardımlar arasında kaldılar. Devlet bürokrasisi, bir tür sahiplenme mantığı altında, farklı kurum ve kanallardan gelen yardım kamyonlarının üzerine AFAD pankartlarını takmayı zorunlu kılarken çok sayıda yurttaş girişiminin cesaretleri kırıldı. Devlet organlarının yetersizliği, koordine olamayan, kopuk girişimler eşliğinde yurttaşların dile getirmeye çalıştıkları talepler ve sesler de anomik denilebilecek bir karmaşanın içerisinde boğuldu.

İşte bu durumda bu araştırmanın meselesi de bu çerçeve içinde şekillendi. Yurttaşların seslerini dinlemenin ve kamusal alana taşımının başlı başına bir önem taşıdığına inandık. Ancak bu araştırma sadece yurttaşların seslerinin ve taleplerinin duyulması amacını taşımıyor; aynı zamanda Hatay'ın yeniden inşasında “yurttaş katılımının” en önemli bileşenlerden biri olduğunun altını çizmek istiyor.

Size ulaşan bu araştırma belli bir dönemde (Temmuz 2023), depremin yaralarını sarmak bir kenara, sağlık, mülkiyet, kayıplar gibi sorunların yaşanmaya devam ettiği belli bir bağlamda yapıldı. Dolayısıyla her araştırma gibi da bu araştırmanın verileri de bir zaman sonra eskiyecek ve yenilenmesi gerekecek. Ancak bu araştırmaya yansıyan duygu halleri, geleceği

kurmak için dile gelen düşünceler ve yaşama arzusunun birlikte oluşturduğu bütünsellik anlamını korumaya devam edecek.

Bu vesileyle bu rapor için içerik tartışmalarının olgunlaşmasından görüşmelerin gerçekleşmesine, verilerin derlenmesinden düzeltilmesine kadar uzanan süreçte destek olan, katkı veren herkese, özellikle Serkan Turgut, Mehmet Ali Akar, Çağdaş Yusuf Akbulut, Zahide Sadiç, Eylem Eylül Acarsoy'a ve bu çalışmanın gerçekleşmesi için maddi destek veren Heinrich Böll Vakfına çok teşekkür ediyoruz.

Ayrıca kuşkusuz acılarına rağmen bize kalplerini açıp düşüncelerini paylaşan Antakyalılara sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Giriş

12

Depremle yıkılmış bir şehri yeniden inşa etmek çok yönlü bir faaliyettir. Özellikle Hatay gibi çokkültürlü bir yapıya ve hafızaya sahip olan bir şehri yeniden kurmak sadece insanların oturacakları konutları yapmak değildir. Sokaklarında yürürken aidiyet hissini yaşayabilecekleri bir mekân yaratmaktır. Bunun en önemli yollarından biri de o şehrin sakinlerinin katılımını ve dolayısıyla şehre sahip çıkmalarını sağlamaktır. İşte bu amaçla yürüttüğümüz araştırma -bir ilk aşama olarak- Hatay'da sivil toplumun seslerini yansıtmak üzere vatandaşların "gelecek Hatay" hakkında düşünce ve hayallerini toplama-yı ve bu verileri kamuoyuyla paylaşmayı hedefledi.

Bu verilerin paylaşılmasıyla şu hedeflere ulaşmayı da amaçladık:

- Hatay'ın yeniden inşasında Hataylıların beklentilerini öğrenmek ve bu beklentilerin kamusal alana taşınmasını, dolayısıyla vatandaşların katılımını sağlamak;
- Hatay'ın yeniden inşasında vazgeçilmez olan barınma ihtiyacının kent kültürü ile ilişkili olarak düşünülmeye sağlanmak;
- Farklı demografik, toplumsal ve kültürel kesimlerle ve sivil toplum aktörleriyle yürütülecek araştırmanın topladığı veri ve bilgilerle Hatay'ın çok kültürlü yapısını ve kültürel mirasını kamuoyunun gündemine taşımak;
- Hatay'ın zengin çok kültürlü yapısını oluşturan engelliler ve kadınlar gibi bedensel ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğini taşıyan gruplar ile Nusayriler, Aleviler, Sünniler, Hıristiyanlar gibi dini gruplar ve esnaf, işçi, sanatçı, çiftçi gibi meslek kollarının beklentileri ve hassasiyetleri hakkında bilgi toplayıp elde edilen bu bilgileri demokratik ve çoğulcu bir "katılım" anlayışının sesini yükseltmek ve bunu desteklemek amacıyla kullanmak;
- Egemen eril dille inşa yerine, aşağıdan ve özellikle "kadın" sesinin dahil edildiği bir katılımın diline katkıda bulunmak.

Projenin akışı ve kapsamı

14

Bu proje kapsamında Hatay ilinde, başta özellikle tarihî ve kültürel olarak özel bir yere sahip olan, ancak depremden de en çok etkilenen Antakya başta olmak üzere ve bu merkez ilçeyle idari olarak ayrıştırmış olmasına rağmen, doğal bir iç içelik taşıyan Defne ve Samandağ gibi ilçelerde “derinlemesine görüşmeler” yaptık. Bu çerçevede 3-7 Temmuz 2023 tarihleri arasında önceden randevusu oluşturulan 27 görüşme yapıldı. Ancak bu görüşmelerin altısında aynı anda ikişer, ikisinde ise üçer kişiyle birlikte görüşme yapıldı. Bu haliyle toplamda 37 kişiyle görüşme yapılmış oldu. Farklı sosyo-ekonomik ve demografik kesimlerden insanların deprem mercenginden şehirlerine dair görüşlerine başvurduk. Bu görüşmeler, özellikle depremde yara sarma faaliyetlerine katılmış, sivil toplum örgütü üyesi olsun veya olmasın görece aktif vatandaşlarla (kadın, erkek, farklı meslek ve yaş gruplarından) yarı yapılandırılmış soru formuyla yapıldı.

Görüşmeler ortalama 40 ila 60 dakika sürdü. En uzun görüşme 1 saat 20 dakika, en kısa görüşme ise 20 dakika sürdü. Görüşmeler kayda alındı ve öncesinden planlanan soru kategorileri dikkate alındı. Ancak bu kategoriler revize edilerek “ortak yaşam kültürü”, “tarihsel arka planı”, “kadim Antakya”, “toplumsal yapı”, “depremden sonra yaşanan ayrımcılık”, “şehirçilik, mimarlık ve altyapı”, “ekonomi, üretim ve istihdam”, “sivil toplum ve katılım”, “kadınların yaşadıkları zorluklar ve dayanışma” gibi temalar raporun başlıklarını oluşturdu.

Araştırmaya başladığımız andan itibaren “Hatay” ili ve onun idari bölünmeleri ya da gündelik hayatta-

ki kullanımları açısından terminoloji sorunuyla biz de karşılaştık. Bilindiği üzere, il (vilayet) anlamındaki Hatay'ın ân itibarıyla başta Antakya, Defne gibi büyük ilçeler ve büyük bir sanayi şehri olarak gelişmiş İskenderun'un yanı sıra Dört Yol, Samandağ, Kırıkhan, Altınözü, Arsuz, Belen, Erzin, Hassa, Kumlu, Payas, Reyhanlı ve Yayladağı olmak üzere 15 ilçesi var.

Ancak tarihsel olarak "Hatay" ilinin 1939'da Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine katılınca kadar tarihsel olarak en önemli ve merkezi olan şehir olan Antakya ismi, bugün de Atatürk'ün Hitit tarihine ve Orta Asya Türklerine referansla verdiği Hatay ismi yerine hâlâ kullanılabiliyor. Buna karşılık sosyalizasyon süreçlerine ve idari yapıların kullanımlarına bağlı olarak Hatay ismi de tarihsel ve kültürel olarak merkezi bir öneme sahip olan Antakya'nın yerine geçebiliyor. İdari yapılanma açısından baktığımız zaman ise Antakya, Hatay'ın sadece bir ilçesi -merkez ilçesi- özelliğini taşıyor. Bunun yanı sıra 2012 yılında çıkarılan büyükşehir belediye yasasıyla (ve seçim aritmetiğine dönük siyasi saiklerle dinsel demografiyi mekânsal bir tasnife tutmak üzere) vilayet içinde yapılan sınırlama çalışmaları sonunda, Antakya şehri bölünüp en büyüğü Harbiye olmak üzere bazı mahallelerin eklenmesiyle "Defne" adı altında yeni bir ilçeye dönüştürüldü. Bugün idari tasniflerin keskinliğinin ve otoritesinin ötesinde, tarihsel, kültürel ve gündelik tasnifler altında "Hatay" ve "Antakya" tanımları arasında belirsiz ya da geçişken bir ilişki görülüyor. Dolayısıyla bu araştırmada biz de gördüğümüz kişilerin kullanımlarını esas alacağız ve aynı zamanda idari anlamda referans verdiğimiz zaman "Hatay"; şehirdeki sosyal ilişkilere, kültürel ve tarihsel yapı ve mirasa bağlı olarak ise "Antakya" adını kullanacağız. Ancak her halükârda araştırma alanımızı Hatay vilayetinin "merkezini" oluşturan Antakya ve Antakya'ya kültürel olarak bağlı olan Defne ve yakın çevresini içeren bir alan olarak tanımlayabiliriz. Başka bir açıdan bakarsak hem kültürel birlikteliği yansıması hem de depremden en çok zarar gören coğrafi mekân olması bakımından, bu rapor esas olarak "Antakya" üzerine bir rapor niteliği taşıyor.

*I: Deprem
Öncesinden
Antakya
Hafızası*

16

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde ve kuşkusuz daha uzun yıllar boyunca Antakya'yı artık depremden bağımsız olarak düşünmek mümkün değil. Bu saha çalışmasına katkıda bulunan görüşmecilerimiz için de böyle bir tahayyül artık mümkün değil. Tarihi boyunca Antakya'da meydana gelmiş depremlere eklenen 6 Şubat 2023 depremleri, en azından daha birkaç kuşak boyunca acısını derinden hissettirecek.

Görüştüğümüz kişilerden depremlerin yarattığı yıkımdan olabildiğince bağımsız düşünerek ilk olarak bu çerçevede "eski" Antakya'yı ya da Antakya'yı nasıl hayal ettiklerini ve şehrin kimliğini anlatmalarını istedik. Ancak depremle birlikte derin hatıra ve hafızaya işlenen izleri bir kenara bırakıp Antakya'yı hayal etmek mümkün değil. Ya da bu derin izleri bırakan felaketin getirdiği yıkım eşliğinde Antakya'nın deprem öncesini düşünmek, zorlu ve iç içe geçmiş ikili bir düzlemde gerçekleşiyor. Antakyalılar, bir yandan molozların, yıkıntıların ve ölümlerin arasından bakarak Antakya'yı hayal etmeye çalışıyor ve bugünün yıkımından bağımsız olmayan bir Antakya resmi çiziyorlar. Diğer yandansa tam da bugün, depremin merceğinden bakıldığında geçmişten kalan özgül kimlik ve imajın kıymeti daha da artıyor; geçmişin özgül Antakya kimliği adeta "kayıp kıta Atlantis" gibi mitik bir kimliğe bürünüyor.

Deprem şartlarını akılda tutarak depremden bağımsız bir anlatı olamayacağına da farkında olarak görüşmecilerimizden ilk önce "Antakya kimliğini" ya da "eski" Antakya'yı anlatmalarını istedik. Görüşmecilerimizin neredeyse tamamı, Antakya kimliğini, yukarıda sözünü ettiğimiz iç içe geçmiş düzlemlerde oluşan, acı ve nostalji eşliğinde, "ideal bir ev" ya da "yuva" kurusunda anlattılar.

1. Ortak yaşam kültürü

18

Antakya ile ilgili kimlik inşasının ya da Antakya tasavvurunun en önemli bileşenlerinin başında Antakya'da yaşayan farklı kültürel kimliklerin “bir arada yaşama” kapasitesi geliyor. Görüştüğümüz bütün katılımcıların neredeyse tamamı -farklı yoğunlukta olsa da- Antakya'nın “ortak yaşam kültürü”nü şehre ait en önemli olumlu özellik olarak nitelendiriyor.

Bir bakıma, “çeşitlilik” ve “ortaklık” Antakya kimliği için madalyonun iki yüzünü temsil ediyor. Farklılıkların birlikteliğinden oluşan bu kimliği hem somut hem de soyut kültür varlıkları besliyor. Antakya, örneğin Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın ibadet evlerini bir arada barındırıyor. Antakya, bu dinlere mensup insanların -Türkiye'nin başka hiçbir yerinde olmadığı kadar- karşılaşma imkânlarını ve mekânlarını sağlayan bir şehir olma özelliği taşıyor.

Bu karşılaşma ve birliktelik farklı dinlerin ritüellerinin, diğer dinlere mensup insanlar tarafından bilinmesini ve “normal” bir şekilde içselleştirilmesini sağlıyor. Üç dinin bir aradalığının yarattığı sembolik ilişki “çan – hazzan (sinagogda ilahi söyleyen kişi) – ezan” üçlemesiyle anlatılıyor. Farklı dinlere ait olan bu sembollere sadece sivil toplum aktörleri ya da gündelik hayatta çoğulluğun dili değil; Hatay'ın resmî makamları da referans veriyor.

Antakya'nın çoğulluğunu anlatmak için bayramlar sık başvurulan bir referans niteliği taşıyor. Bütün din gruplarının ve onların altındaki farklı dinsel kitlelerin kutladığı bayramlar yıl içinde dağılınca ortaya

oldukça zengin bir bayram repertuarı çıkıyor. Ancak burada ilginç olan nokta şu: Farklı dinsel toplulukların bayramları sadece grubun kendi içinde kutlanan bir bayram niteliği taşıyor. Bazen kendi mahallelerinde, bazen iç içe geçmiş ortak mekânlarda, her grup başka grupların bayramlarıyla da karşılaşılıyor ve birçok bayramın birlikte kutlanması doğal bir toplumsal ve kültürel pratiğe dönüşüyor.

Başka bir ifadeyle Türkiye’de geçmişin çokkültürlülüğüne atıf yapıldığında sık sık dile gelen “Hıristiyan komşularımızın Paskalya bayramını birlikte kutladık. Bizimle boyadıkları yumurtaları paylaşırlardı; onlar da bizim Ramazan ve Kurban bayramlarımızı kutlardı,” şeklindeki nostaljik söylem bugünün Antakya’sında bir ölçüde hâlâ geçerliliğini koruyor. Dolayısıyla örneğin “Gadîr-i Hum”, “Hamursuz”, “Paskalya” ve “Kurban” gibi bayramlar herkesin bayramı olabiliyor. Ulus devlet yapısı altında “azınlık” olarak kabul edilen insanlar birbirlerini koruyor. “Kardeşlik bayramı kutlu olsun,” diyerek dükkânlarını kapatıp dayanışma içinde birlikte bayram kutlayabiliyorlar.

Antakya’da kültürden bahsedildiği zaman kuşkusuz farklı kültürler (etnik, dinsel vb.) ya da kültürel kimlikler arasındaki ilişkiler akla geliyor. Ancak bu anlamda “kültürel”in yanı sıra genel olarak şehrin ve şehir yaşamının geçmişten bu yana var olan soyut kültürel ya da geleneksel birikimleri ve bunların üretimini ve yeniden üretimini anlamak gerekiyor. Bu kültürel birikim, bazen Habib-i Neccar Camii ya da Aziz Pavlus Kilisesi gibi somut kültürel varlıklarda olduğu gibi belli bir kültürel grubun üretimi olsa da Antakya coğrafyasının bir parçası olabiliyor. Bu kültürel birikimlerin en başında bayramlar ya kutsal günler geliyor. Takvim yılının yaklaşık üçte ikisine denk gelen bu günler için Antakyalılar -farklı bileşimlerle, farklı mahallelerde daha yoğun olmak üzere- anma ya da kutlama gibi nedenlerle bir araya geliyorlar.

Antakya’da, Müslümanların Ramazan ve Kurban gibi temel bayramlarının yanı sıra bazıları Hristiyan ve Aleviler için ortak olan bayramlar, Bereket Bayramı

olarak da bilinen Azize Barbara Bayramı, Paskalya Bayramı, Pagan dönemlerden üzüm kutsama törenleri olarak gelen, Hristiyanlıkta Meryem Ana yortusuna dönüşen, Ermenilerin Surp Asdvadzadzin Bayramı, Arap Alevilerinin Gadîr-i Hum ve Evvel Temmuz Bayramları gibi çok sayıda dinsel içerikli gün kutlanıyor. Bu kutsal günler Antakya nüfusunun çok-kültürlü sosyalleşme süreçlerine dair çok önemli bir bilgi veriyor.

Ekonomik ve piyasa koşullarına bağlı olarak söz konusu olan potansiyel değişimin izlerini de Antakya'nın en meşhur yerel bayramlarından birisi olan Gadîr-i Hum Bayramı bağlamında Ahmet Yıldız'ın söylediklerinde bulabiliriz.

Gadîr-i Hum, eskiden çok daha güçlüydü. Her yer kapalı olurdu. Şimdi ticari kaygılarla kapalı olmayan çok sayıda dükkân var. (Ahmet Yıldız)

Bazı bayramlar daha çok lokal olarak kalıyor. Mesela ekin hasadı ve bereketle bütünleşen temmuz ayını karşılama ritüeli olan “Evvel Temmuz”, yıllardır daha çok Samandağ'da kutlanan bir festival niteliği taşıyor.

Deprem felaketi ve hatta daha bunun öncesinde Covid-19 pandemisi nedeniyle birçok kültürel faaliyet sekteye uğramış durumda. Ancak Asdvadzadzin ya da Evvel Temmuz gibi toplumsal etkinlikler, buruk da olsa Antakya'nın sosyal dokusunu ve toplumsal birliğini güçlendirmeye devam ediyor. Bu bayramlar sadece Ermenilerin ya da Arap Alevilerinin kutladığı bayramlar olmaktan çıkıp çok farklı kesimlerin de dahil olduğu kültürel faaliyetlere dönüşüyor. Örneğin Mehmet Ali Akar'a göre;

İnanılmaz birleştirici bir gücü var Evvel Temmuz'un.

2. Şehrin tarihsel ve kültürel kimliği

Kadim Antakya

22

Antakya'da ortak kültürün yanı sıra, şehrin “kadim” bir nitelik taşıması sık sık dile getiriliyor ve bu durum Antakyalıların kimliklerine önemli bir katkı sağlıyor. Görüştüğümüz öğretim üyesi Ahmet Yıldız'a göre özellikle son 20 yılda “ilklerin önemi” daha çok vurgulanır olup “kadimlik” dili bir “anlatı sarmalına” dönüştü: “İlk ışıklandırılan sokak”, “ilk moda defilesi”, “ilk olimpiyat” gibi anlatılar bir “kadimlik” kültürünü besledi.

Görüşme yaptığımız birçok kişi Antakya'nın kadim geçmişinden bugüne kurdukları bağ aracılığıyla, Antakya'ya “mistik bir ev” niteliği atfediyor Özellikle eğitim düzeyi daha yüksek olan kesimler arasında Antakya hakkında yapılan daha sofistike soyutlamalar dikkat çekiyor. Örneğin üniversite mezunu ve Samandağ Çevre Koruma ve Turizm Derneği Başkanı olan Mişel Atik'e göre,

Antakya dünyada aslında laboratuvar işlevi gören bir yer. Ve Antakya aslında bizim düşündüğümüzün, hayal ettiğimizin çok ötesinde büyük bir öneme sahip. [...] Köprü vazifesi gören bir yerde kurulmuş bir yer. [...] Biz burada yaşadık yıllar yılı; yaşadık ama bizden önce onlarca medeniyet gelmiş.

Türkiye'nin tek Ermeni köyü olarak tanınan Vakıflı Köyü'nden görüştüğümüz Misak Hergel de Antakya'nın tarihî zenginliği bakımından önemini vurgulamak için "Çok özel bir şehir... önemli üç veya dört kentten birisi" diyerek dünyadaki başka önemli şehirlerle karşılaştırıyor ve şehrin katmanlarına dikkat çekiyor:

Düz yerin bir buçuk, iki metre altı bir başka tarihî katman. Azıcık inerseniz bir başka tarihî katman daha çıkar.

Mişel Atik de Antakya'nın Hristiyanlık açısından önemli bir merkez olduğunu ve St. Pierre'in ilk mağara kilisesine ev sahipliği yaptığını anlatıyor:

Eski Antakya evlerine bir de Hristiyanlık açısından bakmalı. St. Pierre, ilk mağara kilisesidir; bu Antakya'da. O mağara, Hristiyanlığın yayılmasında kullanıldı; yani bütün Hristiyanlık açısından bir hac merkezi aynı zamanda.

Görüştüğümüz kişilerin Antakya ile ilgili söylemlerinin aynı anda çok çeşitli boyutlar içerip bu boyutların iç içe geçtiğini söyleyebiliriz. Örneğin Mimar Buse Ceren Gül'ün şehre olan sevgisinin kaynağında Antakya'nın "kadim" özelliği birinci derecede anlam taşıyor.

Antakya'yı şöyle değerlendiririz: Dışarıda yaşayan insanlar da olsun, burada yaşayanlar olsun burası bir ev. [...] Antakya bizim için kocaman bir ev aslında. Buraya geldiğiniz zaman, "Evime gidiyorum," dersiniz. [...] İstanbul'da yaşayan birinin de Ankara'da yaşayan birinin de yurtdışında yaşayanın da buraya ayrı bir sevgisi, bağı vardır. [...] Bunun sebebi de bence gerçekten çok kadim topraklar. Çok eskiye dayanıyor. [...] Bunun kültüründen tutun da yemeğine kadar, her şeyi bizim için kıymetli; biz çok bağlı büyürüz buraya.

Bu değerlendirmelere ek olarak çok fazla örneğine rastlamadığımız ancak kentin ruhuna, enerjisine dair, daha ziyade inanç odaklı, bir türü “büyülü” ya da efsanevi anlatıların olduğunu da vurgulayalım. Sezer Atik, bir örneğinden şöyle söz ediyor:

Dünyada mesela yedi tane enerjinin çıkış noktası var; bir tanesi de Antakya’da.

Görüşüğümüz Antakyalılara tarihî ve kültürel olarak Antakya’yı nasıl anlatmak isteyebileceklerini sordüğümüzde çoğunlukla “bir arada yaşayan” sembolik (“ikonik”) yapılarla işaret ettiler.

Antakya’nın kalbinde Ortodoks kilisesi, Katolik kilisesi, cami ve havra bir karede. (Mehmet Ali Akar)

Antakya’da Katolik kilisemiz var; hemen dibinde de Sarımiye Camii. Kimisi Sermaye Camii der. Avluları sadece ortadaki bir duvar kesiyor. O kadar birbirlerine yakınlar ve tek duvar. [...] Neticede olağanüstü bir şeyimiz var burada. Bir harman var. Buradaki doku, Hatay’daki doku, Türkiye’nin geneline sirayet etse hiçbir problem kalmaz ülkede. Yani ne dinsel ne mezhepsel ne de etnik, hiçbir sıkıntı olmaz. Saygı ve sevgi... Yani birbirimize gösterdiğimiz hürmet bize bizi güçlü kılıyor burada. (Ayhan Kara)

Türkiye’de üç büyük dine mensup insanların yan yana yaşayışlarına ya da cami, kilise ve sinagogun yan yana bulunduğu mahalle ve şehirlere gönderme yapmak üzere kullanılan “Ezan, çan, hazzan” (melodik duaları yöneten, şan sanatı konusunda eğitim almış Yahudi müzisyen ya da koro şefi anlamında) üçlemesi bugün kuşkusuz en çok Antakya’yı anlatıyor. Şehirde bu “sık sık dile gelen bir anlatı” niteliğinde (Ahmet Yıldız) ve keza görüşüğümüz birçok kişi de bunu dile getirdi.¹

Türkiye'nin tek Ermeni köyü olarak tanınan Vakıflı Köyü'nden görüştüğümüz Misak Hergel de Antakya'nın tarihî zenginliği bakımından önemini vurgulamak için "Çok özel bir şehir... önemli üç veya dört kentten birisi" diyerek dünyadaki başka önemli şehirlerle karşılaştırıyor ve şehrin katmanlarına dikkat çekiyor:

Düz yerin bir buçuk, iki metre altı bir başka tarihî katman. Azıcık inerseniz bir başka tarihî katman daha çıkar.

Mişel Atik de Antakya'nın Hristiyanlık açısından önemli bir merkez olduğunu ve St. Pierre'in ilk mağara kilisesine ev sahipliği yaptığını anlatıyor:

Eski Antakya evlerine bir de Hristiyanlık açısından bakmalı. St. Pierre, ilk mağara kilisesidir; bu Antakya'da. O mağara, Hristiyanlığın yayılmasında kullanıldı; yani bütün Hristiyanlık açısından bir hac merkezi aynı zamanda.

¹ Antakya'da üç büyük dinin bir aradalığının geçmişte devlet televizyonu tarafından da altının çizildiğini hatırlayalım. TRT'de 2003'te yayımlanmaya başlayan altı bölümlük "Antakya, Ezan, Çan ve Hazzan" adlı belgeselin tanıtımında şu ifadeler yer alıyordu:

23 asırlık uzun ve soylu bir geçmişe sahip, çok tanrılı dinlerin, Musevi, Hristiyan ve Müslüman kültürleriyle yoğrulmuş, zengin bir mirasa sahip, görmüş geçirmiş bir kent... Bir zamanlar "Doğu'nun Kraliçesi", bugün ise mütevezi bir Anadolu kenti...Büyük İskender'in Generallerinden Suriye Kralı Selevkos I. Nikator'un M.Ö. 300'de kurduğu ve "Antioch" ismini verdiği, Doğu Roma İmparatorluğu'nun üçüncü büyük kenti, Hristiyanlığın hac merkezlerinden biri, dünyaca ünlü mozaik müzesinin bulunduğu, günümüzde de toplumsal ve dinsel hoşgörünün merkezi, Akdeniz kültürünün en özgün kentlerinden biri olan Antakya kentinin tarihini ve toplumsal yapısını vurguluyor; bugünün Antakya'sının ve insanların öyküsünü anlatıyor. (<https://www.trtmarket.com/antakya-ezan-can-hazzan>)

Görüştüğümüz kişilerin Antakya ile ilgili söylemlerinin aynı anda çok çeşitli boyutlar içerip bu boyutların iç içe geçtiğini söyleyebiliriz. Örneğin Mimar Buse Ceren Gül'ün şehre olan sevgisinin kaynağında Antakya'nın "kadim" özelliği birinci derecede anlam taşıyor.

Antakya'yı şöyle değerlendiririz: Dışarıda yaşayan insanlar da olsun, burada yaşayanlar olsun burası bir ev. [...] Antakya bizim için kocaman bir ev aslında. Buraya geldiğiniz zaman, "Evime gidiyorum," dersiniz. [...] İstanbul'da yaşayan birinin de Ankara'da yaşayan birinin de yurtdışında yaşayanın da buraya ayrı bir sevgisi, bağı vardır. [...] Bunun sebebi de bence gerçekten çok kadim topraklar. Çok eskiye dayanıyor. [...] Bunun kültüründen tutun da yemeğine kadar, her şeyi bizim için kıymetli; biz çok bağlı büyürüz buraya.

26

Antakya, depremden önce Habib-i Neccar Camii, Ulu Camii, Sarımiye Camii, Yeni Camii, Saint Pierre Kilisesi, (arkeologlar tarafından "bu haliyle bile dünya kültür mirasına girebilecek bir yapı" olduğu söylenen) Saint Simon Manastırı, Azizler Petrus ve Aziz Pavlus Ortodoks Kilisesi, Antakya Sinagogu, Kurtuluş Caddesi, Kurşunlu Han, tarihî Antakya evleri, Uzun Çarşı, eski Antakya evleri, Antakya Kalesi, Haron Cehennem Kayıkçısı, Antakya Cam Müzesi, Hatay Cumhuriyeti Millet Meclisi Binası, Hatay Arkeoloji Müzesi, Titus Tüneli ve Beşikli Mağara gibi miraslara sahip bir şehirdi.

Bunlara ek olarak Ahmet Yıldız'ın da belirttiği gibi, Antakya'da "Roma medeniyeti mirası da mevcut ama Roma dönemine ait çok eser yok; mozaikler var." Ve bu mozaik kültürü de Antakya'nın imaj repertuarında önemli bir yer tutuyor.

Öncelikle bütün bu tarihsel mirasın sadece "müzelik

bina” olmadığını, o yapıları kullanan insanlarıyla birlikte yaşayan semboller olduğunu not etmek gerekiyor. Antakyalıların sokaklarda yürürken karşılaştıkları bu yapılar ve yapılara girip çıkan insanlar “kadim” Antakya’nın ve “bir arada yaşayan” Antakya’nın işaretleri olarak kabul edilebilir. İnsanlarla birlikte yaşayan, dolayısıyla “sosyal” olan bir mekânın hem tarih hem de bugün arasında köprü kurduğunu, bu nedenle ilerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi, bu mekânın Antakya’da bir arada yaşamanın “normalliğini” ürettiğini ya da en azından çok önemli bir katkı verdiğini söyleyebiliriz.

Şehre olan aidiyet ya da “ev”

Kültür kavramını çok geniş bir yelpazede tanımlamak mümkün ancak kültürü en genel anlamda insanların toplumsal gruplar olarak çevre ve doğa ile kurdukları ilişkilerde bir “ara yüz” ya da bu ilişkiler için bir “yol haritası”, içinde yaşanan bir “anlamlar dünyası” olarak tanımlayabiliriz. Bu temel tanımdan baktığımızda Antakya’da yaşayan insanlar için “Antakyalılığın” çok temel bir “kültür”, bir “yol haritası”, “yol yordam” gösteren, “kimlik” içeren bir “anlamlar dünyası” olduğunu görebiliyoruz. Bir bakıma Antakyalı olmanın, belki de Türkiye’deki birçok şehirden çok farklı bir düzeyde, bir kültür ve kimlik üretimi ve tüketimini içerdiğini söyleyebiliriz.

**Güçlü bir Antakyalılık kültürü var.
Şehirlerini çok seviyorlar, önemsiyorlar.
Kendine ait otantik, otokton bir kültür...
(Ahmet Yıldız)**

Sofistike, “mistik ev” imajının yanı sıra eğitim düzeyi ne olursa olsun, her zaman aynı kelimelerle ifade edilme de genel olarak Antakyalılar için Antakya aynı zamanda çok somut bir yer. Antakya örneğinin “rahat yaşanan bir ev” ya da “mahalle”, “kimsenin kimseye karışmadığı” bir yer... Kolayca “aidiyet” hissi veren bir şehir...

Antakya'da Sünnilerle, Türklerle, Araplarla, Alevilerle, Hıristiyan Araplarla ve Ermenilerle görüştük. Dinsel olarak ait oldukları cemaatleri farklı olan bütün bu kesimlerin şehirle kurdukları bağı en iyi açıklayan cümlelerden birini Cem Çapar dile getiriyor. Ermeni olan Çapar'a göre, "(Antakya) kendilerini yabancı hissetmedikleri bir şehir."

Antakya ile kurulan bu duygusal bağ çok önemli. Çünkü Türkiye'de binde 1'lere denk gelen gayrimüslim nüfusa mensup bireylerin en çok maruz kaldıkları ön yargılar arasında, bütün "yerliliklerine" rağmen, onlara atfedilen "yabancılık" sıfatı olduğu düşünülürse Hıristiyan bir bireyin kendini "yabancı" hissetmediği, Hıristiyanlığın Müslümanlık gibi olağan görüldüğü bir şehirle şekillenen aidiyetin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir.

Ancak söz konusu olan duygu sadece Hıristiyanların hissettikleri bir duygu değil. Ulus devlet dinamikleri içinde yabancılaştırılmamış kesimler için de Hatay, insana güven veren bir şehir. Dolayısıyla kimsenin "yabancı" olarak ilan edilmediği bir şehrin kimliği kimse için "risk" oluşturmuyor.²

İnsanların birlikte yaşamaktan kazandıkları bu güven duygusunu farklı örneklerde görmek mümkün. Mesela, Antakya'da yerel siyasetle yakında ilgili, ticaretle uğraşan Ediz Parlar, Antakya'daki dostluk, arkadaşlık ortamını başka yerde bulmanın mümkün olmadığını söylerken genç üniversite öğrencisi Senem Doğru için ise Hatay onun güvenli alanı.

Dolayısıyla bu güven duygusu genel olarak Hatay'a ya da daha özel ilçelere bağlılık şeklinde tezahür ediyor. Örneğin kendini "Alevi cemaatinin inanç önderlerinden biri" olarak tanıtan Sedat Bilgin ve otel işletmesi sahibi Tahsin Boğday, Hatay'a olan kişisel bağlarını ve duygusal bağlılıklarını şöyle ifade ediyor:

**Ben Hatay'da doğdum, vallahi billahi
Hatay'da ölmek istiyorum.
(Sedat Bilgin)**

**Tahsin Boğday olarak ben, Samandağ'ın
dışında başka bir yerde yaşayamam.**

² Görüştüğümüz kişiler arasında, Antakya'da yaşayan diğer insanlar için "yabancılık" tanımlaması yapılmasa da şehrin çok kültürlü ya da interkültürel yapısını bilmeyen, ulusu homojen bir cemaat olarak yaşayan kesimler için bu çoğulluk hâli yadırganabiliyor. Deprem sonrasında şehirde örgütlenen yardım çalışmaları karşısında bir tarikata mensup kişilerin çektikleri bir videoda gösterdikleri şu tepkiler buna örnek gösterilebilir:

Hemen şu karşımızda kilise var. Orada kilise aş evi açmış. Ayın de yapıyorlar sabahları. Yanlarına gittiğimizde elimizi öpecek derecede mütevazi, yumuşak davranıp insanları kendilerine çekmek için olanca gayretiyle çaba sarfediyorlar. Her sabah şu çevreyi komple temizliyorlar millete şirin görünmek için. Yemek ısmarlıyorlar "Aman gelin, n'olur gitmeyin" gibi sürekli böyle bir insanları çekme hâli var. Allah muhafaza eyesin! Özel eğitilmiş, kilisenin elemanları. Seçilmiş, eğitilmiş insanlar bunlar. O yüzden bizim burada olmamız lazım. Hocalarımız mutlaka buraları boş bırakmasın." (<https://artigercek.com/guncel/hristiyanlarin-kurdugu-yardim-cadiriinin-basinda-video-cekip-hedef-gosterdiler-240859h>)

3. Toplumsal yapı ve kimlikler

30

Antakya'da yaşayan insanların bir arada yaşama kültürü kuşkusuz sadece Antakya'ya özgü değil ve sadece yakın zamanların da bir ürünü değil. Antakya'dakine benzer bir arada yaşama pratiklerini ve her şeye rağmen çok kültürlülüğünü Bosna Savaşı sırasında bile korumuş olan Saraybosna veya Ahmet Yıldız'ın bahsettiği Prizren örneklerinde ya da dünyanın başka şehirlerinde de görebiliriz. Ancak bir arada yaşama pratiklerini güçlendiren en önemli referanslardan birinin tarihteki süreklilik olduğunu söyleyebiliriz. Bir şehrin hafızasının mekâna yansıdığı örneklerin kazınmadığı durumlarda, şehir sakinlerinin gündelik hayatlarında yaşadıkları tahayyül her zaman somut ve geniş bir perspektif içerir. Başka bir ifadeyle insanlar sadece piyasa koşulları ya da egemen bir söylem tarafından kurgulanan bir dil ve tarih söylemi eşliğinde mekânlarını ve dolayısıyla tarihlerini ve kimliklerini soyut bir düzeyde hayal etmek zorunda kalmaz.

Antakya da mekânsal hafızanın, Türkiye koşullarında, olabildiğince gündelik hayatta titreşimler yarattığı bir şehir özelliği taşıyor. Tarihsel geçmişteki ve mekândaki çoğulluk (cami, cem evi, kilise, sinagog, antik tapınak vb.), dillerdeki çoğulluk (Türkçe, Arapça, Ermenice vb.) gündelik hayatta “somut bir aradalığa” fiilen referans veriyor; geçmişe dair hafıza ve şimdiki zamana dair çoğulluk insanların hemen yanı başında bulunuyor. Çoğullukla yaşanan bu titreşim bir arada yaşama iradesini, şehrin ötesindeki tek boyutlu ideolojik kurgulara karşı koruyor.

Öncelikle bu bir aradalığı, Buse Ceren Gül'ün de belirttiği gibi, bir çeşit “normallik” olarak görmek gerekiyor.

Yani baktığınız zaman sonuçta burası Samandağ. Normalde genelde Alevi nüfusun yaşadığı bir yer. Ermeni köyü var dağda, etrafındaki köyler Sünni köyü. [...] O dönemden sonra yerleşmişler, hepsi bir arada yaşıyorlar. [...] Biz buna alıştık. Bu şekilde büyüdük zaten.

Normalliği ise Antakya'nın bizzat kendisi üretiyor. Ahmet Yıldız bunu şöyle dile getiriyor:

Farklı ve şahane bir kültür; güçlü bir arada yaşama kültürü var. Ama bu bir 'hoşgörü' değil. Farklı etnik ve dinsel kültürler için yaşam alanı açan bir şehir.

Antakya'da bir arada yaşamının temelini oluşturan çok kültürlülük sadece "yan yana" duran ve "mecburen yan yana" yaşayan bir özellik değil. Ahmet Yıldız'ın dediğine paralel bir şekilde Mişel Atik de söz konusu olan unsurun "hoşgörü" olmadığını, bunun yukarıda değindiğimiz ortak mekânlarda paylaşım ve gündelik hayatta titreşimlerle gelişen "ortak bir yaşam kültürü" olduğunu şöyle anlatıyor:

Şimdi yanlış kullanılan bir terim var. Hoşgörü falan... burada bir ortak yaşam kültürü oluşmuş yıllar içerisinde. [...] Burada bir paylaşım... Uluslararası bir konferans vardı Antakya'da... Ben dedim, burada insanların, hangi insanın ayak izinin olduğunu söyleyemezsiniz. Hıristiyan'ı da geçmiş, Yahudi'si de geçmiş, Musevi'si de geçmiş, her dinden. [...] Yani zaman faktörü burada katilizer görevi görmüştür. Acılarıyla, hüznleriyle, savaşlarıyla, nefretleriyle hepsi bir arada şimdiki hâkim yapıyı doğurmuştur. [...] Sabah gidersin, ben giderim herhangi bir köye veya bir arkadaşına... Sohbet ederim, kahvesini içerim, rakı içerim, başsağlığı dilerim, düğünlerde oynarız.

Yukarıda sözünü ettiğimiz “kadim Antakya” aslında insanlar arasındaki “kadim ilişkilere” dayanıyor. Bu kadim ilişkiler de kendi “normallliğini” üretiyor.

Batıyaz'da Ermeni kilisesi var. Bu yeniden bir şekilde restore edildi. Ama her milliyetten, her dinden, her etnisiteden insan gidip orada orayı ziyaret etti. Ama bakın bunun dinle ilgisi yok. Ama her insana yöneliktir bu. (Cuma Oruç)

Normallik bir arada öğrenilen bir özellik. Bütün farklı toplulukların gündelik hayatta izlediği bütün pratiklerin diğer topluluklar tarafından da bilinmesiyle yaşıyor. Cuma Oruç, “farklı” olana sevgisine mizahi da eklerken Mişel Atik de arkadaşı Bedros’tan alıntı yaparken etnik ve dinî gruplar arasındaki etkileşim sayesinde kompleks duyulmayan ama bayağı da olmayan bir rahatlığın ve mizahi yaklaşımların da beraberinde geldiğini şöyle gösteriyor:

32

Ben küçükken, çocukken hatırlarım: Hep imrenerek bakardım. Kimlere? Hıristiyanlara bakardım, hocam. Hıristiyanlar pazar günü, en güzel kıyafetlerini giyerler, birbirlerinin yanına kahve içmeye, sohbet etmeye giderler. Biz çalışmaya giderdik. [...] Bunlara [Ermenilere] da diyorum, beni Ermeniliğe alın, almıyorlar hocam ya!” (Cuma Oruç)

Bedros şey diyor: “Müslümanlar domuz yemeye başladı; bize de domuz kalmadı!” diyor. (Mişel Atik)

Öte yandan, şehrin öğrettiği normallik bilgisi beraberinde şehre karşı sorumluluk da üretiyor.

[Bütün farklı gruplar 'ev duygusu'nu] bence hissediyorlar. Çünkü şu an bulunduğumuz yer mesela normalde Ermeni köyü. Ama daha sonrasında Sünniler yerleşti. Biz Aleviyiz, biz buradayız, hep birlikte yaşıyoruz. [...] Şöyle söyleyeyim: Ben de sonuçta kiliseden bahsettim, 2021'de başladım, ben cemaatten değilim. Ama orası benim ibadethanem gibi. Deprem sonrasında oraları kurtaracağım için kendim çalıştım. [...] Bu benim kendi içimde olan... Kimse bana demedi ki, "Hadi Buse, kalk bunları ne yapacağız" demedi.
(Buse Ceren Gül)

Dolayısıyla şehir çok farklı düzlemlerde ortaklaşma pratiklerine sahne oluyor. Veterinerlik yapan Ermeni Cem Çapar, babası Şahin Çapar ve Misak Hergel'in din ve etnisite grupları arasındaki ilişkiler hakkında tanıklıkları bu ortaklaşmalara örnek verilebilir.

Müslümanların bayramı olur gider kutlarız, onlar bizimkini gelir kutlar. Yani Alevilerin bayramı olur kutlarız. Rum Hıristiyanların bayramı olur kutlarız. Gideriz geliriz. Yani öyle ayrımcılık hiç yok burada. Yani bu Sünni'dir, bu Avlevi'dir, bu Ermeni'dir, bu Hıristiyan'dır diye hiçbir şey yok burada. Ayrım yok yani. Herkes de birbirini tanır aşağı yukarı. (Şahin Çapar)

Her milliyetin her cemaatin diğeriyle ilgili ortalama bir kabulü var. [...] Adam Sünni, adam Alevi, adam Arap, adam Hıristiyan. Bir toplum diğeri kabul eder ve bu şekilde devam eder. (Cem Çapar)

İnsanları birbirine çok yakın. Yani hangi etnisiteden olursa olsun, hangi inançtan olursa olsun selâm verdiği zaman bitiyor her şey. [...] Toplumsal karşılıklı saygı: "Abi sen geç..." Saygı işte! Ya gözünü seveyim! Böyle bir şey işte. [...] Kültürlerin geçit yaptığı bir yer burası, üst üste. (Misak Hergel)

Cem Çapar, başka dinlerle ortaklaşmanın ötesinde, aynı zamanda dilsel karşılaşmaların ürettiği zenginliğe vurgu yapıyor. Aşağıda yer alan ifadelerde iki ayrı konunun altını çizmek gerekiyor. Bunlardan birincisi Antakya'da birçok kişinin bizzat sahip olduğu "çok dillilik" ya da bu bireylerin bizzat kendilerinin bir "karşılaşma alanı" olması... İkinci konu ise daha çok gelecek hakkında hissedilen kötümserlik. Kısaca değinmek gerekirse piyasa koşulları ve ulus devletin sosyalizasyon politikaları altında, ileride bu çok dilliliğin çocuklara aktarılma ihtimali giderek azalıyor.

Bu yapı, mesela en bariz dilimizde kendini ifade ediyor. [...] Hatay'da yaşayan her on kişiden yedi sekizi diyebilirim ki en az iki dil biliyor. Türkçeyi ve Arapçayı ana dili olarak kullanıyor. [...] Ben üç dil biliyorum. O da Ermeni olmamdan kaynaklı. Bir de Ermenice var işin içinde. [...] Arapça da biliyorum. [...] Şimdi bu çok kültürlü bir yerde yaşamış olmanın özelliği. Biz bu dilleri okulda öğrenmedik. Sınavına girmedik. Kursuna yazılmadık. Para harcamadık bunları öğrenmek için. Hayatın içinde, evde öğrendik, komşularımızla ilişkimizde öğrendik, diğer çocuklarla oyun oynarken öğrendik, okulda öğrendik ve devam ettik işte. [...] [Çocuklar] yok, devam etmiyorlar. Bu çok ciddi bir sorun bizim için. [...] Araplar da Arapçayı aktaramıyorlar artık çocuklarına. Ermeniler de aktaramıyorlar çocuklarına. (Cem Çapar)

Antakyalılar bir aradalığı normallik olarak, mekânda ve gündelik hayatın pratikleri içinde somut olarak yaşıyor. Dolayısıyla Antakya'da etnik ve dinsel kimliklerin konuşulmasına da gerek kalmıyor. Başka bir ifadeyle bir Alevi ve Sünni'nin karşılaşmalarında bir diğersinin dinsel kimliğinin gündeme gelmediği bir "normallik"-ten bahsetmek daha doğru görünüyor.

***Hatay'ın içindeyken siz işte ben Alevi'yim, ben Sünni'yim, ben Hıristiyan'ım diye konuşmazsınız.
(Gizem Cabaroğulları)***

Buna bağılı olarak, “normallığın” ya da “çok dilliliğin” kaybedilme riskine paralel olarak, bir aradalığın (ya da normal olan bir durumun sürekli ne kadar ilginç ve önemli olduğunun) altının çizilmesinin de istenmeyen riskler üretebileceği endişesi yaşıyor. Bir görüşmecimiz, bir anısına atf yaparken bir tecrübesini aktarıyor:

[Bir esnafla] bunun bir muhabbeti olmuştu ya... O şey demişti: “Ya bak, çok giriyorsunuz bu mevzulara. [...] Aleviler, Hıristiyanlar, Yahudiler... İşte bir arada yaşıyoruz, tamam, eyvallah ama... Biz bu devletten de çok şey gördük; dillendirmeyin.” Böyle bir korku var bence. Belki de ondan bu kadar duyurmama hâli. “Çok da dillendirmeyin,” demişti bayağı böyle yaşlı bir bey, röportaj yaptığımız esnaf. (Özge Sapmaz)

36

Ali Baran Doğruel de toplumsal gruplar arasındaki uyumun bozulmasına karşı yukarıda sözü edilen esnafın gösterdiğine benzer bir hassasiyet taşıyor. Geçmiş politik gerçekliklerin ve dinî çeşitliliğin farkında olarak gelişen bu hassasiyet aynı zamanda dış müdahalelere karşı bir koruma içgüdüsünün oluşmasını da beraberinde getiriyor.

Kendi kültürünü besleyip kendi içinde yaşatmaya çalışan bir yapıdan bahsedilebilir. Bu da sanırım buradaki azınlık grupların kendi içerisinde ve birbirleriyle çok barışık yaşadığı ve bunun dışarıdan herhangi bir unsurla zedelenmesine de müsaade etmeyecekleri bir alanda bunu paylaşıyor, yaşıyor, yüceltiyor olma hâli. [...] Bir, politik gerçeklikle alakalı... İki, dinî çeşitliliğiyle alakalı, kültürel gerçekliğiyle alakalı. Buradan dediğim gibi her zaman dışarıdan gelecek müdahaleyi engellemek üzere bu koruma içgüdüğü oluşmuş. (Ali Baran Doğruel)

Antakya şehrinin kültürel kimliği ve Antakyalı olma hâli, diğer tüm kimlikler gibi karşılıklı etkileşimler sonucunda şekillenmektedir. Sünni ve Alevi olarak tanımlanan insanların yaşamları büyük oranda benzerlikler gösterse de bu benzerlikler arasında yer alan az sayıda farklılık, onların kimliklerinin inşasında önemli bir rol oynar. Benzer şekilde, Antakya'nın tarihsel süreç içinde ve günlük karşılaşmalarda ortaya çıkan kimliği, 'dış dünya' ile olan benzerliklerinin yanı sıra daha çok farklılıkları üzerinden kendini tanımlamaktadır. Bazı yerlerde Alevi olmanın problem yaratabileceği ve bu nedenle kimliğin bazen gizlenmesi gerektiği düşüncesi, bu farklılığın oluşumunda doğrudan etkili olmaktadır.

***Ben buradan şehir dışına
çıkarken dedelerimizden,
büyüklerimizden edindiğimiz, Alevi
olmanın bir problem yaratabileceği, her-
hangi bir yerde bunun gizlenmesi
gerektiği öğretisiyle hareket ettik. (Ali
Baran Doğruel)***

Mahalleler

Dışarı ve içeri arasında oluşan bu kimlik tanımlama ya da “kimlikleşme” sürecini tamamlayan en önemli unsurlardan birisinin de kendine özgü bir kimlik taşıyan “mahalleler” olduğu anlaşılıyor. Antakya'nın kültürel dokusunda mahalleler özel bir önem taşıyor. Mahalle insanların birbirlerini tanıdıkları, bildikleri ve sosyalleştikleri bir yaşam alanı...

38

Sınırlar belliydi. Alevi mahallesi, Sünni mahallesi, işte onların yaşadığı yer. Suriyelilerin yaşadığı yer, Arap Sünni nerede yaşar, Arap Alevi nerede yaşar, Hıristiyan mahallesi, her şeyin sınırı belliydi. [...] Bu kümelerin kesişme noktaları da vardı böyle kozmopolit mahalleler de vardı. Ama onlar da kendi kültürlerini geliştirmişlerdi. [...] Oturmak için bir yer seçecekseniz, kültüre göre seçiyordunuz. [...] Suriyelilerin mahallesi belli. Yani mesela Suriyeliler yaşamak için Samandağ'a gelmiyorlar. Antakya'da belli bir mahallede yaşıyorlar. (Cem ve Lora Çapar)

Her mahalle kendi inancıyla, kendi ideolojisiyle, kendi komşularıyla ve kendi hayat felsefesiyle ayakta kalabilir. (Sedat Bilgin)

Reyhanlı'daki insan Reyhanlı'dayken Samandağ'daki insan Samandağ'dayken daha uyum içinde yaşıyorlar. Reyhanlı'da Samandağlı, Samandağ'da yaşadığı gibi yaşayamaz. (Maruf Akar)

Dolayısıyla Antakya'nın hem kültürel çeşitliliğin hem de özgürlük hissini kuvvetli olduğu ve bunlarla birlikte Sezer Tuna'nın da dediği gibi, “büyük bir kasaba” gibi olduğu söylenebilir.

Çok büyük bir kasaba gibi. İnsanlar birbirini tanıyor, doğaya yakın, şehir de var... (Sezer Tuna)

Ancak mahallelere dair deprem sonrası ortaya çıkabilecek bir riski Ahmet Yıldız şöyle anlatıyor:

Herkes herkesi biliyor. Kim olduklarını sormazlar, çünkü bilirler. "Kimseyle kötü olmayalım..." Aksan, mahalle, soyadı, kültürel kodlarla oluşan repertuar sayesinde bilinir. Bu bilinirlik nüfus 200 binen daha da görünürdü. [...] Hataylılar başka şehirlere gittiğinde "Aaa, sen nereden geldin?" diye sorarlar; halbuki Hatay'da farklı aksan eksiklik değildir. Şehir bu farklılıklara yaşam alanı açıyor. [...] Reyhanlı Antakya'nın taşrasıdır; Antakya kentlidir, daha hibrittir; Samandağ daha saftır. [...] Armutlu daha sert bir mahalledir. [...] Her mahallenin ne olduğu bilinir. Mesela Armutlu gibi yerler ve diğerleri arasında eskiden zihinsel, kültürel sınırlar vardı. Muhtemelen [depremden sonra] zihinsel sınır ortadan kalkacak. (Ahmet Yıldız)

Depremden önce, yakın bir geçmişte yaşanmış olan pandemi, bütün dünyada olduğu gibi Antakya'da insanların karşılaşma imkânlarını azalttı. Ancak pandeminin arkasından gelen depremin sonuçlarını ise kolay tasnif etmek mümkün görünmüyor.

Şimdi pandemi geldi, uzaklaştık biraz birbirimizden insanlar uzaklaştı biliyorsunuz bu pandemide. Bir akrabalar bile gidip gelmedi evlerimize. Niye? Birbirimizden bir şey bulaşmasın diye. Sonra deprem oldu. Biraz daha uzaklaştık sayılır. Yok yok, yakınlaştık bu sefer. Deprem olunca yakınlaştık. Birbirimize yardıma koştuk, dayanışma oldu. (Şahin Çapar)

Güven ve Devamlılık

40

Görüştüğümüz kişilere Hatay'ın en güçlü sembolünün ne olduğunu, Hatay'ı neyin sembolize ettiğini sorduk. Aklımızda daha çok tarihî bir anıt ya da Asi Nehri gibi doğal bir zenginliğin geleceğine dair bir beklenti vardı. Ancak birçok kişi “sembol” meselesini açmamızı istediğinde, Hatay'ı “ifade eden” bir fikri anlattı. Başka bir ifadeyle, “somut olmayan” kültürel unsurlar devreye girdi. Mesela, bu soruya “güven” cevabını veren Gamze Nur ya da “Hatay benim güvenli alanım” diyen Senem Doğru, aslında büyük ölçüde Antakyalıların ortalama duygusunu ifade ediyor. Kuşkusuz bu “güven”, şehirde medeniyetlerden medeniyete, nesilden nesile aktarılan bir devamlılığın tezahürü olarak görülebilir. Ve söz konusu devamlılığın hem mekânsal devamlılıkta hem de kültürel karşılaşmaların devamlılığında olduğu söylenebilir. Yani mekânsal kopuşların ve mekâna bağlı olmayan kurgusal hafıza inşasının ülkesi olarak Türkiye'nin ortalamasının tersine, olabildiğince tarihiyle barışık, müzeleşip dondurulmamış ve yaşayan mekânlarda, kültürlerarası ilişkileri yaşayan insanların ürettiği ve yeniden ürettiği bir güvenden bahsedebiliriz.

Dolayısıyla yıkılan bir şehrin ardından, insanların hayal ettikleri “yeni” şehrin de bu güveni yeniden sağlayacak bir nitelik taşıması arzu ediliyor.

Biz Hatay'ımızı eskisi gibi istiyoruz. Çarşımızı, mesela biz çarşıya geçtiğimiz zaman, düşünsene altıncının yanında bir kebabçı var, kebabçının yanında kundura dükkânı... (Menel Doğru)

Ancak, öyle anlaşılıyor ki birçok kişi için bu devamlılık aslında zihinlerde üretilen bir güvenin yansıdığı bir mekân tahayyülüne dayanıyor. Başka bir ifadeyle hissedilen güven duygusu, "güvenilir" bir mekân imajını da meşrulaştırıyor. Ve gene öyle anlaşılıyor ki bazı Antakyalılar için şehir mekânı "düzen" bakımından eksiklikler taşıyor; bu eksiklikler de aslında zaman içinde ortaya çıkan değişimlerden kaynaklanıyor. Örneğin restoran işletmecisi Mehmet Metin Tansal'a göre Antakya aslında -arzulansa da- devamlılığını çok da koruyabilen bir şehir değil.

Bugün Maraş'a gidin, Antep'e gidin, bakırcı ayrı bir yerdedir, kalaycı ayrı bir yerdedir, baharatçı ayrı bir yerdedir. [...] Bizim burada da böyle olması lazım arkadaşım. Eskiden böyleydi. Bakırcı çarşısı vardı, demirci çarşısı vardı. (Mehmet Metin Tansal)

Her halükârda Türkiye ortalamasına kıyasla, görelilik olarak "devamlılık içeren mekân" algısının önemli olduğunu teslim edebiliriz. Öte yandan bir zamanlar Müslüman nüfusun yanı sıra Ermenilerin, Yahudilerin, Rumların yaşadığı İstanbul'un kozmopolit semtlerinde yaşanan çok kültürlü pratiklere dair sıkça duyulan bir söylem bugün Antakya'da hâlâ geçerliliğini koruyor. Dolayısıyla Türkiye'nin başka hiçbir bölgesinde hissedilmeyen bir yoğunlukta, Müslüman olmayan insanların yaşadıkları güven dikkat çekiyor.

Bizim Ermeni olarak burada özel bir tarihimiz, kültürümüz ve de tırnak içinde statümüz de var. (Misak Hergel)

Ancak aynı Misak Hergel, devlet dili ve halkın dili arasındaki tezata dikkat çekiyor. Bir yandan, devlet düzeyinde “medeniyetler korosu” gibi, “hoşgörünün sembolü”, bir bakıma “vitrin” olarak sık sık tüketilen Antakya, aslında aynı zamanda Antakya’da var olan “eksilmenin” de kaynağında yatıyor.

Fakat buranın asli unsurlarından olduğu bilinen 1939 öncesi Ermenilerin Antakya’da bir şeyi yok. [...] Çünkü dağıtılmış, yıkılmış, yerle bir edilmiş. Yani 1939’a kadar piskoposluk merkezi var Antakya’da. Baş piskopos düzeyinde temsilcisi olan dini önderlik var. Şimdi yok. Yerin neresi olduğunu da bilmiyoruz. (Misak Hergel)

Devletin dilindeki “kardeşlik ve hoşgörü” söylemi ile devletin pratiklerindeki gerçeklik arasında bir tezat var; ancak halkın yaşadığı başka bir gerçeklik var: “halk nezdinde yaşanan kardeşlik”:

Halk nezdinde, işte protokole mensup olmayan kişiler arasında o kardeşlik denilen şey hakkıyla yaşanıyor. (Misak Hergel)

Öyle ki bu kardeşlik Antakya dışına çıkıldığı zaman anlamını kaybediyor; başka bir ifadeyle, başka şehirlerde “anlaşılan” bir olgu olmaktan çıkıyor. Nebil Nazik, başka şehirler gittiği zaman, şehirini ve Antakya’daki çeşitliliği daha iyi anladığını ifade ediyor ve Mersin’de yaşadığı bir deneyimi şöyle anlatıyor:

Antakya dışına çıkınca daha iyi anladım ben. [...] Üniversite birinci sınıftayken, bir Noel akşamıydı. [...] Yürürken de arkadaşımı aradım. Doğal olarak bugün Noel diye, “Nasılsın canım, Noel kutlu olsun, aileye çok selamlar, işte öpüyorum sizi,” falan derken arkamdan bir tane insan, “Sen niye bu gavurların, kafirlerin bayramını kutluyorsun ya,” dedi.

Antakya'nın çok kültürlü sosyal yapısını ve bu yapıyı koruyarak nasıl daha da güçlendirilebileceğini yansıtan alıntılarda bayramların ve dini yapıların birlikteliği, kültürel ve tarihsel çeşitliliğin yanı sıra sosyal birlikteliğin ve kardeşliğin önemli göstergeleri olarak öne çıkıyor. Ediz Parlar'ın belirttiği gibi bayramların karşılıklı kutlanması toplumsal yapının temel değerlerinden biri. Bu meseleye yaptığımız mülakatlarda fazlaca referans var. Bu saygının aktif bir sosyal pratik olduğu anlaşılıyor. Mehmet Ali Akar'ın vurguladığı gibi Antakya'nın merkezindeki dini yapıların bir arada bulunuşu, farklı inançların yan yana yaşama kapasitesinin ve birlikteliğin mimari bir simülasyonu olarak görülebilir. Misak Hergel'in Ermeni topluluğunun tarihine ve kültürüne dair ifadeleri ise toplumun her bir parçasının kendi kimliğini muhafaza ederken genel yapının bir parçası olduğunu gösteriyor. Hergel'in kardeşlik ve hoşgörü söylemi ile gerçeklik arasındaki tezatta dikkat çekmesi, devlet politikaları ile yerel düzeydeki sosyal gerçeklik arasındaki farklılıkları ve bu iki düzeyin etkileşimini incelemek için bir zemin sunuyor. Halk nezdinde yaşanan kardeşliğin, protokolden bağımsız, doğal bir toplumsal ilişki ağı olarak varlığını sürdürdüğü anlaşılıyor. Mişel Atik'in Hristiyanlık için Antakya'nın merkezi önemine dair ifadeleri bölgenin küresel açıdan anlamlı bir tarihsel mirasa sahip olduğunu vurguluyor. St. Pierre'in ilk mağara kilisesinin varlığı, Antakya'nın dünya Hristiyanlığı için bir merkez olma rolünü pekiştiriyor. Nebil Nazik'in Antakya dışında yaşarken kenti ve çeşitliliğini daha iyi anladığına dair ifadesi Antakya'nın sosyal yapısının dışarıdan daha net şekilde görülebildiğini ve bazı önyargıların bu çeşitliliğin değerini artırdığını daha da ortaya koyuyor. Antakya'yı anlatmak üzere "kültürel çoğulluk ve karşılaşmalar eşliğinde bir arada yaşamak" formülünü kullanacak olursak, kuşkusuz bunun en önemli boyutlarından (ya da yansımalarından birinin kadınların şehirde sahip olduğu özerklik ve özgürlük alanları olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda dikkat çekici bir ifadeyi, üniversite okumak için 2008'de Antakya'ya gelen, sonrasında tiyatro ve farklı sanat aktiviteleri için tekrar gelip yerleşen, Antakya'da sivil toplum fa-

Kadınlar için özgürlük

aliyetlerinde aktif olarak yer alan Özge Sapmaz'dan okuyalım:

Sonra ekip olarak okullarımızı bitirdikten sonra, biz “Evet, bizim yaşamak istediğimiz şehir burası olabilir, burası,” demiştik. Çünkü biz özellikle ekibin içindeki kadınlar şehirde inanılmaz böyle bir şey hissettik, özgürlük... Çünkü işte gece saat 1 ama böyle sokaklarda kadınlar falan var. Ya da işte bizim Adana’da -ben Adanalıyım, orada da okudum- orada böyle çok tanıdık olmadığınız bir böyle şey, özgürlük alanları vardı burada kadınların. Özellikle zaten şehirde o dönem kadın nüfusu çok fazlaydı. Çünkü erkekler genelde yurtdışında çalışıyor ve işte ekonomiyi, dışarıyla kurulan ilişkileri vs. kadınlar genelde yapıyor. Şehirde böyle inanılmaz bir kadın nüfusu var ve bence bu da rahatlığı getiriyordu. Ondan etkilenmiştik.

4. Gastronomi ve turizm

Yaptığımız görüşmelere dayanarak, Antakya'yı anlamak için şimdiye kadar ele aldığımız konular arasında, en önemli pratiğin farklı unsurların bir aradalığı olduğu söylenebilir. Bu "bir aradalık" ise yan yana olmak anlamına gelmiyor. Burada söz konusu olan dinamik eskiyle yeniyi, Hıristiyan ile Müslümanı, Alevi ile Sünni'yi, kırsal ile kentseli bir arada yaşatma kapasitesi üretiyor. Dolayısıyla çok kültürlülük, çoğulluk, kadim tarihsel hafıza, mahalleler vb. Antakya kültürünün bileşenleri arasında yer alıyor. Ancak gördüğümüz Ahmet Yıldız'ın dediği gibi, "Bu kültürün [Antakya kültürünün] altında bir yerde doğmuş olmak, toprağa ait olmak var. Yemek kültürü de bunun parçası."

46

Antakya dışında "Antakya'nın kültürü" bahsi açıldığı zaman, en çok dile gelen ya da hatırlanan unsurun "Antakya mutfağı" olduğu kuşkusuzdur. Sosyolojik olarak net bir biçimde ölçülmesi imkânsız olsa da toplumsal bağların mikro düzeylerde, gündelik hayat ilişkileri içinde örülmesinde yemek pratiklerinin önemli bir rol oynadığı tecrübeyle bilinir. Özellikle yoksulluk koşullarında keyiften ziyade acı veren bir gerçeklik olduğu durumlar bir kenara bırakılırsa yemek, bir bakıma, ciddi koşturmalar içinde geçen hayatın içinde nefes alma ve kolektif olduğu zamanlarda da bir oyun ya da ritüel içeren bir bağlanma pratiği olarak değerlendirilebilir.

Antakya, mutfağında olan yemeklerin içeriği, çeşitliliği ve hazırlanma süreçleri itibariyle Türkiye'de Kayseri gibi, "markalaşmış" önemli merkezlerden biridir. Bunun bilincinde olan idari makamlar da şehrin kimliğini göz önünde tutarak yemek konusuna özel bir önem veriyorlar.

2005'te Medeniyetler Buluşması yapıldı. "Marka kent" olması için üniversite, ticaret ve sanayi odaları, valilik vs. bir araya geldiler; şehre ivme kazandırdı. Dönüşüm turizm öne çıkarılarak oldu. 2013'te büyükşehir oldu. Kooperatifleşme oldu. Eski evler restoran, kafe, eğlence yerlerine dönüştü. Şehrin kendi yapısı buna müsaitti. Gündelik yaşam hareketlendi. Kültür turizmi öne çıktı. (Ahmet Yıldız)

Depremden önce Antakya'nın önemli lokantalarından birini işleten Mehmet Metin Tansal, şehrin idari yapısının yemek meselesine verdiği önemi aktardıktan sonra, söz konusu olanın aynı zamanda şehrin ekonomisi ile doğrudan ilgili olduğunu, bunun Uzun Çarşı'nın korunması ve yeniden inşası ile yerel esnaf ve ekonomik çeşitliliğin korunmasıyla da ilişkili olduğunu anlatıyor:

Gastronomi şeyi [merkezî anlamında] yapılıyor. Yani Antakya'daki yöresel mutfak, yöresel işletmelere işyeri yapacaklar. Tabii bu valilikle beraber olacak. [...] Vali Göbeği'nde bizim bir parkımız var. Eski stadyumun yan tarafıydı. Şu an orası gene park. Onun yan tarafındaki o stadyum yıkıldı. Orayı millet bahçesi gibi yaptılar. [...] Ama aslında Uzun Çarşı'nın bir an önce ayağa kalkması lazım. [...] Buradaki yerel yöneticilere bu çarşının dokusunu bozmayın diye çok defalarca uyarıda bulunduk. [...] Yani Uzun Çarşı'da manav başlar, peynirci devam eder, kasap başlar, öbür taraftan ne bileyim ben, künefeci olur. Bu şekilde sadece gıdaya alakalı olan büyük bölümdür. (Mehmet Metin Tansal)

Ayhan Kara ise depremden önceki dönemde de "her şeyi" olan Antakya'yı "çamurdaki pırlanta"ya benzeten bir profesörün sözünü aktarıyor ve yapılacak işin ise "siyasetin getirdiği" bu çamuru temizlemek ve "orga-

nizasyon” olduğunu söylüyor.

48

Ben 50'ye yakın ülke gezdim, yüzlerce şehir... Sanat galerileri, müzeler, saraylar, bahçeler... aklınıza gelebilecek her şey. Yani tanıyorum dünyayı. Hatay'ı da biliyorum. Ve Samandağ özellikle, burayı çok iyi biliyorum. Dedim ki, olağanüstü bir potansiyel var ama âtil, bir şeyler yapmak lazım. Bizdeki potansiyel yeryüzündeki hiçbir ilde yok. [...] Tarihi, iklimi, kültürü, gastronomisi, mazisi, dağı, tepesi, ormanı, mikro iklimi, yetişen işte bitkisiydi, gölüydü, nehridir, yüz kriterden doksanı vardır bu şehirde. Olmayan ne? Organizasyon. Akli başında bir idarenin elinde olsa bu memleket gıptayla bakılır. [...] Ben bir ara bir konferans düzenledim burada ve İtalya'da ortaklaşa bir konferans. 40 akademisyen davet ettik. "Hatay'ı turizm alanında nasıl konumlandırırız?" diye bir başlıkta. Bir profesörün betimlemesi çok güzeldi: "Hatay," dedi, "çamurdaki pırlanta". Yapılacak tek şey, çıkarıp temizlemek. Bu kadar. [...] Bir [Yurtdışından bir tanıdığının kızı] mimar ve tarihçi. Bitirme tezi olarak Samandağ'ı seçti. Burada birçok görüşme yaptı. [...] Bitirme tezi Seleucia Pieria, Samandağ... Buranın tarihî adı. Kurucusu Selevkos, Seleucia Pieria, yani deniz üzerindeki Selucia. Buraya geldiğinde gezdik. Burası dedi "arkeolojik bir Disneyland". O kadar güzel bir potansiyeli var.

Ama unutmamak gerekiyor; Antakya Türkiye'nin bir şehri, Türkiye de içinde yaşadığımız dünyanın bir ülkesi. Bu toprakların üzerinde yaşayan insanlar günümüzün ulusal ideolojilerinden, tüketim eğilimlerinden, küresel korkulardan ve güvensizliklerden etkileniyor. Antakya'ya (ya da herhangi bir şehre ya da bölgeye) özgü bir karakterden bahsediyor olsak da

Antakya da çevreleyen koşulların etkisine açık bir yer. Başka bir ifadeyle, sadece kendine özgü olan çoğulluk, kültürler arası karşılaşmaların yarattığı bir arada yaşama dinamiklerini zayıflatan siyaset, kent politikaları, diğer pek çok Anadolu şehrindekine benzer şehircilik anlayışıyla, betonla, imar aflarıyla, derin altyapı sorunlarıyla iç içe olan bir şehir.

Antakya'yı çok seven birçok görüşmecimizin de belirttiği gibi, bir yandan devlet politikaları ya da siyasetten şehri ele geçirmek, rant üretmek üzere demografik hesaplar yapıldı; kötü şehircilik örnekleri sergilendi. Örneğin Antakya'ya yakın yerlerden Armutlu Defne'ye, Arsuz ise İskenderun'a bağlandı.

Ama Defne olarak şu anda biz bu şekilde adlandırıldık. Zamanın adalet bakanı burayı Defne ilçesi olarak benimsedi. [...] O mahalleleri Alevi mezhebine göre ayırdılar. (Sedat Bilgin)

Tarım toprağı açmak için Amik gölü kurutuldu. Çevre üzerinde yaratılan olumsuz etkiler nedeniyle, tarihi Roma köprüsü yıkıldı. Kuşkusuz, yerel ve ulusal koşullarla doğrudan ilgisi olmayan, bölgesel ve konjonktürel koşullar da Antakya üzerinde derin etkiler yarattı. Örneğin Suriye savaşından tır taşımacılığı sektörü de doğrudan etkilendi.

Dolayısıyla, piyasa koşulları ve siyasetin güç ilişkileriyle böylesine şekillenen bir mekânın ve ekonominin insanlar üzerinde etkisinin olmadığını ve olmayacağını varsaymak mümkün değildir.

50

II: Depremden Sonra

1. İlk önce depremden çıkmak

Depremden beş ay sonra, temmuz ayında araştırma ekibi olarak görüşmeler yaptığımız sırada Antakyalıların gündeminde hâlâ enkazın altında bulunan cenazeler vardı.

Şu var aslında, cenazeler var, hâlâ da çıkıyor. [...] Bizim artık mevzumuz şeye döndü: Bedenlerine ulaşılsın, bir parçasına ulaşılsın defnedilsin ki bu insanlar, herkes bilsin ne olduğunu. (Buse Ceren Gül)

Ancak depremden dokuz ay sonra, Kasım ayında, Antakya'dan hâlâ enkazdan cansız bedenlerin çıkarıldığına dair gelen haberler düşünülürse genel olarak ruh hâlinin nasıl olduğunu, umutsuzluğun ne düzeyde olduğunu hayal edebiliriz.

52

Çünkü bu süreçler çok uzun. [...] İnsani boyutunu düşünmek zorundayız. [...] Ben de bazen diyorum, ya bu nasıl oldu, bu niye böyle, niye şöyle? [...] Ama günün sonunda baktığımda bir buçuk dakikada her şeyimizi kaybettik biz. [...] O yüzden bir şeyi değerlendirirken bunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor diye düşünüyorum. (Buse Ceren Gül)

Depremiñ insan havsalasını aşan boyutları, sayısı bile belli olmayan ölümler, kaldırılamayan enkaz, enkazın da bir kâr aracına dönüşmesi, önlemsiz kaldırılan enkaz ve şehirdeki asbest tehlikesi, hijyen ve daha pek çok sorunun yarattığı tedirginlik, belirsizlik ve karar verme zorluğu beraberinde umutsuzluğu da getiriyor.

Belirsizlik bizi mahvediyor. Arkadaş, evlerin yıkımını ne zaman bitireceksin, bu evlerin yerine ne koyacaksın, bu evlerin sahiplerini nereye göndereceksin, bunlar tekrar burada oturacak mı, sığacaklar mı, hakları korunacak mı? (Nebil Nazik)

Hangisinin doğru olduğunu bilmiyorum. (Cem Çapar)

Zaten birçok insanın hayalleri hedefleri yarıda kaldı. [...] Hiçbir zaman biz iyileşemeyeceğiz. İktidar bu şekilde devam ettiği sürece ekonomik olarak hiçbir zaman iyi olmayacağız; iyileşemeyeceğiz. (Dilek Sivri Akardik)

Depremın yarattığı genel psikolojik çöküntü ve travmalar, bireyden bireye farklılaşan durumlarda daha kişiselleşmiş şekillerde tezahür ediyor. Başka bir ifadeyle deprem, insanların duygusal dünyasında çok derin izler bırakıyor ama bu izler bazen yok olan bir ev, yan yatmış bir bina, insanların yaşadıkları yerlere olan bağıın boşluğa düşmesi ya da enkazdan çıkarılan bir cesedin yarattığı acı ama bazen öfke, nostalji, umutsuzluk, yüksek binaların yarattığı korku ve tepki, bazen kadın olarak hijyenik pet bulamanın getirdiği çaresizlik, bazen de tuvalete gitmemek için su içmemeyi tercih eden (daha çok) kadınların (ve erkeklerin de) karşı karşıya kaldıkları mahremiyet çöküntüsü olarak tezahür edebiliyor.

Ben hâlen gözüm yaşlı Armutlu mahallesinden geçiyorum; yolumu oradan geçiriyorum yani. (Fazıl Altınay)

Ben şimdi başka şehre gitsem, oraya yerleşsem, mesela bir apartmana giremem. Ne kadar sağlam olursa olsun, ben o apartmana giremem. (Menel Doğru)

Mesela eski yaşama dair hiçbir şey kalmadı zihinde, bende en azından... [...] Evlerinden uzak bir yerde yaşamak hiç istemezler, kabul etmezler. (Sezer Atik)

Deprem sürecini ağır bir şekilde yaşadım. Altı gün boyunca çünkü enkazda bekledik biz. [...] Beşinci günde halamın cenazesine ulaşabildik. Altıncı günde de anneanneme ulaşabildik. [...] Orada, ki ben mimarım, inşaat işiyle uğraşıyorum, sürekli kepçe, kamyon, bunları görmek beni şey yapıyordu yani. Parçalayasım geliyordu onları ya! (Buse Ceren Gül)

Ancak salt umutsuzlukla yaşamak mümkün değil. Her türlü umutsuzlukla iç içe yaşayan insanlar aynı zamanda umuda da yer açmaya çalışıyor.

Öncelikle Antakya'yı eski hâline kavuşturursak... [...] Antakya halkının en kısa zamanda toparlanmasını sağlarsak ben halkın mutlu olacağını düşünüyorum. Onlara iş imkânları sunup onları tekrar bu şehre bağlarsak zaten Antakya halkının kendi kendini onarabileceğini, yani kendi kendini taşıyabileceğini düşünüyorum. (Emircan Güç)

Atılan küçük adımlar bile iyimser olmak için tutunacak bir dala, hayata tutunma inadına dönüşüyor. Sosyal hayatın yeniden canlanması insanlara iyi geliyor, onları mutlu ediyor, “psikoterapi” gibi bir etki yaratıyor. Mesela “geçici çarşılar” olumlu bir adım oluyor, insanların bir yerden işe başlamasını ve sosyalleşmesini sağlıyor.

Ufak ufak çarşılar yapılıyor. [...] İnsanların bir yerden bir işe başlaması... [...] Sadece alışveriş yapıp ihtiyacını karşılamak için değil aslında, sosyalleşmek için, o tanıdıklarını orada görmek için. Diğer insanlar da bunu bekliyorlar. [...] Psikoterapi gibi bir şey oluyor. [...] Buranın insanının, esnafı da dâhil buna, hayata tutunma inadı var. (Nebil Nazik)

Bu raporun ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz gibi depremden sonra çeşitli faaliyetlere girebilmek, aktif olma fırsatları yaratabilmek insanlara en çok umut veren unsurların başında geliyor. Örneğin depreme dayalı, ekolojik konutlar üreten ve bunu sosyal proje olarak gerçekleştiren bir şirkette çalışan Gizem Cabaroğulları'nın şu ifadelerindeki umudu tam da bu aktivite içinde yükseliyor:

Belki de benim bu kadar umutlu olmam, umudumu devam ettirebilmemin sebebi, şu ân içinde olduğum üretime dayalı yani istihdamı sağlayan, insanların psikolojisine çok olumlu yönde etki eden, evlerine

ekmek götürebilecek kazancı sağladıkları ve aynı zamanda depremzede olarak depremzedeye destek olabildikleri yuvaları üretiyor olabilmeleri. Ve bunun bir parçası olmam. [...] Bir yapı modelinin, mesleğim de mimarlık olunca hani bunlar hep birleşiyor. Şimdi bu hayal ettiğin şey, bu ürettiğini görünce “tamam ya, olur,” diyorsun, devam... Umut böyle devam ediyor.

Yeniden inşa sürecinin sadece fiziksel yapılardan ibaret olmadığı çok açık. Birçok kişi, aşağıdaki örnekte olduğu gibi, toplumun travmatik deneyimlerden iyileştirilmesi gerektiğini vurguluyor:

Önce o insanları iyi etmemiz lazım. Oraya bir müdahalede bulunmamız gerekiyor. (Özge Sapmaz)

56

Mesela benim kafamda şöyle bir proje vardı: Haftanın belli günlerinde, belli saatlerinde rekreasyon üzerine serbest zamanlı spor aktiviteleri yapılabilir. [...] Misal, “Kadın erkek karışık, sabah 5’te yürüyüş yapacağız,” diyeceğiz. Bu şeylerle insanlarımız tekrar [hayata] bağlanacak; stres atma üzerine de iyi gelecektir onlara. [...] Gerçek anlamda sportif faaliyetlere çok ihtiyacımız var. Profesyonel sporcularımız var. Gereken malzemeler yok. Eksik çok fazla. Yani insanımıza stres atacak, onlara iyi gelecek alanlar yapılabilir. (Dilek Sivri Akardik)

Dile gelen bu görüşler vasıtasıyla temel olarak yeniden yapılanma sürecinde, “her şeylerini” kaybeden insanlar için altyapı kadar bireylerin psikolojik iyileşmesine de öncelik verilmesi gerektiği ortaya çıkıyor. Ancak belirsizliğin kalkıp kayıpların yasını tutmanın ve gerçekliği kabullenmenin toplumsal iyileşme yönünde ilk adımlarından biri olduğu anlaşılıyor. Yapılan yorumlar, afet sonrası toplumun ruh sağlığı-

nı iyileştirecek pratik adımların atılması gerektiğini, sosyoekonomik istikrarın psikolojik rehabilitasyon için elzem olduğunu gösteriyor.

Buna göre toplumun hızlı bir şekilde normal hayatına dönmesi psikolojik iyileşmeyi de destekleyecek. Bu bağlamda halka iş imkânları sunarak ekonomik bağımsızlığını ve toplumsal bağlarını güçlendirmek önem taşıyor. Ancak toplumsal yapı içerisindeki her bir bireyin farklı ihtiyaçlarının olduğu göz önünde tutularak iyileşme de toptan olmayacak; dolayısıyla psikolojik desteğin kişiye özel olması gerekiyor. Bu çerçevede afet sonrası psikolojik destek ve rehabilitasyonun kapsamlı bir iyileşme programının vazgeçilmez bir parçası olarak planlanması gerektiği belirtiliyor. Dolayısıyla Antakya için birey ve topluluk odaklı, kapsayıcı ve çok boyutlu bir iyileşme ve yeniden yapılanma stratejisi gerekiyor.

2. Depremden sonra yaşanan ayrımcılık

58

Herhangi bir toplumda, yaşanan büyük bir afetten sonra, o toplumda yaşayan insanlar o toplumun merkezî gücünden (devletten) bir çözüm bekler. Modern ulus devletin mantığı, vatandaşların vergileri, eğitimi, sosyalizasyon süreçleri, vatandaşlara atfedilen görevler devlet ve vatandaş arasındaki asgari bir iletişimi varsayar. Devletin vatandaştan beklentilerine karşılık vatandaşın da devletten beklentileri olur. Bu beklentiler arasında vatandaşın tek başına yapamayacağı işler için devletin rol oynaması ve bu rolün bütün vatandaşlar arasında eşitlik gözetmesi vardır. Afetlerse binlerce ölümün söz konusu olduğu, yaşam ve ölüm arasında gidip gelen insanların acil çözüm beklediği ve bu beklentinin en yüksek seviyeye çıktığı olaylardır.

İşte 6 Şubat depremleri sonrasında, genel olarak tüm deprem bölgesinde, fakat özel olarak Hatay'da devlet ve vatandaş ilişkisinin söz konusu modern ulus devletin felsefesine uygun olarak işlemediği kamuoyunda ağırlıklı olarak dile getirildi. Antakya'da yaptığımız çok sayıda görüşmedeyse devletin rolünü hakkıyla oynamadığı çok açıkça seslendirildi. Devletin uygulamaları karşısında dile gelen şikâyetlerse genel olarak Hatay'a gerekli ve yeterli desteğin verilmediği yönündeydi. Ancak görüşmecilerimize göre Hatay'a yapılan yardımlar da Hatay içinde ayrımcılık üretti. Örneğin Antakya'ya ve ardından Samandağ'a çok daha az ilgi gösterildi. Hatay'ın sahip olduğu ve bir avantaj oluşturan kültürel çeşitliliği ve siyasal farklılaşmalar eşliğinde deprem sonrasında ayrımcılıkların zeminini oluşturdu.

Bölge halkının önemli ölçüde hissettiği ayrımcılık, yeniden yapılanma sürecinde ciddi bir endişe kaynağı hâline gelmiş durumda. Bölge sakinleri, özellikle Samandağ ve Hatay'da yaşayanlar açısın-

dan sosyal ve politik gerilimlerin artması ve bölgenin hassas dengelerinin sarsılması konusunda kaygılarını dile getiriyorlar. Yardım politikalarında devreye giren “sadaka kültürü” ve “insan onurunun” yok sayılması, “siyasi temsiliyet” alanında Hataylı seçmenlerin demokratik haklarının gasp edildiğine dair hissiyat, Antakyalıların siyasi, inançsal ve kültürel özellikleri nedeniyle “üvey evlat muamelesi” görmesi, devlet kurumlarının eşit ve adil bir yönetim sergilememesi, örneğin konteyner kentlere erişimdeki adaletsizlik ve helikopterlerle gönderilen yardımların dağıtımındaki eşitsizlik devletin yaklaşımının eleştirel bir değerlendirilmeye muhtaç olduğunu gösteriyor.

Yukarıda yaptığımız özeti ayrıntılandırmak üzere, görüşmecilerimizden gelen yorumları aktarabiliriz. Önce, depremden bağımsız olarak, etnik ve bölgesel önyargılara bağlı olarak sınav ve mülakat süreçlerinde yapılan ayrımcılığa değinelim:

Samandağlı olmam... Hataylı daha çok da Samandağlı olmama bağlıyorum. [...] Alevilik de hani Samandağlı olmak da bizim dışlanmamıza sebepti. (Cuma Oruç)

Sabit Köse, diğer deprem bölgelerine kıyasla “Hatay’ın daha az şanslı olduğunu ve diğer illerin evlerinin teslim edilmeye başladığını, fakat Hatay’da hâlâ enkazlarla uğraşıldığını” belirtirken başka görüşmeciler de yardımların ayrımcılıkla yürüdüğünü, bu durumun toplum içinde ayrımcılık ürettiğini söylüyor:

Helikopterlerle bir sürü yardım gidiyor mesela. Sana bir şey gelmiyor. (Nebil Nazik)

Bakın Samandağ’ın merkezinde insanlar bir damla suya bile muhtaçken değil çadırı, değil erzakı falan söylemiyorum; helikopterlerle şu köylere, öbür köylere her şey gitti. (Cuma Oruç)

Altınözü'ne gittik. İnsanlar bize soruyor: "Siz konteyner kentte mi kalıyorsunuz?" "Hayır," dedik, "biz hâlâ çadırda, serada kalıyoruz." [...] İşte bizim evimiz ağır hasarlı. Konteyner talep ettiysek bize para yardımında bulunmayacaklar mı? [...] "Gerçekten siz Samandağlılar, Antakyalılar unutulmuşsunuz," dediler. (Menel Doğru)

Sivil toplumdan gelen desteklerin Antakya'ya ulaşmakta yaşadıkları zorluklar ve hükümetin yönlendirme politikaları da ayrımcılık konusu olarak eleştiriliyor:

AFAD ekibi insanları bölüyor; hani sağlık çalışanı, arama kurtarmacı böyle bölgeyi bilen bir ekip oluşturuyor ve o ekipler ısrarla Nurdağı'na, Antep'e yoğunlaştırılıyor. (Özge Sapmaz)

60

Bununla birlikte sivil toplum kurumlarının koordinasyon eksikliği ve bu durumun şehrin bazı bölgelerinin göz ardı edilmesine yol açtığı da ifade ediliyor:

Sivil toplum da yoktu. Bütün bu süre içerisinde, bu tarafa, -bu taraftan kastım şu: ben Hıristiyanların olduğu bir mahallede yaşıyorum- zaten hiç görülmedik. (Özge Sapmaz)

Her yaş, cinsiyet ya da demografi grubundan görüşmecilerimiz bazen öfkeyle bazen daha kontrollü bir şekilde bazense "öğrenilmiş bir çaresizlik" içinde devletin ayrımcı politikalarından ve olmayan desteğinden dert yanıyor.

Biz Antakyalı, Hataylılar olarak biraz sanki biraz üvey evlat muamelesi görüyoruz. [...] Antakya'nın yıllardır muhalif bir kent olması, muhalif dediğim kendine has bir hâli olması bence bu konuda... Hani diğer tarafa daha çok pozitif ayrım-

çlık yapıldığını düşünüyorum. (Emircan Güç)

Ama bununla beraber yine Hatay, bence merkezî hükûmetten alması gereken desteği, bu kadar vergi ödemesine rağmen... Geri dönüşlerde buraya bütçe ayrılmıyor. (Fazıl Altınay)

Çok yaygın olan ve Antakya'nın diğer deprem şehirlerine göre farklı ve olumsuz bir muameleye tabi tutulduğu yönündeki algıya bağlı olarak bu durum bir "cezalandırma" olarak nitelendiriliyor:

Bence radikal farklar içeriyor ve Antakyalıları cezalandırıyorlar. (Özge Sapmaz)

Hükûmet politikaları, toplumu dönüştürmek üzere demografik mühendislik uygulamaları güdüyor:

Hükûmetler, başa gelen hükûmetler buraya Türkmen gönderiyor, Sünni gönderiyor, köy kurduruyor, mahalle kurduruyor. (Zübeyde Oruç)

Antakya'nın muhalif olma özelliğiyle bilinen, Gezi eylemlerine yoğun olarak katılan, bu yüzden "Cumhurbaşkanı'nın Hatay valisine parmak sallayarak Armutlu'yu susturma talimatı verdiği" belirtilen Armutlu Mahallesi'nde ayrımcılıkla ilgili daha radikal tepkilere (nüfus mühendisliğinin Suriyeli mültecileri yerleştirmek için yapılması) rastlanıyor.

Hatay'a kasti olarak yapıldığını düşünüyorum ve Hatay halkını bezdirip... Bakın şöyle bir şey var: Şimdi benim ekmeğimi, suyum kestiler. Ben nasıl barınacağım? Barınamayacağım. Bana bedava yol ücreti... "Gel, ben seni Mersin'e, Adana'ya göndereceğim, orada seni barındıracağım, kendi cebimden..." Kardeşim, sen kendi cebinden barındıracağına bana

burada ekmek su ver. Sen niye benim Hatay'dan çıkmamı zorluyorsun? Yerime mülteci getiriyorsun. Mülteciyi doyuruyorsun, beni aç bırakıyorsun, göç etmemi istiyorsun. Bu şekilde Hatay'ı boşaltmaya çalışıyorlar. (Yılmaz Bostancıoğlu)

Dolayısıyla modern ulus devletin eşit vatandaşları olamayan, ekonomik bağımsızlığı tehdit altına giren bireylerinin hayatta kalmak için bir bakıma sadaka kültürüne “teslim” olması bekleniyor:

Ondan sonra ben avucumu açacağım; sadaka kültürüyle yaşayacağım. (Cuma Oruç)

Siyasi haklara saygı göstermeyen ve görevini yapmayan devlet aslında bir iradeyi kırma çabası gösteriyor:

Devletse eğer, devletliğini yapacak. Hükûmetse eğer, buraya olan düşen görevini yapacak; yapmak zorunda. [...] Mesela ben Can Atalay'ı seçtim; onu mecliste görmek istiyorum en başta. Ama hiç kimse aç olmasın istiyorum. (Zübeyde Oruç)

Görüşmeleri yaptığımız 2023'ün Temmuz ayında halk arasında imar işleri konusunda konuşulan bir mesele de doğrudan “ayrımcılık” başlığı altına alınmasa da yaratacağı ek “mağduriyet” nedeniyle tepkiyle karşılanıyordu.

Antakya içinde [merkezinde yıkılmış olan bölgeyi] lütfen Erdoğan, 307 hektara el koymasın. Lütfen evlerimizi... [...] O bölgeyi güya Erdoğan, hani basından okuyoruz, etraftan dinliyoruz, 307 hektarlık bir alana devlet el koydu ya da koyacak. Böyle konuşmalar var. Bunu asla istemiyorum; asla etmiyorum. Yıkılan evlerimiz devlet yardımıyla, devletçe bizlerin, yani varlıklı olanlarımız

zın yardımıyla yeniden yapılsın. Herkes evine kavuşsun en başta. İnsanın yaşadığı evi yoksa o insan aslında artık yaşamıyor. Yani şu ân çadırda olan arkadaşlarım var. “Antakya’da gidecek yerim yok,” diyor. Eskişehir’de barınmış bir yerde, gelecek. Diyor ki “Evim yok; ben gelip nerede kalacağım?” En başta insanlar kendi evlerine kavuşsun. Yani hükümet gelip almasın kimsenin elinden evini. Bu hiç olmaması gereken bir şey. Asla bunu kabul etmiyorum. (Zübeyde Oruç)

Zübeyde Oruç’un bu itirazına ek olarak Emircan Güç’ün yıkılan bölge hakkındaki endişeleri de devletin kamulaştırma ve yerleşim yerlerinin değiştirilmesi politikalarına karşı bir tepkiyi temsil ediyor.

Eğer “Bu bölgelerde tekrardan konut yapılmayacak,” denirse bu insanlara bu mülkiyetin, bu kat mülkiyetinin bir karşılığının verilmesi lazım. (Emircan Güç)

Ve depremden on ay, bu görüşmeden dört ay sonra söz konusu kanun değişikliğiyle Antakya’nın merkezindeki 307 değil ama 207 hektarlık alanın “rezerv” alanına dönüştürülerek bölgede evleri olan insanların bir anda “mülksüzleştirildiğini” de bu vesileyle vurgulayalım.

Bütün bu tanıklıklardan sonra en azından şu söylenebilir: Her ne kadar depremin acısını bütün ağırlığıyla yaşayan insanların değerlendirmelerinin “sübjektif algılar” olma ihtimali olsa bile, her kesimden farklı insanların yaptıkları bu değerlendirmeler en azından devletin Antakya’da çok önemli bir nüfusu görmediği, “modern ulus devlet” olarak vatandaşları arasında eşitlik ve hakkaniyeti gözetmediği ve derin bir adaletsizlik duygusu yarattığı açıktır.

Destek süreçlerinin adil ve şeffaf şekilde yürütülmesi ve yeniden yapılandırmada ayrımcılığa maruz kalındığına dair algılar, şehrin toplumsal dokusunun

bozulabileceğine, sosyal ve siyasal gerilimlere yol açabilme riski taşıdığına dair derin bir endişeyi içeriyor. Bu risk, tecrübelerle oluşmuş, şimdiye kadar çeşitli badirelerden geçmiş ve bir arada yaşama örneği oluşturmuş bir şehirdeki dengelerin sarsılmasını içeriyor.

Devletten Antakya'ya dair uygulanan ayrımcılığa dair var olan görüşler yeniden yapılanma sürecinde bölgesel ve etnik kimlikleri göz önünde bulunduran, adil ve şeffaf bir yaklaşımın ne kadar hayati olduğunu ortaya koyuyor. Toplulukların seslerinin duyulduğu ve ihtiyaçlarının karşılandığı bir yapılanma, bölge halkının daha dayanıklı ve bütünleşmiş bir şekilde ilerlemesini sağlayacağına kuşku yok. Ancak, öte yandan bölgede çok kültürlü yapıya olan methiyelere tezat, yok sayılan, hatta varlığından rahatsızlık duyulan bir mülteci nüfus üzerine de ciddi bir şekilde eğilmek gerekiyor.

3. Deprem sonrasında toplumsal değişim

Deprem sonrasında bölgenin demografik yapısı ve toplumsal dinamikler üzerine yapılan görüşmeler, bu türden bir felaketin ardından yaşanan değişimlerin derinliklerine işaret ediyor. Öncelikle Antakya'nın nüfusunun korunup korunamayacağı en önemli tartışma konularından...

Şimdi bu son Suriye olaylarıyla birlikte de burası ciddi bir bozulmaya uğradı. Demografik yapı neredeyse değiştii. [...] Özellikle son depremle birlikte de 1 milyona yakın insan burayı terk etti. Terk eden insanların birçoğu da kalacak gittikleri yerlerde. (Ayhan Kara)

66

Daha önce Ahmet Yıldız'ın mahalleler konusunda aktardığımız görüşlerini (Antakya'nın demografik yapısının, sosyal dokunun ve kültürel kimliğin dönüşebileceğini) hatırlayalım. Ve Ahmet Yıldız'a göre insanlar şehri terk etmese de "zihinsel sınırlar ortadan kalkacak" ve şehir içindeki hareketliliklerle birlikte "yeni bir kültür inşa olacak."

Akademik literatürde "Afet sonrasında insanlar geri dönmüyor," diye yazar. Ama Defne ve Samandağ'da insanlar köylere geçti. Erzin'e de göç oldu. Bahçelere evler kuruluyor. [...] Yeni bir kültür inşa olacak. (Ahmet Yıldız)

Dilek Demirci'nin ve Ayhan Kara'nın gözlemleri, demografik yapıdaki değişikliklerin ve göç hareketlerinin bölgedeki sosyal ve ekonomik dinamikleri nasıl etkileyebileceğini gösteriyor.

Bir komşumuz var burada, bahçeleri vardı. Kocasını kaybetmişti, kendisi bakıyordu işte. İşçi buluyor, suluyor. Ama

şimdi işçi yok zaten. Herkes şey durumda büyük bir göç olduğu için. Bırakmış, çocuklarının yanına İstanbul'a gitti yani. [...] Bence umutlu. Nüfus azalacak, gidenler geri gelmeyecek, işte burada. Bu köyden mesela benim bildiğim en az üç genç yurtdışı için... Burada restoran işle-tiyordu. (Dilek Demirci

Cem Çapar'ın sözleri, göç edenlerin yaşadıkları hayal kırıklıklarını ve geri dönme niyetlerini vurguluyor.

Bir kesim var ki, Antakya'yı, memleketini, evini barkını, işini bıraktı, başka yerlere göç etti. [...] Geri dönen çok var, daha da çoğalacak. Çünkü kimse umduğunu bulamıyor gittiği yerlerde. (Cem Çapar)

Hülya Nehir ve Senem Doğru'nun dile getirdikleri insanların geri dönüşleri ve dönüş kararlarını etkileyen faktörler, yeniden yapılanma sürecinin kapsayıcılığının ve etkinliğinin önemini gösteriyor. Başka bir ifadeyle insanlar "memleketlerini" özleyip geri dönecek ama birçoğu için tekrar şehirlerinde kalmaları bula-cakları koşullara bağlı görünüyor.

[İnsanlar Antakya'ya] Evet geri dönü-yorlar. Okullar hızlıca devreye girmez-se... İnsanlar yine çaresiz bir şekilde yine gitmek zorunda kalacak. (Hülya Nehir)

İnsanlar destek görürlerse ve tekrar burada insanca yaşayabileceklerini görürlerse bence dönerler ama şu ân öyle bir şey görmedikleri için haklı olarak gelmek istemiyorlar. [...] Eğer benim ve ailemin düşündüğü gibi düşünüyor-larsa... -Ki öyle sanıyorum-, çünkü biz depremin ilk gününden beri hiçbir yere gitmedik. Hani öleceksek de kendi vata-nımızda, kendi topraklarımızda ölürüz dedik. (Senem Doğru)

Ya da bazen gitme, kalma ve dönme kararları çok basit bir nedene bağlı görünüyor: maddi koşullara...

Hâli vakti yerinde olanlar... Akın akın Mersin'e gitti, Antalya'ya gitti. [...] Ama mesela o savaştan kaçıp da buraya sığınan bu Suriyeliler... onların zaten gidebilecek maddi imkânları da yok. (Misak Hergel)

Parası olanlar gitti. [...] Burada kim kaldı? Evsiz olan kaldı, parasız olan kaldı, işsiz olan kaldı, bunlar kaldı. (Tahsin Boğday)

Buse Ceren Gül, şu sözleriyle afet sonrası yeniden yapılanmanın gelecek kuşakları da gözetmesi gerektiğinin altını çiziyor.

Yani şöyle. Eğer ki halk sahip çıkarsa şehrine... [...] Baktığınızda siz Ege kasabalarına baktığınızda birçok insan oraya göç etti sonuçta değil mi? [...] Ben şu anda hayatımı başka bir yerde kurabilirim. Genç bir mimarım. [...] Ben yine burada olmak istiyorum. Ben başka bir ülkeden buraya geri döndüm. [...] Benim için en büyük ideal ve en büyük hayalim bu. Benden sonra gerçekten bir sonraki neslin zarar görmeyeceği bir Antakya bırakmak. (Buse Ceren Gül)

Fazıl Altınay'ın ya da Dilek Sivri Akardik'in ifadeleri devletin tutumunun ve hükümet politikalarının toplumsal algılar üzerindeki etkisini ele alıyor ve sosyal ve siyasal spekülasyonların çokluğuna işaret ediyor:

Çünkü bazen hakikaten hükümet şunu yapıyor. Çok ters şeyleri piyasaya atıyor, sürüyor, tepkiye göre yeni bir davranış geliştirmeye çalışıyor. (Fazıl Altınay)

Hani başka hedefleri varmış. Bunun doğruluğu ne kadar, onu da bilmiyoruz. Hani

bunun üzerine sadece söylentiler var yani. Mesela dışarıdaki insanların görüşleri, konuştukları bu. (Dilek Sivri Akardik)

Spekülasyonlar bazen birtakım net hareketlerden de kaynaklanıyor ve şehrin içinde çok ciddi korkular dolaşiyor. Dolayısıyla insanlar yerlerini terk edip kendilerine işaret edilen konteyner kentlere gitmek istemiyor.

Bize on tane telefon geldi, "Birileri sizin evin yerinde geziniyor, koşun!" diye. İnsanlar korkuyor. [...] Bizi arayan birileri geldi sizin oraya, alacaklar galiba deyip bizi aradı. Böyle bir korku. Şimdi bu korkuyu yaşayan insan orayı bırakıp konteyner kente gider mi? O korku besliyor işte o bunları. Hiçbir yere gidemiyor insanlar. Çünkü oluşturulan korkular var yıllardır. İşte zaten Suriye savaşıyla birlikte, işte buraya "Birileri getirilecek, bizi buradan sürecekler, bizi buradan götürecekler," gibi bir sürü yıllardır korkular, iddialar, bir sürü, bir sürü hikâyeler dönüyor. Bu yüzden insanlar gitmiyor işte... (Nebil Nazik)

Ali Baran Doğruel ve Sabit Köse'nin benzer ifadele riye Antakya'nın inşasında bölgenin özgün kimliğinin ve toplumsal yapısının korunması gerektiğine işaret ediyor.

Eski Antakya'ya geri dönme hayali yerine, yeni ve daha iyi bir Antakya'nın inşa edilmesi gerektiğine inandıklarını dile getiriyorlar:

Yeni Antakya'yı yeniden daha iyi bir şekilde oluşturmak istiyoruz. Biz olduğumuz için geri dönecekleri de görünce burada sanırım. (Ali Baran Doğruel)

Yapıyla oynanmaması lazım. [...] O Samandağ'ı Samandağ'a yapacaksınız.

Antakya'daki Antakyalıya yer yapacaksın, yani Hassa'da Hassalıya yer yapacaksın. (Sabit Köse)

Antakya'nın demografisinin değişme riski söz konusu olduğunda Suriyeliler sık sık dile geliyor ve bu dile geliş genellikle sosyal bir kabul ya da hoşgörü eşliğinde gerçekleşmiyor.

Samandağ'da bile Suriye'den gelen göçmenlere tepki var. [...] 2015-18 tarihleri arası Samandağ'a kimseyi sokmuyorlardı. (Misak Hergel)

Her ne kadar Suriyeliler, kolayca "günah keçisi" olarak ilan ediliyor olsa da Zübeyde Oruç, afetlerin getirdiği kaos ortamında toplumun kendi içindeki güven sorunlarına dikkat çekiyor:

Evimi çevrem yağmaladı. [...] Yani sadece dışarıdan insanlar yok, Suriyeliler geldi yağmaladı, yok. Hayır, artık bu şekilde olmadığını da hissediyorum.

Deprem sonrası devam eden krizler: fırsatçılık

İlerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi depremin ardından Hatay'da ortaya çıkan dayanışma ağları güçlü olmasa da en azından çok büyük bir dayanışma arzusu gösteriyordu. Ancak insanların gösterdiği dayanışmanın yanı sıra ortaya çıkan fırsatçılık afetlere verilen insani tepkilerin diğer yönünü yansıtır ve dayanışma ruhuna şiddeti kolay kolay öngörülemez darbeler vuruyor.

Aşağıdaki ifadeler, afet sonrası toplumsal dayanışma ve fırsatçılığın bir arada var olabileceğini ve bu durumun afet yönetimi ile toplumsal iyileşme stratejilerini şekillendirmede dikkate alınması gereken önemli unsurlar olduğunu gösteriyor.

Gamze Nur, toplumların afet sonrası nasıl sömürülebileceği üzerine önemli bir perspektif sunup kent dışından gelenlerin fırsatçılığına işaret ederek güvenin hem bir güç kaynağı hem de zayıflık olabileceğini vurguluyor:

Şimdi şeyi görüyoruz: Herkes burada bir yer aramaya başladı. Bir yer satın almaya başladı. [...] Biz aslında gerçekten bizim buradaki insanlarımız gibi sanıp onlara güvendik.

Menel Doğru, Senem Doğru ve Gizem Cabaroğulları'nın varlıkların değer kaybına ve fahiş fiyat artışlarına dair gözlemleri, toplum olma ruhuna zıt bir durumu ortaya koyuyor:

Millet her şeyi fırsata çevirdi. [...] Mesela bir inek yetmiş seksen milyar fiyatında. Yazık, kadın bakamıyor artık. Mesela eşi diyelim enkazın altında kaldı, bakamıyor. 20 bine, 30 bine satmak zorunda kaldı. (Menel Doğru)

İlk zamanlar gelen tüccarlar gerçekten çok düşük bir fiyata aldılar. Hani sanki faydalanmak ister gibi. [...] Normalde üç liraya sattığı ekmeği liraya satmaya başladı. Fırsatçılık çok oldu. (Senem Doğru)

Ne kadar fırsatçı olmuş insanlar. Ustanın yevmiyesi olmuş 800 lira, ne yapıyorsun! (Gizem Cabaroğulları)

Cem Çapar işçilik maliyetlerinin arttığını, usta bulmanın zorlaştığını, yapılan işlerin sürelerinin de arttığını söylerken şu ifadeleri kullanıyor:

Sorun sadece doların artışı değil, işçilikten yana. Yani işte işçilik, 500 lira diyorsun, “Bin liradan aşağıya çalışmam,” diyen şeyler çıktı. [...] Ustalar üçe dörde katlandı yevmiyelerinde. [...] Süre de dört katına çıktı yani. (Cem Çapar)

72

Nebil Nazik'in de ustaların yüksek ücret taleplerini ve piyasa şartlarına uyumlarını anlatması, afet sonrası ekonomik şartların nasıl değiştiğini ve bunun toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini örneklendiriyor. Ve toplum içinde artan fiyatlara ve insanlar arasındaki ilişkilere yönelik hayal kırıklığını dile getiriyor:

Gelip birkaç saat iş yapacaksa usta, neye sayılıyorsa, iki bin 500'ün altında asla gelmiyor şu ân. [...] Şimdi onu savunabiliyor. Anlaşılabilir bir yere kadar ama işin içinde artık şey de çıktı; ihtiyaç var ve mecbur. Muhtaç bu insanlar. [...] Yüzüne bakmıyor insanların ustalar. “İki bin 500 istiyorum, tamam mısın, tamam mı?” Sen tamam dedikten sonra o gün mü gelecek, bir hafta sonra mı gelecek, bir ay sonra mı gelecek tamamen ona bağlı. [...] Yani, nasıl böyle bir insan oldu bu? Bizim hal-kımız niye birbirini sırtından bıçaklıyor? (Nebil Nazik)

Bölgede Alevi toplumunun önemli simalarından olan ve aynı zamanda ticaretle uğraşan Sedat Bilgin, deprem sonrası sığındığı bazı yerlerde kendisinin ve başka insanların yaşadığı zorlukları ve trajedileri dile getiriyor; ekonomik sömürüyü şöyle eleştiriyor:

Adana'da tesislerde bize çayı yirmi liraya sattılar. Bizim telefonlarımızı elli liraya şarj ettiler. [...] Burada ölen insanlar gekondularda yaşıyor. Burada ölen insanlar, gözünü para hırsı bürümüş, 200 bin liralık evini 2 milyona satan müteahhitlerin binalarında yaşıyordu. [...] Ben beş ayda on konteynır satamadım. Niye biliyor musunuz? Aldığım fiyata satıyorum. Çünkü yapamıyorum. Acaba haram mı, diyorum.

Fırsatçılığın yanı sıra yağmalamanın da yaygın bir pratik olarak dikkat çektiğini burada not edelim:

Depremden hemen sonra yağmalama çok oldu. [...] Ertesi gün geldik ne polis var ne bilgisayarlar var. Hepsi gitmiş. (Cem Çapar)

Binalarda gerçekleşen hırsızlık olaylarının ve insanların bunlara karşı olan korkularının çok olduğu anlatılıyor. Toplumda oluşan güvensizlik ortamına ve silah taşımanın bir savunma mekanizması olarak nasıl benimsendiğine dikkat çekiliyor.

Bir kısmı spekülasyondur. Bir kısmının gerçekliği vardı. Çünkü binalara girilip hırsızlık yapıldığı gerçektir. Görüyorduk, şahit oluyorduk. [...] Ama işte silahla birbirini vurma... Ben hiç rastlamadım. Sadece o korkuyla işte mahalle aralarında gençler gerçekten silahla gezdiler. (Nebil Nazik)

4. Tarihin “restorasyonu”: “Moloz değil miras”

Antakya'nın restorasyonunu düşünürken öncelikle “çok eskilere” dayanan, “kadim” imajına sahip Antakya'nın depremden önce de sürekli kayıplar veren bir şehir olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bu konuda örneğin şu ifadeleri takip edelim:

(Roma Köprüsü) de gitti, Amik Gölü kuru-tulurken... Derinleştiren de o debiden Roma köprüsü gidiyor. Şimdi o Roma Köprüsünü³ de hortlatabiliriz. (Ayhan Kara)

Yani çok şey, St. Simon Manastırı'nın varlığı mesela beni çok şey yapıyor. [...] Bunların önemsenmesi sadece ulusal tarihimize bakıp işte Osmanlı ne yapmış filan değil de o katmanların da var olması şeklinde bir korumadan bahsediyorum. (Artin Demirci)

74

Antakya'da depremlerle birlikte ortaya çıkan sayısız sorun arasında bir tanesi özellikle dikkat çekiyor. İnsanlar, ortak bir duygu olarak, artık Antakya'nın “eski Antakya” olamayacağından, şehirlerini ve mahallelerini evleri gibi hissetmelerini sağlayan güven duygusunun kaybolacağından endişe ediyor. Cem Çapar'ın da Antakya'yı Antakya yapan ve bir arada yaşamak konusunda “ortalama kabul”ün maddi koşullarının ortadan kalkabileceği hakkında bazı soruları var:

Bu ortalama kabulün içinde herkes kendi sınırlarını çizmişti. Herkesin kendi mahallesi vardı. Herkesin kendi köyü vardı. Bunu şöyle tarif edeyim: O köylerin, o mahallelerin bir kültürü vardı. Şimdi

o mahalleler yerle bir oldu. Ve bunların tekrar nasıl kurulacağını bilmiyoruz. Nerede kurulacağını da bilmiyoruz. (Cem Çapar)

Aşağıda görülebileceği gibi tarihî eserlerin restore edilmesinin beraberinde doğal olarak gelen bir kabul var; ancak “şehri korumak” şehrin başka yere transferi düşüncesini de dışlıyor.

Çok farklı yerlere inşa edilmemesi gerekiyor aslında... O atmosfer, o yer onlar için çok değerli, çok kıymetli. (Dilek Sivri Akardik)

Dolayısıyla, deprem sonrasında yapılacak olan ve adı ne olursa olsun, imar, restorasyon ya da iyileştirme faaliyetlerinde asgari düzeyde demografik, mekânsal ve kültürel bakımlardan “mozaik yapının” korunması konusunda hassasiyet gösterilmesi gerektiği dile getiriliyor.

Valla ideal bir Antakya'nın eski günlerini görmemiz, nostaljik, o mistik havasını koklamamız için öncelikle oranın onarılması lazım. İnsanların tekrardan bir araya gelebilmesi için eski mahalle kültürünün yaşatılabilmesi için o mahallelerin oluşması lazım. (Mehmet Metin Tansal)

Asi Nehri'yle o Habibi Neccar Dağı'nın güvensizlik ortamına ve silah taşımanın arasında kalan eski Antakya'ya övgüler düzüyoruz biz. (Misak Hergel)

Kesinlikle o mozaik korunsun istiyorum. Havra da olacak, kilise de olacak, cami de olacak. (Zübeyde Oruç)

Eski yapısını kurmak için... Ya bu çok zor bir şey değil. O eski Antakya... O bizim içimizde kocaman bir şey ya!" (Mehmet Ali Akar)

Yeniden yapılanma süreci, bölgenin kimliğini, tarihsel ve kültürel mirasını koruma kaygısı taşıyan bir dönüşümü ifade ediyor. Ahmet Yıldız'ın "Çevre Bakanlığı yıkmak, Vakıflar korumak istiyor" sözleri, tarihsel mirasın korunması ve yapı üretimi arasındaki çekişmeyi; dolayısıyla devletin kurumları arasındaki uyumsuzluğu ve çok karmaşık bir durumu ortaya koyuyor. Öte yandan Yıldız, enkaz altındaki insanlarla ilgili etik kaygıları ve tanıdık mekânların değişimini dile getirerek fiziksel kaybın ötesinde bir duygusal yıkıma işaret ediyor:

Geçenlerde geçtiğim yerleri tanımadan ilerlerken Vali Göbeği'ne gelmişim fark etmeden! Çok sarsıcıydı. [...] Uzamı kaybediyorsun. Küçük bir nesne bile anlamlı aslında.

Depremle birlikte şehirde bulunan tarihî ve kültürel miras olarak nitelendirilebilecek yapılardan Habib-i Neccar Camii, Ulu Camii, Meclis Binası, Azizler Petrus ve Pavlus Kilisesi, İskenderun'daki Latin Katolik Kilisesi, Vakıflı'daki Meryem Ana Kilisesi yıkıldı. Antakya Sinagogu, Sarımiye Camii ve daha pek çok bina ağır hasarlar aldı. Kurtuluş Caddesi, eski Antakya evlerinin neredeyse tamamı yıkımın altında kaldı. Dolayısıyla Antakya'nın kimliğinin "duygusal" inşasında en önemli rolü oynayan unsurlardan birinin bu şekilde çok ağır bir hasar almasıyla önümüzde-

ki yıllarda söz konusu kimlik de ağır bir yara almış olacak. Çünkü gündelik hayatta Antakya'da yürüyen, işe giden, alveriş yapan, ibadet mekânlarına gitmek isteyen insanların duygularını besleyecek "imajlar" eksilmiş olacak.

"Küçük bir nesnenin bile anlamlı olduğu" bir zaman ve mekân ilişkisinde, şehrin yeniden ayağa kaldırılmasında atılacak adımlar ve yapılacak seçimler çok önem kazanıyor. Tarihsel yapıların korunarak aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmesi ve deprem anıtlarının oluşturulması gerektiğine dair fikirler destekleniyor. Dolayısıyla şehirden yükselen bütün seslere bürokrasinin, yerel yönetimlerin, meslek odalarının ve sivil toplum örgütlerinin kulak kabartması gerekiyor.

Aslında Antakya ve eski şehir, Osmanlıdan kalan şehir yahut Fransızlardan kalan, işte parlamento binasıydı, arkeoloji müzesiydi filan, birçok yapı... Yıkılanların yeniden yapılması ama aslına uygun yapılması [gerekli]... [...] Yarı yıkılanların da korunması önemli bir şey. Bunu arkeologlar hatta mimarlar daha iyi bilir ama benim de öğrendiğim, gördüğüm şey o ve gönlümün istediği de bir birey olarak o. [...] Deprem izleri de görülsün. Evet, onu diyenler var: Ve depremin şeyi de soykırım anıtı gibi. [...] Yani bu şeyden artık vazgeçilmesi gerekiyor. Bu fikirlerden... Ya işte çay da içeceğiz deyip ocak açmak filan pek şey gelmiyor bana. Hatta yani parlamento binası, parlamento binası olarak kalsın. 39'da ne ise öyle kalsın. (Artin Demirci)

O caddedeki o tarihî yapılar, eski Antakya evleri de hani bir dönemi simgeliyor. Onu da korumak lazım. (Ediz Parlar)

O yapılar orada olmalı. Çünkü birilerini temsil ediyor o yapılar. [...] Yani o yapılar yaşayan yapılar. Halkıyla var olan yapılar. Aynı zamanda turist de bunları görmeye geliyor. [...] Ortodoks Kilisesi buradaki halkın kullandığı aktif rol oynayan bir yapı. [...] O yapı çok önemli, yani bir patriklik mertebesi taşıyor. (Lora Çapar)

Bir kısmı yıkılmış ama bir kısmı faaliyete bile başlamış. [...] Hiç olmazsa bunların önemli bir kısmı ayağa kaldırılırsa etraf tarafında da o dokuya uygun olacak [...] Yeni bir yapılaşma olursa... (Misak Hergel)

Kilise bunun simgelerinden bir tanesi olduğu için... Habib-i Neccar zaten kesinlikle restore edilip işte orijinal hâline sadık kalınarak zaten tekrar inşa edilmeli. Çünkü o bir simge. [...] İnsanlar onu gördüklerinde, işte o belirsizlik kalkacak. "Demek ki bir şeyler yapılacak," hissi oluşur insanlarda. (Nebil Nazik)

Yeniden yapmak" diyorsunuz, "En azından tarihî, kültürel mirası korumak için gereklidir," diyorsunuz yani değil mi? [...] Net. İkonik yapılarımız var. Habib-i Neccar, Katolik Kilisesi, Ortodoks, Protestan kiliseleri... Şimdi tarihî yapılar... Bir kere rölöveleri var; onlara bakılarak tekrar ayağa kaldırılabilir. (Ayhan Kara)

Hiçbir restorasyonun otantik tarihi ve hafızayı geri getirmeyeceği yönünde haklı yorumlar olsa da Antakya'da "hatırlamak" için restorasyonun şart olduğu genel olarak kabul görüyor. Bir arada yaşamının altında yatan en önemli referanslardan biri olan hafıza mekânlarının korunmasının, daha doğrusu restitüsyonun çok gerekli olduğu anlaşılıyor. Burada,

kuşkusuz, restorasyonun ya da restitüsyonun nasıl yapılacağı çok önemli ancak mümkün olduğunca aslına uygun olarak yapılacak uygulamaların tarihte-ki çoğul sürekliliği besleyeceği öngörülmüyor.

Şehrin restorasyonu ve tarihin korunması hemen hemen görüştüğümüz bütün kişiler tarafından paylaşılan bir fikirdi. Ancak meseleye “uzmanlık” gözüyle bakanlar bu işin nasıl bir özen gerektirdiğinin de farkında. Örneğin yıkılmış binaların taşlarının numaralandırılması ve korunması, gelecekteki uygulama çalışmalarını için kritik bir adım olarak görülüyor.

Restorasyon eğitimi çok önemli Türkiye’de ve şimdi çok daha önemli oldu. [...] İşte bir ân önce, buradaki Mustafa Kemal Üniversitesinde, gençlerin buranın ayaklanabilmesi için, doğru restore edilebilmesi için mimarlık bölümünde restorasyon eğitiminin yeniden ele alması gerekiyor. (Dilek Demirci)

Yani benim korkum şu ki aslında hızlı yapılaşma adıyla ya da TOKİ gibi şeylerle, iş işten umarım geçmez. [...] Bilmiyorum o yapıların taşları filan korundu mu, bir kenara alındı mı oradan çıkanlar, değerlendirilmek üzere... Yoksa çok kolay dümdüz edip üzerine TOKİ evleri yapmak... [...] Onun için de belki her şeyi devletten beklememek, buradan yola çıkarak birtakım sivil inisiyatifler, birtakım toplantılar... Yapılıyor da sanırım; ortak akıl gibi gruplaşmalar var ama umarım işe yarar. (Dilek Demirci)

Kara'nın "Moloz değil, miras" ifadesi, yıkım sonrası molozların dahi aslında birer tarihsel miras parçası olduğunu ve korunması gerektiğini vurguluyor.

Moloz Değil, miras... İki yol var önünüzde... Direkt adama söyledim. Bu bir yol. İkincisi de oluşturduğumuz insan zincirine eğer bu anlattıklarınız samimiyse, siz de korumadan yanaysanız, gelirsiniz, zinciri bizimle beraber oluşturursunuz. [...] Kurtuluş Caddesi, eski adıyla Herod Caddesi, tarihte ilk aydınlatılan cadde. Sütunlar, şehir sütunları... Caddenin sağlı sollu sütunları. Onlar hep yeraltında. (Ayhan Kara)

Bazı bölgelerde yaşanan tecrübeler tarihi korumada ortaya çıkan risklere işaret ediliyor:

80

O taşlar yeniden kullanılabilirdi. O dokular hani aslına en yakın şekliyle ancak onların sayesinde kurulabilirdi. (Jale Akar)

Sedat Bilgin de Hatay ve özellikle Antakya ve Defne ilçelerinin geleceği hakkındaki endişelerini dile getiriyor ve riskli alan ilan edilmesine ilişkin süreçlere değiniyor. Bilgin, riskli alan ilan edilen yerlerdeki tarihî yapılar ve kültürel mirasın korunması konusundaki kaygılarını şöyle paylaşıyor:

Hatay'ın Antakya ve Defne ilçesi tarihten silindi. 302 hektar alan riskli alan ilan edilmiş. [...] Bu yüksek riskli alan ilan edilen yerlerde Alevi toplumunun Affan'da Hızır türbesi var; Yahudi cemaatinin havrası, Hristiyan cemaatinin de kilisesi var.

Gelgelelim Mimar Buse Ceren Gül'ün yaşadığı şu tecrübeyse restorasyon konusunda "iyimserlik" uyandırabilecek bir nitelikte:

Şimdi işte Kültür Bakanlığının yönetiminde bir ekip var sahada, Antakya'da. [...] Zaten onların bir ekibi var, Kazı Daire Başkanlığı diye bir kurum. [...] İçlerinde Antakyalı da var. [...] Ayrıştırma merkezine hepimiz tepkiliydik, hani ne olduğunu bilmediğimiz için. Zaten terimsel olarak yanlış ifade edildiği için de insanlar, kamuoyu buna karşı geldi. [...] En basitinden söylüyorum; benim üç tane yapım yerle bir olmuş. Projesine başvurduğum yapım. [...] Üç tane yapı ki düzler, iki tanesi Kurtuluş Caddesinde, bir tanesi de Köprübaşı'nda. [...] Ama ayrıştırma merkezinde üçünü de buldum. Üçünün de taşları orada istiflenmiş bir şekilde, üstlerinde de nereye ait oldukları yazıyor.

Restorasyon için takip ve devamlılık gerektiriyor:

Restorasyonu yapacak olan mimarların yaptığı projelere zaman zaman gelip onların takip etmesi lazım. (Mehmet Metin Tansal)

Antakya'nın tarihini temsil eden yapıların korunması beraberinde "tarihî" olmayan mekânlar için de bir çözüm düşünmeyi gerektiriyor.

İşte yani eski şehir, yeni şehir diye bir şey olmalı. Bütün dünya kentlerinde bu var. Eski Frankfurt'un içine gökdelenler dikmiyorlar. Eski Paris'in içine modern binalar yapmıyorlar. Antakya'yı da eski Antakya'yı da öyle koruyup onun çepesinde yine imara, planlamaya ve şehirciliğe uygun yapılar yapılmalı. (Artin Demirci)

Benim de fikrim şey: Onların tekrar ayağa kaldırılması gerektiği. [...] Yoksa hiçbir şey kalmaz; o Kurtuluş Caddesi'nden ya da Eski Antakya'dan. [...] Kalan ne varsa umarım daha önceden yapılmış anladığım kadarıyla. Birtakım rölöveler falan da var yani. [...] Onların yapılıp sonra da ona uygun yeni şehrin yeniden kurulması. [...] İnsanlar ısrarla ağır hasarlı evlerini de... Ya da az hasarlıya çevirip yıkılmasın evim, kalsın diye yani o köprü, gedik güdük şeylerde kalan evleri korumaya çalışıyor. [...] Yani eski yapılı şehri koruyup onun etrafına çok planlı bir şekilde, ona uygun belki bu kadar büyük olmayan bir şehri kurmak mantıklı geliyor bana. [...] Ama onun içine sosyal hayat nasıl yerleşir, nasıl girer onları bilemiyorum yani. Tekrar canlanır mı, sadece yapılar mı kalır, oraya hayat tekrar oluşur mu? (Dilek Demirci)

Buse Ceren Gül, restorasyon çalışmalarının zorluklarını ve tarihsel yapıların korunma sürecinin karmaşıklığını dile getiriyor. Ve daha önce başlamış olan restorasyon faaliyetinin de depremle birlikte nasıl bir anda sona erdiğini şöyle anlatıyor:

Maalesef ki bu bölümler tescilli yapı olduğu için birçoğu ya da tescile cephe verdiği için, yanındaki tescilli olduğu için bu yapılara dokunmak zaten yasak. Ama bu insanların barınma ihtiyaçları var. Barınma ihtiyaçları olduğu için insanlar kendilerince bir sürü çözüm üretip bu binalara ek yapılar yapmış. Kimi tabliye-yi değiştirmiş, kimi çelikten yerle hiçbir bağlantısı olmayan işte kirişler atmaya kalkışmış, kimi ek bölümler yapmış bu binalara... Eklemiş, yapıştırmış. E ne olmuş? Deprem bunların hepsini atmış. [...] Restorasyon aşamasındaydı onlar da ama sokaklar dar ve araçlar geçebile-

cek durumda değil.

Devasa ölçeklere varan restorasyon işinde sivil toplum, yerel topluluklarının yetersiz kalacağı ve burada kesimlikle devletin devreye girmesi gerektiği dile getiriliyor. Örneğin Cem Çapar'ın kültürel özelliği olan yapıların korunması ve mabetlerin yeniden inşası için devlet desteğinin gerekliliği üzerine vurguları, devletin bu süreçte daha merkezî ve sorumlu bir rol oynaması gerektiğine şöyle işaret ediyor:

Şu depremde gördük ki bu iş ne vakıf ne dernek ne de belediye işi. Bu iş bire bir devlet işi. [...] Bizim kendi mabetlerimizi tekrar ayağa kaldırmak için... [...] Bu masada oturan hiçbir vakıf, hiçbir cemaat bunu kendi yapabilecek durumda değil.

Buse Ceren Gül, devletin desteğinin çok boyutlu olması gerektiğini söylüyor.

Hatay çok büyük ölçekte bir kayıp yaşadı. [...]Gaziantep Kalesi'nden belli bir hasar varken ondaki çözüm daha hızlı oldu tabii ki. Ama Hatay'da böyle bir şey yapma imkânınız yok. [...] Biz hibe başvurularını yapıyoruz. [...] Bakanlığın şu anda açtığı bir hibe programı var. Kültür Bakanlığının hibe programı var. [...] Bu hibe programı tescilli yapılar için geçerli. Tescilsiz olan yapılar için de bir çalışma yürüttüklerini biliyoruz. [...] Bunu yaparken, diyoruz ki tamam, biz bu yapıya başvuruyoruz. A yapısına, B yapısına, C yapısına başvururuz. [...] Eski Antakya bir kent. Bu tek tek bir bina değil. Bunun yolları var, bunun dağla olan bağlantısı var. [...] Çünkü ben elektriğim suyum olmadan zaten başlayamam. Zaten buna başlamam için benim neredeyse bir projelendirme sürem en aşığı bir sekiz ay sürecek. (Buse Ceren Gül)

Vakıflı Köyü'nden Cem Çapar, Kültür Bakanlığının finansal desteğini şöyle ummak istiyor:

Kültür Bakanlığı, 24 milyona kadar hibe proje açıkladı. [...] Geri ödemesiz hibe... Samandağ Ortodoks Kilisesi de ona başvurdu. [...] Bir mimarla anlaştı ve bunların tekrar ayağa kaldırılmasıyla ilgili devletin de bir yardım iradesi var. [...] Onları Kültür Bakanlığında, bizimki Valilik kanalıyla; bizimki idari binayla, kilisenin yanındaki binayla. Kilise için de fazla bir sorun yok; onu biz yaparız diye. [...] Ciddi bir sorun yok. Hani bu işte bunu yapamayacağız, altından kalkamayacağız diyebileceğimiz bir şey yok. Altından kalkarız. (Cem Çapar)

Devletten umutla gelmesi beklenen desteklerin yanı sıra yerel toplulukların da yapabilecekleri birtakım çalışmalar olduğu kabul ediliyor. Ancak örneğin bir Ermeni köyü olan Vakıflı'nın geleneksel olarak bir zamanlar sahip olduğu kültürel sermayenin de depremin sonuçlarına çare üretmesi hiç kolay olmayacak gibi görünüyor. Taş ustalığının kaybolmuş bir zanaat olduğuna dikkat çeken görüşmeciler, kültürel özelliği olan yapıların korunmasıyla ilgili olarak restorasyon eğitimine olan ihtiyacı ve bu alandaki uzmanlık eksikliğini de ortaya koyuyor.

84

Taş evleri yıkıp yerine betonarme proje yapacağınıza taş evleri yeniden ayağa kaldıralım. [...] Ağır hasarlı taş evleri... [...] İnsanlar kâğıt imzaladılar; enkazı ben kaldıracağım, benim evime dokunma. (Cem Çapar)

Usta da kalmadı ki, taş ustası... [...] Yaptırdığınız işte çok iyi oluyor mu? Meçhul. (Lora Çapar)

Taş ustalığı genellikle Ermenilerin elindeydi eskiden. Şimdi de kalmadılar. Usta

da kalmadı. (Şahin Çapar)

Yerel toplulukların sahip oldukları kutsal mekânları koruyabilmesi, o mekânın ne ölçüde kullanıldığıyla ilişkili görünüyor. Örneğin Samandağ Ortodoks Kilisesi böyle bir örnek...

Çünkü sadece sembol bir yapı değil orası. Orası kullanılan bir mekân. [...] Ama her yapıya yüklenen anlam da nesilden nesile değişiyor. Kimisi ibadet için oraya geliyor. Kimisi de ibadet onlara, aynı cemaatte bile olsa, bir anlam ifade etmiyor. Nesiller bile buna farklı bakıyor. Dine de bakışları farklı oluyor. Kültüre de bakışları farklı oluyor. Dile de bakışları farklı oluyor. (Cem Çapar)

Dile gelen bu görüşler yeniden yapılanma sürecinde toplumun katılımının önemini ve kültürel mirasın gelecek nesiller için korunması gerektiğini öne sürüyor. Ve bütün bu derin eksilmeye rağmen çeşitli bireysel girişimlerle, el yordamıyla, adeta yaralı bir insanı kurtarmak için suni teneffüsle hayata döndürmek istercesine, tarihsel mirasa sahip çıkan kişisel ya da örgütlü çeşitli girişimlere rastlanıyor. İşte Ayhan Kara'nın deneyimi bu girişimlere bir örnek olarak gösterilebilir. Deprem sonrasında Ayhan Kara'nın evi, annesinin evi, vakfının merkezi ve ofisi büyük hasar gördü. Evlerde çatılar aktı, duvarlar çatladı, eşyalar dağıldı ve ofisteki sanat eserleri, mobilyalar ve diğer eşyalar hasar gördü. Ancak bu yıkımın ortasında bir video çekti ve yıkılan evinin tavanında betonun göründüğünü fark etti. Yıkılan Antakya evlerinden tarihî tahtaları toplamaya karar verdi ve bu tahtaları ofisinin tavanında kullanmaya başladı. Tavanın tamamlanmasıyla birlikte tavanın ona "enerji verdiğini" ve bu tahtaların depremde hayatını kaybedenlerin anısına "bir taç gibi başının üstünde olduğunu" hissetti. Bu süreç beklemediği duygusal bir deneyim oldu. Tahtaların başının üzerinde bir mesaj gibi olduğuna inanıyor. Bu parçaların depremde kaybedilen hayatların boşa git-

mediğini şöyle düşünüyor:

Neyse o hâliyle ben bir videosunu çektim bunun. [...] Dedim, Antakya evlerinden çıkan küçük küçük parçalar var, tarihi tahtalar, rengârenk. Gideyim şu sahadan toplayayım. [...] Şimdi kendi kendime şey diyorum... Ya insanların kanı var, can verdi insanlar bu parçalarla. [...] Çok değişik bir şey oldu. 5 bine yakın parça var orada. [...] Hepsi tahta. Kırılan dökülen, isken olsun, tavan olsun, dolap olsun. [...] Ve ortaya müthiş bir sanat eseri çıktı. Şimdi onun belgeselini çekeceğiz. (Ayhan Kara)

5. Şehircilik, mimarlık ve altyapı

Her ne kadar bu araştırmada spesifik olarak Antakya söz konusu olsa da burada şehrin yeniden imarıyla ilgili olarak dile gelen birçok görüşün sadece Antakya'nın değil, birçok kentin karşı karşıya olduğu sorunları ve potansiyel çözümleri vurguladığını not etmekte yarar var.

Yıkılan Antakya'nın yeniden yapılması, kurulması ya da iyileştirilmesi sürecinde ilk olarak söz konusu olan tartışma şehrin başka bir yere taşınıp taşınmayacağına ortaya çıkıyor. Restorasyonla ilgili bölümde yer verdiğimiz gibi, Antakya'da kurulacak yeni şehrin ve mahallelerin yerleşim yerlerinin değiştirilmesi fikrine karşı çıkanlar oldukça çok. En azından bu konuda ciddi şüpheler ve karamsar bir duygu hâli var.

88

O kadar değil yani. Anamızın cenazesini onlara vermeyiz. [...] Ama tabii insanlar da hiç kimse kendi toprağını, kendi yerini bırakmak istemiyor. Yani onlar da bunu yapmazlar. Tansiyon yoklarlar yani. Bunu kimsenin orada benim işte Harbiye'de yaşayan, oradaki köylü yok artık bu şey... Derler ya... Kemiği, kırdığı andır bıçağın. Orada ne tepki gelir oradan bilemem yani. Kendi adıma söylüyorum tabii. (Fazıl Altınay)

Hayır, hayır. Bence şehir olduğu yerde çok güzel. (Kübra Akar)

Ben istemiyorum kendi adıma, ben istemiyorum. Yeniden inşa edilecekse de daha sağlam, daha güvenilir bir şekilde insanların içinde yaşayabilecekleri bir kent kurulmasını istiyorum. (Mehmet Ali Akar)

Hatay'ın şehir merkezinin başka yere taşınması fikrine karşı çıkanların en önemli argümanlarından biri mevcut tarihî dokunun korunması yönünde bir istek ve sahip oldukları mekânları terk etmeye dönük isteksizlik... Bu adeta bir “yerinden edilme”, “sürgün” gibi bile algılanabiliyor.

Kesinlikle, ben yüzde yüz reddederim. Burada bir tarihî yer var. Bunu yalnız bir yerde oturmayla... Yerini tutamaz. [...] Eğer zararı yoksa yerinde olmasını tercih ederim. (Maruf Akar)

Asi'nin kenarındaki bütün topraklar, araziler devlete ait değil, insanlara ait. İnsanlar o güzel yerleri, kendi topraklarını başka bir yerle değiştirmeyi tercih etmeyeceklerdir. (Jale Akar)

Bildiğim kadarıyla dağ yamaçlarında zaten deprem konutları yapılacak ve başlananlar var diye biliyoruz. [...] Gitmezler, gidemezler. Çünkü mahalle kültürü dediğimiz, işte komşuculuk dediğimiz şeyler var. (Buse Ceren Gül)

Tekrar mahallelerimiz kurulurken nerede kurulacak? Çünkü şöyle bir söylem var: Fay hatları üzerindeki evler bir daha orada yapılmayacak. [...] Şimdi yeni yapılacak Antakya'da bir ev hak ediyor. Şimdi nerede teslim edecek bu evi? [Akrabasıyla] karşılıklı bakan pencere-lerde mi olacak? Pencereyi geçtim; aynı mahallede mi olacak? [...] Yani kültürel haritadan bahsettim ya size. Hani mahallesi, o sınırlar yeni oluşacak kentlerde olabilecek mi? (Cem ve Lora Çapar)

Şimdi bir insanı evinden köyünden alırsanız aslında onun yarısını almış olursunuz. [...] Ama ortada bir rant meselesi

varsa bence halkın duyguları, halkın geleceği buna heba edilmemeli yani. Halk burada harcanmamalı. (Emircan Güç)

Ancak şehir başka bir yere taşındığına dair ciddi emareler de mevcut.

Devlet şehri belli bir bölgeye taşımaya çalışıyor. Ve bunu taşımalarının sebebini çok iyi niyetli olmadığı arkasında farklı hesapların olduğuna dair bu yaşama kadar bin tane savla karşılaştım. [...] Depremden önce de vardı. Ya işte otopar tarafına... Kaymakamlıklar oraya alındı zaten, otoyolların oraya alınması da öyleydi. (Nebil Nazik)

Yıkılan yerine değil de şu ân bölge bölge ilerleniyor. Taşınacak şehir. [...] Öyle bir öngörü var. [...] Hani hem sektörün içindeyim hem de yapılan inşaatların farkındayım. Haberdar oluyoruz; kimler hangi işi almış, hangi şirket nerede ne iş yapıyor... [...] Batıda dağa doğru, Amanoslar'a doğru. Orhanlı, Kesecik, Gülderen, Dikmece, bunların şu anda başladı inşaatları. TOKİ adı altında. [...] Kamulaştırma yapılırken bile [halka] sorulmadı. Orada eylemlere de katıldık biz. O köylerdeki insanların serası yıkıldı. Kamulaştırıldı. Yani bahçeleri gasp ettiler. Sorulmadı. [...] [Şehir] bir yerden bir yere taşınıyor şu anda, evet. [...] Kesin bilgi. [...] Şimdi "taşınıyor"dan kastım, hani hepinizi buraya götürüyoruz değil. Şehri oraya inşa ediyorlar ve ister istemez nüfus orada olacağı için nüfus yoğunluğu, o tarafa doğru da akacak geri kalan. [...] [İnsanlar] gidecek, mecbur gidecekler. Yaşam alanları o bölgelerde olacak. (Sezer Tuna)

İnsanların yeni yaşam alanlarına taşınmalarının kaçınılmaz olduğunu söyleyen Sezer Tuna, TOKİ'nin ev yapma sürecinin aynı zamanda yerel iş yapısını da bozacağını iddia ediyor.

***[Evlere zarar gören insanlara] İşte krediyle verecek. Yüzde 60'ını karşılıyor. [...]
Devletin katkısı, taşeronlar aracılığıyla yapılan işlerde. Deli gibi zengin olacak onlar.***

Şehrin taşınması meselesinin dışında var olanın nasıl ayağa kalkacağı da önemli bir tartışma konusu. Her şeyden önce depremin getirdiği yıkımın bütün etkilerini ölçmek mümkün değil. Maddi kayıplar bir ölçüde hesaplıysa da insanların hayatlarından kopmaları, travmaları ölçmek hiç mümkün değil. Kaldı ki "somut" bilgi olması gereken "ölü sayısı" bile bilinmiyor.

Zaten ölen çok, o verilen rakamlara da inanmayın, itibar etmeyin. Çok ölen var. Şimdi onlar da büyük kayıp, neticede şehir değişiverdi. [...] Beş kuruluşluk adamı koyuyorlar oraya, o etrafına sıfır kuruluşluk adamları topluyor. [...] Deprem olur olmaz şunlar söylendi: "Hemen şimdi 10 bin tane konut yapacağız," bilmem ne. (Ayhan Kara)

Yıkım sürecinde insan ve çevre sağlığı için çok sakıncalı faaliyetler (yerinde ayrıştırma gibi) yapılıyor.

Benim gördüğüm şu: Beş aylık sürede devletin en yoğun ve neredeyse tek yaptığı şey zaten bu, şu ân binaları yıkmak. [...] Yerinde ayrıştırma gibi bir şey oldu son bir aydır. [...] Uzmanlar bunun çok tehlikeli bir şey olduğunu söylüyor. (Nebil Nazik)

Bu sınırsız felaket karşısında çok yönlü düşünmek gerekiyor; bu anlamda şehrin yapılaşması üzerine düşünmek önem arz ediyor. Bu bağlamda kuşkusuz devletin oynadığı – oynaması gereken rol konusunda herkes hemfikir. Örneğin altyapı ve sosyal hizmetlerin bir lütuf olmadığı, devletin görevi olduğu ifade ediliyor:

Bu bir iftihar meselesi değil. Bu sosyal devletin gerektirdiği bir şeydir. (Sedat Bilgin)

92

Antakya'nın yeniden yapılanması can alıcı bir süreç. Ancak öncelikle geçmişte yapılanlarla, Misak Hergel'in "modern adı altında ilkel beton yığınları" olarak tanımladığı kötü yapılaşma ve kentleşmeyle çok net bir yüzleşme gerekiyor. Çünkü şehirdeki eski nehir yataklarının kapatılması gibi yapısal hatalar felaketin boyutunu arttırdı. Yüksek katlı yapıların ve "modern" olduğu söylenen yaşam alanları vaadiyle yapılan inşaatların sosyal ve ekolojik dokuya uygun olmadığı gibi, asgari teknik şartlara da sahip olmadıkları anlaşıldı.

Şehirde otuz sene öncesine kadar var olan nehir yatakları kapatıldı. [...] Yeni Antakya'da – batı (sol) taraf – "modernleşme" oldu. Burası eskiden Antakyalıların "seyrana çıkmak" dedikleri, piknik yaptıkları, bağlık-bostanlık bir yerd. Yumuşak zemindi ve göz ardı edildi. O meşhur sözdeki gibi su, verdi-

ğini geri aldı. Çok önlem alanların evi de hasar gördü. [...] Rönesans Rezidans... Böyle bir bina olur mu? [...] Çelik konstrüksiyon olan bir binada çelikler plastik gibi eğilip yere değmiş. (Ahmet Yıldız)

Tamam, deprem kaçınılmaz bu bölgede. Kimisi yedi defa diyor, kimisi otuz üç defa, kimisi yetmiş defa diyor. [...] Deprem kaçınılmaz. Büyüklük doğadan... Bataklığa ev yaparsan gidecek o ev. İçindeki masum canlar da gidecek. [...] Mesela şey çok önemli. İşte beş katın üstüne çıkamazsın; bir bakıyorsunuz on kat. (Ayhan Kara)

Antakyalılar mevcut yerleşimlerine ve tarihî dokularına bağlılık gösteriyor ve bu yerlerin korunması gerekiyor. Antakya'nın kalbi Eski Antakya'dan başlayarak deprem gerçeğinin ciddiye alınması gerekiyor ve şehir planlamasında radikal değişiklikler şart görünüyor.

Katılımcı şehircilik ve demokratik planlama süreçleri gerekli görülüyor. Antakya'nın yeniden yapılanması sürecinde yalnızca teknik ve mali faktörler değil toplumsal, kültürel ve tarihsel değerlerin de gözetilmesi gerekiyor. Depreme dayanıklı yapı tekniklerinin, şehircilik ilkelerinin ve halkın ihtiyaçlarına duyarlı planlamanın kentin geleceğini şekillendirmede kritik rol oynaması gerekiyor. Ve tabii ki tarihî ve kültürel varlıklar için bir tehdit olan imar barışı, en çok gündeme gelen ve eleştirilen meselelerden birisi olarak dikkat çekiyor.

Mesela bu ne barışı? İmar barışı, bana göre intihar barışı diyorum ben ona. İmar barışı demiyorum, intihar barışı. (Mustafa Gençören)

Maalesef herkes müteahhit, herkes bir şeyler yapabiliyordu. [...] Bu olay müteahhitte bitmiyor. Bu olay, imara açılma-

ması gereken birçok yer açılmış, buradan başladık. [...] İşte imar affı zaten, en büyük sorun oydu. [...] Zaten şu anki yeni yapılacak şeyde hani az çok duyduğumuz kadarıyla işte kat sayısında düşme olacak, kapalı çıkmalar yasaklanacak, asma katlar yasaklanacak... (Buse Ceren Gül)

Birçok insan

kendi evi yıkılmasa bile sokağa çıktığında başka binaların devrilmesi sonucunda öldü. Dolayısıyla bitişik nizam evlerle, Asi Nehri'nin yatağına yapılan evlerle binlerce insan hayatını kaybetti.

Oradaki insanların çoğu zaten bu nedenle öldü. Kendi evi yıkılmasa bile sokağa çıktı; öbür bina devrildi. Orada öldü. (Buse Ceren Gül)

Bir tane yapı yüzünden yıkılan yedi sekiz tane yapı var. Onların içerisinde insanlar var. [...] O insanlar nasıl çıkarılacak? [...] Beşinci gün halamı aldığımızda dedik ki, hani ölüyü de kabullenemiyorsunuz. Biliyorsunuz öldüğünü. [...] Benim halam yedinci katta otururken yan binada, öbür binanın beşinci katında bir bebekle yan yana çıktı. [...] Düşünün ki o insanların hâlâ ulaşamadıkları var. Ya bu çok acı bir şey. (Buse Ceren Gül)

Neyle şantaj yapıyordu vatandaş; bu ruhsatı bana vermezsen ben sana oy vermem. (Fazıl Altınay)

Sıkıntı var; insanların birbirlerini çok fazla tanıması da bir handicap. Tanıdıklarıyla birlikte kente zarar veriyorlar. Hatır gönül işleriyle, radikal karar alınamıyor; bürokratin elini de zorlaştırıyor. (Ahmet Yıldız)

Vatandaşların “başkası yaparken ben neden yapmayayım,” mantığına karşı güvence kazanması gerekiyor ve sivil toplumun yerel yönetimin üzerine oynaması şart olan bir mesele var: Şehri yeniden depreme hazırlıklı olarak kurmak için ranttan vazgeçmeye herkesi ikna etmek...

***Binalar çarpa çarpa güç kaybetti birbirinden. Bitişik nizam. Böyle yıkıldı, böyle öldü. Benim mesela ailemde altı cenaze var. [...] Bitişik nizamdaydık biz komşularımızla, çadır koyacak yerimiz yok. Hâlâ yok. [...] Neden yok? Çünkü boşluğumuz yok. Bu ne demek? Bitişik nizama hayır demek. “Sen yarın bitişik nizamda evet dediğin anda olası bir depremde tekrar boşluğun olmamasını göze alıyorsun,” dediğinde duruyor, “O zaman tamam,” diyor. Ayrık nizam, tamam, doğru. En azından beş metre önde bir bahçesi olacak. [...] Buna hayır diyeceğin zaman senin eski metrajından, metreka-
renden vazgeçmen gerektiğini anlaman lazım. Ama bunu yaparken de ranta dönecek şekilde yapmaman lazım ki o insan bundan vazgeçerken kalbi müsterih olsun. Çünkü senin şimdi o insanı ikna edeceğin nokta, “Senin için bunu yapıyorum ama bak bunun için de bu önlemi alıyorum,” diyebilecek bir şeye ihtiyaç var. Mesela sulak alanların olduğu yerler, işte Asi Nehri’nin o kanal daraltılmış. Doldurulmuş, yapılar yapılmış. Tamam, şimdi sen oraya imar izni vermeyeceksin. Harika... Ama beş sene, on sene sonra yerel yönetim verecek. Şimdi o zaman bu on yıl önceki bunun eski sahibi mağdur olamayacak mı? Olacak. Böyle bu durumda ben de karşı çıkarım. Bilinçli olmama rağmen. Ama çözümü ne? Kırarım ben orayı, yola kadar, genişletirim Asi’nin yatağını... Bak, derim ne senin ne gelecek olanın. Bu sefer ikna olur ama.***

Çünkü ondan başkası ona sahip olmayacak. Yani ikna etmenin yollarını aramak lazım. Onun da hani zarar görmediğini, ya da başka birinin eline geçmeyeceğini. Ben bu anlamda analitik olarak düşündüğümüzde... Bir şeyi gerçekten çıkarsız anlattığınızda anlamayacak bir toplum değiliz biz. (Gizem Cabaroğulları)

Kent arsalarının ranta imkân vermeyecek şekilde yeniden oluşabilmesi aynı zamanda “çıkarların” kısır döngüsünden kurtulmayı ve kent için her anlamda daha “sağlıklı” çözümlerin de üretilmesini sağlayacak.

Asi'nin kenarına yerleşimin yapılmaması, işte kültürel tarzda kafe, pastane gibi yerlerin yapılması ama şehrin oradan uzaklaştırılması gerektiğini düşünüyorum. (Emircan Güç)

96

Bu çok rahat yapılır. Birisi gelip bana dese ki, “Burası işte Asi yatağı ve burada öldük. Bunu şimdi kırıyoruz.” Çünkü doğa, çevreci olarak da baktığınızda, o yatağa genişlettiğinde, oranın debisi değişecek. Değişen debi suyun akışını değiştirecek. Suyun havaya temasını değiştirecek. Havayla temasın değişmesi asbesti değiştirecek. Yani bu inanılmaz bir sistem. Şimdi sade birine asbesti anlatın. “Çözümü ne?” diye sorduğunda susuyorlar. Suyun debisi değişsin, kanalizasyonunu dereye bağlamaktan vazgeç. Vatandaşına söylüyorum. Belediye, alt yapıyı kursun, kanalizasyonu doğru bağlasın. Akan suyun yatağını değiştirdiğinde zaten doğa sana kucak açacaktır. Ben inanıyorum ki çok hızlı bir şekilde asbesttir odur budur yani herkes sorumlu bundan. (Gizem Cabaroğulları)

Somut iyileştirme sağlayacak genel politikaların yanı sıra vatandaşların “doğru”, “iyi”, “güzel” gibi, özellikle “modernliğe” bir şekilde adapte olmuş ya da olmaya çalışan kesimlerin kafasındaki ideolojik kalıpların da sorgulanması gerektiği anlaşılıyor. Örneğin Dilek Demirci’nin ifadeleri, akrabalık ilişkileri ve topluluk bağlarının modern apartman yapılaşmasıyla nasıl bir sonuç yarattığını ya da apartman tipi yapılaşmanın geleneksel yaşama nasıl dahil olduğunu gösteriyor. Dilek Demirci, yüksek katlı yapılar ve modern yaşam alanları vaadiyle yapılan inşaatların aslında sosyal dokuya uygun olmayabileceğini ve toplulukların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalabileceğini dile getiriyor. Bu durum metropollerin kentsel dönüşüm projelerinde de gözlenen bir sorun.

Mesela benim burasıyla ilgili çıkardığım, yeni yapılaşmada çok ciddi bir akraba şeyi var. [...] “Sana orada bir ev veriyorum.” [...] İnsanlar daha lüks, yüksek katlı binaya çıkınca daha rahat edecek! [...] Hayır, burada yapılan apartmanı biliyorum. [...] Şurada... Yıkıldı o da yıkılacak yani, çok ağır hasarlı. İki katlı, iki kardeş karısı çocukları, orada ev yapıldı iki katlı. İşte yemek yemeye... Olur ya böyle yazlık evlerde, çıkarırsın balkon, mutfak, koca bahçe, şöyle bir balkon yaptılar. Divanın iki katı kadar. Salon, mutfakta bilmem nerede yemek yemeye gidiyorsun, bir masa var sıkış tepiş. Şurası koca bahçe senin. Filmlerdeki o küçük apartman balkonlarını yapmış, orada yaşıyor. (Dilek Demirci)

Deprem sonrasında yüksek yapılaşmaya karşı belirgin bir tutum gelişmiş gibi görünüyor.

Şehrin yani biraz daha demografik yapısının korunması koşuluyla, yatay mimari. [...] [Nüfus yoğunluğuna göre] Bence dört katı geçmemeli. (Sezer Tuna)

“Çok katlı binalar” olmasına karşı olan Gamze Nur, kentlerin fonksiyonel ayırımına ve yoğunluğunun kontrollü dağılımına olan ihtiyacı, Dilek Demirci de doğal dokuyla uyumlu bir yapılanmanın gereğini vurguluyor.

Öncelikle çok katlı binalar olmasına karşıyım. Dört kat diyorlar ya, bence dört kat da fazla. [...] Yerleşim alanları şehre biraz daha uzaklıkta olsa... İşyerleri tek katlı olsun. (Gamze Nur)

Çok yüksek olmayan yapılar, yeşilliğin olduğu, yeşilliklerin içerisinde küçük yapılar, işte o eski dağı tepesi, eski yapıların da görünür olduğu, Asi Nehri'nin izlenir olduğu, onun etrafında böyle bir şey. [...] Daha doğal... Daha küçük ve nüfusun küçüleceği kesin gibi görüyor. Dolayısıyla onu böyle bir şeye dönüştürmek de mümkünmüş gibi geliyor. (Dilek Demirci)

98

Dilek Demirci'nin düşleri Antakya için olası bir gelecek tasavvurunu sunuyor; doğayla uyumlu bir kentleşme modeline işaret ediyor. Demirci'nin vurguladığı gibi bu modelin eski yapıların korunarak Asi Nehri'nin izlenebilir olduğu bir çevrede geliştirilmesi kentin kültürel ve ekolojik değerlerine saygıyı da içeriyor. Bu yaklaşım, deprem sonrası kentlerin doğal afetlere karşı daha dayanıklı olacak şekilde yeniden yapılandırılmasının yanı sıra tarihi ve doğal güzelliklerin de korunmasını sağlamak açısından önem taşıyor. Ancak alternatif düşünenlerin de olduğunu not etmek ve “tek tip” yapılaşma yerine çeşitlilik sunmak makul bir öneri gibi görünüyor.

Eğer yeni evler yapılırken en azından seçenek sunulması, halkın oylamasına sunulması... [...] Online bir şekilde işte dört beş çeşit veya daha fazla işte “Şu şekilde evler var; siz hangisinde oturmak istersiniz,” gibi halkın da tek tip değil de

farklı farklı evlerde oturabileceği tarzda seçimler yapmasını sağlamak. (Emircan Güç)

Emircan Güç'ün getirdiği “dikey” yapılanma önerisi, yüksek yoğunluklu ancak estetik ve çevre dostu yapıların önemini vurguluyor.

Bence Hatay'da da dikey yapılaşma olmalı ama çok mimari tekniklerle, mühendislik teknikleriyle yapılmalı ki daha az yeşil alanlarımızı heba edelim. (Emircan Güç)

Yapılan konteyner kentlerin de tarım arazileri üzerine kurulduğunu, bu durumun maliyetli ve yanlış olduğunu vurgulayan Sezer Tuna da benzer bir noktaya işaret ediyor:

Kaya zeminlerde dikey yapman daha sağlıklı. [...] Yatay yapılaşma daha fazla tarım arazisini kaplayacak. Daha fazla yer kaplayacağız; daha çok arazi ölecek.

Sanılanın aksine iyi planlandığında ve uygulandığında dikkate alınması gereken bir karşı görüş olarak dikkate alınacak bu görüşün Hatay'ın zaten mevcut olan kentsel dönüşüm ihtiyacı ve bu süreçte mimari ve çevresel hassasiyetin korunmasıyla da ilişkilenebileceği dile getiriliyor.

Hatay eski bir şehirdi. Kentsel bir dönüşüme ihtiyacı vardı. Sokaklar dar, binaları eskiydi. [...] Şehir kentsel dönüşüm bekleyen bir şehirdi. (Emircan Güç)

Dolayısıyla da şehrin zaten binaya ilişkin mimariye ilişkin eksiklerini deprem ortaya pat diye çıkardı zaten su yüzüne. (Fazıl Altınay)

Çoğunlukla yıkıma uğrayan konut alanlarından, tarihi mirastan bahsedilse de depremden en ağır hasarla

çıkmiş olan bir coğrafya olmasının yanında, Hatay'ın ulaşım bakımından sahip olduğu dezavantajların yıkımın etkisini arttırdığını söyleyebiliriz.

Maalesef ki Hatay konum olarak pek ulaşımı rahat olan bir şehir değildi. [...] Bu yol, Belen Geçidi'nin bu yıkımın karşılığında gelecek yardımı kaldıramayacak kadar yetersiz olduğunu zaten yaşamış olduk. [...] Deniz yolu deseniz, zaten limanımız günlerce yandı. Hava yolu deseniz, havaalanı zaten yanlış yere kurulmuştu. [...] Çünkü burası o kadar dışarıdaydı ki buraya gelip de buradaki yıkımı gördüklerinde aslında depremin bura merkezli gibi olduğunu fark ettiler. (Buse Ceren Gül)

Şehir yeniden yapılırken ulaşımına daha da önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Antakya, köyleriyle var olan bir şehir. [...] Köylerle şehir arasındaki ulaşımın daha kolay hâle getirilmesi... (Emircan Güç)

“Fırsat” kelimesini, yaşanan yoğun acılardan ötürü telaffuz etmesi çok kolay değil.

Deprem nasıl fırsat olabilir ki yani. Çok acı bir kelime bir kere. Bu beni çok yaralayan bir kelime. (Gamze Nur)

Bu kelimeyi kullanmak kolay değil ama depremin bir “fırsat” ürettiğini, bir anlamda bir “yaratıcı yıkım”ın, “yeniden bir başlangıç”ın söz konusu olduğunu düşünün çok sayıda insan var.

Yeni bir şehir kurulacak. Geleceğin binalarını inşa edeceksek bu bir şans, fırsat! Değerlendirelim bunu. [Mesela] “Sismik izolatör” lafını hiç duymamıştık. (Ahmet Yıldız)

Yüksek riskli alanlarda sismik izolatör kullanılırsa dâhi o binalar yıkılmaz. Devlet bunu yapabilir. (Sedat Bilgin)

[Yeniden yapılaşma] tabii ki avantaja çevrilebilir. Uzun vadede eğer bu kadar ölünün arkasından avantaja çevirmek demek böyle biraz abes ama hakikaten de en azından yapılaşma sorununu çözerseniz. (Fazıl Altınay)

Şimdi yıkım dediğiniz zaman zaten her doğum yıkımla başlar. [...] Bir şekilde yaşam kendini üretiyor; üretmeye devam edecek. (Fazıl Altınay)

Daha doğru, daha bakir yerlere filan zemini daha sağlam yerlere kaydırılmaya çalışılırsa yerleşim bölgeleri, bu aslında hem eski tarihî kültürel varlıklar için bir şeydir, şanstır. [...] Yedi sekiz kere tarih boyunca, daha doğrusu yazılı tarih boyunca bu kadar tekrar etmiş bu. Ve aynı yere kurulmuş gene Antakya.” (Misak Hergel)

On binlerce insanın hayatını kaybettiği, on binlerce konutun yıkıldığı bir şehrin yeniden yapılanması çok ayrıntılı ve uzun vadeli bir planlama gerektiriyor. Böyle bir planlama ve uygulamanın nereden başlayacağı da önemli görünüyor.

Bir mastır plan yapmadan, en ince ayrıntısına kadar her şeyi planlamadan programlamadan, hangi binalar korunmalı, hangileri yıkılmalı, yeniden inşa edilmeli, hangileri restore edilmeli, bütün bunlara karar vermeden bir plan yapmanız mümkün değil. Asi nehri ne olacak, Asi'nin iki yakası ne olacak? Bütün bunları en ince ayrıntısına kadar planladıktan sonra yarışma mı düzenlersiniz, ihaleye mi çıkarsınız, bütün bu biriktirdi-

ğiniz bilgileri işleyecek bir ekip mi oluşturursunuz ama işi şansa bırakmadan mantık, bilim ve kültür hepsini harmanlayarak ortaya bir şehir çıkarabilirsiniz. (Ayhan Kara)

Sezer Tuna da paralel bir şekilde yeniden inşa sürecinde acele edilmemesi, daha düşünceli ve planlı hareket edilmesi gerektiğini şöyle söylüyor: “Bence bu telaş hâli durdurulmalı.” Buse Ceren Gül ise Antakya’nın kalbi Eski Antakya’dan başlayarak deprem gerçeğinin ciddiye alınmasının gerekliliğini ve şehir planlamasında radikal değişikliklerin şart olduğunu şu sözleriyle vurguluyor:

Hani benim düşüncem, önceliğim Eski Antakya’dan başlaması. [...] Çünkü orası bizim kalbimiz, şehrin kalbi olduğu için birçok insanın da hem geri dönmesine sebep olacak. [...] Artık deprem faktörünün ciddi bir boyutta değerlendirilmesi gerekiyor. [...] Bütün şehir yok. [...] Çünkü bir artık şey olduğunda, enkazlar kaldırıldığında daha çok görüyoruz. (Buse Ceren Gül)

Ancak bu süreçte hayatın da dönmeye başlaması gerekiyor.

Ortada plan yok ama ilk kazmayla, evler yapılmaya başlanınca, doğru ya da yanlış, yaşam alanları olunca, döngüsellik olunca olacak. (Ahmet Yıldız)

Mişel Atik, bir “medeniyetler şehri” olarak su kenarlarına kurulmuş olan Antakya’nın bu tarihsel boyutunun bile sorgulanabileceğini düşünüyor ve jeolojinin önemine şu şekilde işaret ediyor:

Biz, Çevre Derneği olarak yıllar yılı deniz kumunun kullanmamasıyla ilgili uyarılarımızı yaptık. [...] Ben meclis üyesiyim, belediye başkanına “Burası deprem

bölgesi, her ân bir deprem bekleniyor,” dedim. [...] Yani zararı büyüktür bakmadığınız zaman. Bu uyarıları yaptık ama olan ufak bir deprem oldu büyük deprem öncesi. Ne yaptılar? Bu deprem sonrası toplanma alanları yaptılar. Tuttular birisini denizde yaptılar, toplantı alanı denizmiş! [...] Ya denize gitmeyin tabii ki. Üst tarafa yüksekler gideceksiniz. Sağlam yerlere gideceksiniz, kayalık yerlere gideceksiniz.

Dilek Demirci'nin yıkılan alanların yeniden inşasında birtakım kriterlerin oluşturulması gerektiği yönündeki görüşleri de planlamada estetik ve fonksiyonelliğin yanı sıra çevresel duyarlılığın da gözetilmesi gerektiğini vurguluyor.

O yıkılan yer bu sefer güzelim dağın estetiğini de bozacak bir yapılaşmaya başladı. Biz her gün üç yeni bina görüyoruz. Her gün iki yeni inşaat görüyoruz, uzaktan baktığımızda. [...] [Eşim] diyordu, “Ya burayı da kelleştirmişler.” Ve onları hani mecburen yapılacak. Barınak sorunu var. Ama hiç olmazsa bir şeyi olmalı. Yani bunu böyle yapma... Var mı dünyada örneği? Birtakım kriterleri olmalı. (Dilek Demirci)

Ara Sonuç

Yeniden inşa sürecinde halkın katılımını ve katkısını teşvik etmek adına Ayhan Kara'nın "fikir kumbarası" adını verdiği öneriye kulak vererek toplumun sesinin projelere yansıtılmasını sağlayabilecek yenilikçi ve etkileşimli bir yöntemi buraya taşıyabiliriz.

Nasıl bir Hatay? [...] Ev şeklinde bir fikir kumbarası. Mantık şu: Gönüllüler ellerinde o kumbaralarla... Nasıl bir Hatay istiyorsunuz? Tek tek yazılacak. [...] Hatay anayasasını yapabiliriz. Yapılabilir. (Ayhan Kara)

Ve eğer herkesin katılacağı, "ben de dahildim" diyebileceği bir süreçten geçildiği takdirde Antakya'nın (genel olarak Hatay'ın) herkes tarafından benimsenecek bir şehir olarak yeniden yapılması mümkün görünüyor.

Öyle bir kararlar alınmalı ki Hatay'la ilgili bizden 100 yıl sonra yaşayan insanlar bile bu şekilde yaşasın gitsin. (Gamze Nur)

Başka bir ifadeyle, her halükârda toplumun, toplumsal grupların ve bireylerin mümkün olduğu kadar çok görüşlerini derlemenin her zaman mümkün olduğunun altını çizerek bu bölümde belirtilen görüşleri derleyelim. Birbirleriyle ilişkili beklentileri ve beklentilerden çıkan önerileri şöyle özetleyebiliriz:

-Sürecin kapsamı göz önünde tutularak, şehrin ayağa kalkması “sabırlı bir hareketlilik ve kapsamlı bir yaklaşım” içinde, organik ve kontrollü bir biçimde ilerlemeli.

- Yeniden şehirleşme, doğal yapının ve tarihsel dokunun korunmasını esas almalı; yeşil alanlar ve yerel özelliklerle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmeli.

- Kent sadece fiziksel değil; yapılanma, sosyal ve ekonomik dinamiklerinin de dikkate alındığı kapsamlı bir kentsel stratejiyi gerektiriyor. Kentsel yeniden yapılanma, katılımcı bir yöntemle, titiz bir planlama ve programlamayla yapılmalı.

- Sivil toplum kuruluşları ve halkın katılımını içeren bir yapılandırma süreci izlenmeli. Topluluk temelli bir anlayışla, kişisel ve toplumsal bağların ve mahalle kültürünün korunması bir öncelik olmalı.

- Yeniden yapılandırma sürecinde halkın tercih ve ihtiyaçlarına duyarlı, çevreye ve tarihî dokuya saygılı, estetik ve fonksiyonel standartlar belirlenmeli ve uygulanmalı.

- Toplulukların kent kurma sürecine aktif katılımıyla farklı sektörlerin ve disiplinlerin sürece entegrasyonu sağlanmalı; bütünlük planlama ilkeleri ön plana çıkmalıdır.

- Doğayla uyumlu bir kentleşme modeli ya da yapılacak evler için seçenekler sunulmalı.

- Eski yapıların korunarak kentin kültürel, tarihî, doğal ekolojik değerlerine saygı gösterilmeli.

- Şehir doğal afetlere karşı daha dayanıklı ve dirençli olacak şekilde yeniden yapılandırılmalı.

- Şehrin yeniden inşasında yerel ve merkezî standartlar getirilmeli.

- Zeminin hassasiyetine uygun olarak yapıların tasarım ve inşasında öncelikle güvenlik göz önünde bulundurulmalı.

- Fiziksel yapının yanı sıra sosyal dokuyu da etkileyen yapısal sorunlar karşısında kentsel dönüşüm ve yapısal iyileştirmeler yapılmalı.

- Farklı kullanıcı gruplarının (kentsel/kırsal) ihtiyaçlarına cevap veren ve farklı gelir gruplarına hitap eden (sınıfsal), engelliler için erişebilirlik içeren evrensel tasarımlar geliştirilmeli.

- Riskli yapılar yenilenmeli ve depreme dayanıklı hâle getirilmeli. Esnek ve adaptif planlama yöntemleriyle mevcut yapılar yeni kullanımlara uyarlanmalı. Kentsel yapılar ve formları incelenip değişen şartlara uyum sağlayabilecek ucu açık tasarım anlayışı geliştirilmeli.

- Kentsel tasarımda sürdürülebilirliği ve adaptasyonu ön plana çıkararak şehirler sadece bugünün değil, geleceğin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak tasarlanmalı.

- Yerel yönetimler ve vatandaşlar arasındaki güç dinamikleri içinde, yapılaşma süreçlerinde şeffaflık ve hesap verilebilirlik sağlanmalı.

- Her bir meslek dalının katkısının çok önemli olduğunun farkında olarak yeniden yapılanma sürecinde meslek grupları ve uzmanlık alanları arasında disiplinler arası iş birliği sağlanmalı.

Çadır, konteyner ve barınma

Bu raporun yazıldığı Kasım ayında depremin yarattığı kaostan hâlâ çıkmış değil. Antakya'da bilinmezlik hâkim. Afet durumlarında genellikle "çadır-konteyner-geçici modüler ev-kalıcı ev" sıralaması şeklinde formüle edilen ve daha iptidai yöntemden tekâmül etmiş yönetime uzanan imkânlar sıralamasının Antakya'da işlemediği anlaşılıyor.

Halk ne yapacağını bilmiyor ve caddelere çıktığınız zaman... Zaten artık caddemiz de sokağımız da kalmadı. [...] Barınma ihtiyacı için insanlar geçici ya da kalıcı çözümler yapmaya çalışıyor. (Buse Ceren Gül)

Öncelikle çadır her ne kadar en yetersiz çözüm olsa da yaşadıkları mahalleyi, bahçeleri, yıkık da olsa evlerini bırakmak istemeyen birçok insan konteyner kentlere gitmeyi reddetti. Gitmeyi kabul edenler de çok uzak yerlerdeki konteynerlere gitmeye direndi.

Konteyner kente karşı olanlar, oraya gitmem diyenler... Evini bırakmak istemediği için o yüzden çadırda kalıyorlar. [...] Ya da gerçekten belki de yeterli sayıda kent de kurulmadı henüz. [...] Çünkü zaten kültürel anlamda biz buna alışkın bir topluluk değiliz. Ben bile mesela yıkılacak olan evime günde üç defa gidip böyle dışarıdan bakıyorum. (Gizem Cabaroğulları)

Bu arada gene birçok insan için konteynerlerin, ilk etapta çekici bir çözüm gibi görünürken, zamanla yaz dönemi açısından sıcak ve sağlıksız bir yöntem olduğu anlaşılmış durumda. Çünkü bölge insanı açık hava kültürüne ve toplu yaşama alışkanlıklarına sahip olduğu için konteynerler bu ihtiyaca cevap veremiyor. Devletin barınma çözümleri yeterli ve sağlıklı standartları sağlayamıyor.

Konteyner çok sıkıntı yaşıyor insanlara. [...] İşte afakanlar basıyor, nefes alamıyoruz. [...] Konteyner artık başka bir şeye dönüştü. [...] Güneşin altı korkunç sıcak oldu; asla duramayacağın hâle geldi ki şu ân bu rüzgârın esiyor olması büyük avantaj. [...] Çok düzensiz, darmadağın ama işte kırk elli tane, belki yüz tane çadırın bir arada olduğu bölge diyeyim. İnsanlar hâlâ çadırlarda yaşıyor. (Nebil Nazik)

Kaldı ki konteyner kentlerin maliyetlerinin yüksek olduğu ve devletin kamulaştırma politikalarının etkili olmadığı da belirtiliyor. Geleceğin Hatay'ını planlamak için insanların barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının önceliklendirilmesi gerekiyor.

Yani 1 milyonu bulacak neredeyse bir konteyner. [...] Buna teşvik ederken insanları hani öncelikle kaygılarını gidermelisin. (Sezer Tuna)

Öte yandan başında nöbet tutmak zorunda kalmayacağı evi ya da bahçesi olmayıp konteynere razı olanların bir kısmı için de sorun hemen çözülmüyor. Sedat Bilgin, kendisinin ve ailesinin afet sonrası yaşadığı zorlukları ve idari süreçlerde yaşanan gecikmeleri şöyle anlatıyor:

Benim evim az hasarlı olarak kayıtlı ama içeriden duvarı yok ve evim kiralık. Konteyner talebinde bulunmuşum; beş aydan beri değerlendirme aşamasındayım.

Kışa girerken ise konteynerler mevsim koşullarına da yeterli cevap veremez hâle geldi. Birçok yerden bunların çatısının aktığına, çürüdüğüne dair şikayetler geliyor.

Öte yandan “Yuva Projesi” gibi ahşap modüler ekolojik ev yapımı üzerine tasarlanan sivil toplum faaliyetleri de başarıya ulaşamadı. Olabildiğince ekolojik üretime, yerel istihdama dayalı, özellikle kadınları istihdam eden bu evler fabrikasyon üretim olmadığı için maliyetleri yüksek kaldı ve talep görmedi. İnsanlar kalıcı yapılara yöneldi.

Depremde evlerini kaybedenlere dönük sivil toplum faaliyetiyle yapılan destekler de çoğu zaman maliyet / acil çözüm / pratik fayda ilişkisinde “bir ekolojik evin maliyetiyle iki konteyner” gibi seçenekler daha fazla tercih edildi. Buna ek olarak birçok yerde, hatta tarım arazilerinde betonarme ya da demir ve alçıpan/betopan gibi teknolojilerle “deprem kondu” ya da kaçak evler yapılmaya başlandı.

Ekolojik modüler ev imalatı da dönüşüp aynı yerel ve kadın istihdamıyla, daha hibrit yapılara ya da mobilya üretimine geçti. Ya da insanların depremden sağlam kalan kendi kapılarının, pencerelerinin ya da mutfağının kullanıldığı ileri dönüşüm çözümleri üretilmeye başlandı. Buna ek olarak hükümet, sivil toplum ya da şirketlerin daha önce önerdikleri konteynerlere çatı ve gölgelik / sundurma yapma tekliflerini reddetmişken bugün bunu kabul edip STK'lara çağrı yapıyor.

Devlet-hükümet kanadından TOKİ vasıtasıyla da kalıcı ev seçenekleri yavaş yavaş gelmeye başladı. Bunlar arasında Antakya ve Samandağ'da inşasına başlanan konutlar mevcut. Ancak vatandaşların TOKİ ve “yerinde dönüşüm” seçeneklerinden birini seçmek zorunda. Bu alternatifli seçimin de oldukça kafa karıştırdığı dile getiriliyor.

Bu arada evlerinin yakınlarındaki çadırları terk etmeyip konteynerlere gitmek istemeyenlerin seçime kadar çadırlarını sökmeye ve konteynerlere geçmeye zorlanacağı konuşuluyor. Dolayısıyla seçimlerin öncesinde “iptidai çadır görüntüsü” ortadan kaldırılmış olacak.

Son olarak özellikle kadınlar arasında “yapı koope-

ratifi” kurma çalışmaları olduğunu, bu kooperatifler vasıtasıyla kadınların “tesisatçılık” (seramik, parke vesaire) konusunda mesleki formasyon aldıklarını, ustalığın büyük ölçüde kaybolduğu bir zaman ve mekânda, bu yöntemin yapılacak inşaatlar için usta yetiştirmede bir adım olduğunu ekleyebiliriz.

Bununla ilişkili olarak ekolojik evler ve kiracı kooperatifleri gibi geçici ve alternatif konut çözümlerinin de gündeme geldiğini belirtelim.

Bu ekolojik evlerden yapılabilirdi. Geçici sürelik. Yani bu geçici dediğim de bir on yirmi yılı buluyor herhâlde. [...] [Kocaeli depreminden örnek alınarak alternatif barınma çözümleri gibi] Biz bunun benzeri bir çalışmayı, orada bir deneyim de var; buradan faydalanabiliriz. [...] Bu sivil toplumun bir araya gelmesi mevzusu, bir araya gelip böyle bir çalışma başlatıp belki kiracı kooperatifleriyle, belki başka şeylerle bu barınma sorununun alternatif yollarla nasıl çözeceğiz. (Özge Sapmaz)

5. Ekonomi, üretim ve istihdam

Yaptığımız görüşmelerde Antakya'nın ekonomik olarak nasıl kalkınacağı üzerine de vatandaşların görüşlerini toplamaya çalıştık. Dile gelen görüşleri aşağıdaki hâliyle toparlayabiliriz.

Hatay'ın ekonomisinde sanayi en zayıf olan alanlardan biri; buna karşılık tarım, turizm, nakliye (ki o da savaş nedeniyle büyük sekteye uğradı) ve yurtdışında, özellikle Arap ülkelerinde çalışan göçmen işçi nüfusunun ülkeye geri gönderdiği dövizler var.

Bizim Samandağ'ın toprakları çok zengin. [...] Gençler çiftçiliğe, hayvancılığa, besiciliğe çok fazla meyilli değil. [...] Samandağ'ın şimdi çoğu Afrika'da. Gana, Gine, Mozambik, Zambiya, Fildişi, Senegal... (Tahsin Boğday)

Gurbet konusu kalksın ortadan. Gençlere daha fazla iş alanı sağlanabilir. Farklı alanlarda işte destekler sağlandığında onlar kendi işlerini burada kurmak isteyebilir. (Jale Akar)

Türkiye'nin vergi verme sıralamasında sekizinci sırasında yer alan bir ilmiş Hatay. [...] Türkiye'nin en büyük tır filolarına sahip kenti burasıydı. Bütün bu coğrafya, Ortadoğu ve Arap ülkeleri şunlar bunlar; yani on binlerce tır sürekli seferdedi. [...] Samandağ'dan bile... Yüzlerce küçük çaplı müteşebbisler, Afrikalarda iş yapıyor. (Misak Hergel)

Tabii sanayi de yok Antakya'da, yatırımı yok. Antakya'nın geçmiş ekonomisi tarıma ve ihracat ve şeye dayanır, nakliyeye... (Fazıl Altınay)

Antakya'nın dışarıdan yatırım alması, yatırımlara açık olması, örneğin İskenderun limanının daha işlevsel hâle gelmesi gibi beklentiler var.

Yurtdışından gelecek yardımların kime gittiği çok önemli. Bu yardımlar devlet kurumlarına ya da devlete yakın örgütlere gittiği zaman, sorun olmasa da bağımsız sivil toplum kurumlarına gittiği zaman bir anda “şüpheli bir aktivite”ye dönüşebiliyor.

Buranın maddi kayıp portresi 100 milyar dolar civarında. Türkiye'ye gelen yardım miktarı ne kadar? Yaklaşık 5 milyar dolar. [...] Ama güven nedeniyle gelmeyen fonların miktarı 5 milyar dolardan çok daha fazla. [...] (Yurtdışından kendisine gelen parayı nasıl reddettiğini anlatıyor.) Bana lokal olarak para geldi yurtdışından. “Sen dağıtacaksın, ihtiyaç sahiplerine.” “Yok ,”dedim, “çanımıza ot tıklarlar,” yani mümkün değil. (Mişel Atik)

Buranın yatırım alması, işte limanının daha zengin hâle gelmesi lazım, İskenderun limanının... Veya Samandağ'ın bu konuda birtakım yatırımlara açık olması lazım. (Ediz Parlar)

Yeniden inşa bahsinde özel sektörü ve yatırımcıları bölgeye yatırım yapmaya teşvik etmek için özel ekonomik bölgelerin oluşturulması gerekiyor. Antakya'ya kalkınma ve imar öncelikleri tanınması, Antakya'nın afet bölgesi ya da kalkınmada öncelikli il ilan edilmesi, esnafa özel afet bölgesi ilanı ile destek verilmesi; işletme sahiplerine depremle ilişkili teşvikler, hibeler, uzun vadeli, uygun faizli krediler verilmesi de öneriler arasında.

Devletin Antakya'ya “pozitif ayrımcılıklar” yapması da görüşmeciler tarafından dile getiriliyor.

Mesela normalde başka bir ile açılması gereken bir fabrikanın buraya açılması, gerekirse devletin kendi cebinden zararı karşılayarak en azından şehir ayağa kalkana kadar fabrikaları buraya açması, burada yaşayan insanlara pozitif ayrımcılıklar yapması... (Emircan Güç)

Bu destekler istihdamın güçlenmesi için elzem görünüyor.

Tabii şimdi en azından bunlara devletin işletme sahiplerine veyahut mülk sahiplerine kredi desteği verip yani bir an önce ayağa kalkması için şehrin, [...] düşük, daha doğrusu önce uzun vadeli faizsiz kredilere ihtiyaç var. (Mehmet Metin Tansal)

İnsanların iş yerlerini açması için destek gerekiyor. [...] Özel afet bölgesi ilan edilsin, diye talepler var Antakya'yla ilgili, son derece haklı talepler. (Fazıl Altınay)

Ben aynı zamanda Hatay Sanayiciler ve İş İnsanları Derneğinin genel sekreteriyim. [...] Şu anda fabrikalar tekrar bir şekilde işlemeye çalışıyor. Başlıyorlar. [...] Onlar bir şekilde teşviklerden yararlanmaya çalışıyorlar. Ki şu an buraya depremden kaynaklı teşvikler, hibeler vesaire var. (Buse Ceren Gül)

Şimdiye kadar yeteri kadar yatırım yapmayan (örneğin Türkiye'nin en büyük tır filolarına sahip, vergi rekortmeni) Antakyalı iş insanlarının yatırım yapmaları ve Antakya'da istihdam imkânlarını geliştirmek gerekiyor.

Biz dışa bağımlıyız. Bu ekonomi nasıl düzeler? Şu anda karşımızda yıkık bir şehir var. Bu şehrin insanlarına şu anda

istihdam açılmalı. [...] Bu şehrin işe ihtiyacı var. İŞKUR burada bir stant açmalı her mahallede. (Sedat Bilgin)

Gençlere iş istihdamı, üretim alanları açılırsa ... Acil buraya üretim tesisleri ya da buna benzer dönüştürücü şeylerin... Ve o gençlerin kazanılması, insanların motive edilmesi için ekonomik olarak yatırım yapılması lazım. [...] Bizim iş insanlarımızı kötülemek istemiyorum ama bu kadar zamandır yatırım yapmadılar yani. Bundan sonra yaparlar mı, bilmiyorum. (Şiraz Yoğun)

Zaten güçlü olmayan sanayi yatırımı yerine, geçmiş ekonomisinde önemli yer tutan (bir sonraki bölümde daha ayrıntılı ele alacağımız) tarım, ihracat ve nakliyenin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanıyor. Ancak bu, sanayiye unutmak anlamına gelmiyor.

Konut sektörünün ihtiyaç duyacağı göz önünde tutularak, kerpiç, tuğla, bordeks, alçıpan fabrikalarının çoğaltılması, insanlara istihdam sağlama imkânını yaratabilir.

Öncelikle bir kenti inşa etmek istiyorsak insanlara öncelikle hani temel ihtiyaçlarını karşılamamız lazım. Ve sonra onlara çalışma imkânı sağlamamız lazım. [...] Yani insanlar burada hayatını devam ettirmeli. Başka şehre bağlı kalmamalı. (Senem Doğru)

Konut sektörünün canlandırmak her halükârda gereken ve bu önemli sektör istihdam yaratma potansiyeli taşıyor.

Kerpiç fabrikaları, tuğla fabrikaları, bordeks fabrikaları, alçıpan fabrikaları, bunlar burada çoğaltılırsa insanlara istihdam olacak. [...] Kalırlarsa burada mesela bizim organize sanayi bölgemiz

var. Burada profil üretimi yok, sandviç panel üretimi yok, PVC üretimi çok az. (Sedat Bilgin)

Öyle anlaşılıyor ki Hatay'da bir yandan depremin ekonomik yüküne yanıt olarak oluşturulabilecek geleneksel finansman yöntemlerinin dışında, alternatif finansman modelleri ama aynı zamanda Gizem Cabaroğulları'nın belirttiği gibi "Yıkılmış olan bir şehirde tekrar bir araya gelmenin, tekrar ayağa kalkmanın en güzel yolu" olan yeni iş modelleri üretmek" gibi görünüyor.

Kaynaklar ve sürdürülebilir kalkınma

118

Şimdiye kadar bütün Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarının "sürdürülebilirlik" ile ilişkisinin çok zayıf olduğunu söylemek çok orijinal bir fikir değil. Ancak bugün bu kavram çok daha acil olarak kendini dayatmış durumda. Türkiye için olduğu gibi Antakya için de ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları dikkate alarak deprem sonrası ekolojik dengenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma prensiplerini hayata geçirmek gerekiyor.

Doğal habitat ve iklim üzerinde insan etkisini tersine çevirmek ve çevresel ve Amik Ovası gibi doğal değerlerin korunması bugün artık çok daha acil bir mesele olarak dile geliyor.

***Demirel'in politikalarıyla verimli Amik Ovası'nın topraklarını daha genişletmek için Amik Gölü'nü kuruttular. İyi mi oldu, kötü mü oldu, sonuç ortada. Yani iklim değişti, bitki ve hayvan çeşitleri azaldı. [...] Demirel'e son senelerinde "hani pişmanlıklarınız filan var mı" diye sorulduğunda, "Keşke Amik Gölü'nü kurutmasaydık," demiş."* (Misak Hergel)**

Dünyanın en önemli kuş göçü yollarının birisi. Türkiye’de görülmeyen kuş türleri burada görülmüş. [...] Kaplumbağalar burada. Deniz balıkları var. Bu asbestten, denize karışınca yutmayacaklar mı? (Mişel Atik)

Eğer kentin ayağa kaldırılması başarılı bir şekilde gerçekleşirse ve tarihî mirası başarılı bir şekilde restore edilebilirse turizm ve tarım Antakya’nın geleceğini kurtarmak için en önemli iki sütun gibi görünüyor.

Antik kenti konuşursak bence burası dünyanın en büyük kültür turizm merkezlerinden bir tanesi olur. [...] Eski antik kentin, zaten Asi’ye yakın yerlere kesinlikle imar vermeyecekler. [...] Bu otelciliğin, bu restoranının, esnafın gelişmesi demek; istihdamın olması demek. (Fazıl Altınay)

Antakya için özgün bir yeniden yapılanma, sürdürülebilir bir turizm ve tarım planlaması modeli geliştirmek şehrin tarihsel ve kültürel varlıklarını korurken ekonomik canlanma da desteklenecek.

Tarım, hayvancılık ve köylerin rehabilitasyonu

Antakya'nın coğrafi ve demografik yapısının sunduğu özelliklerden ötürü, kır ve kentin iç içeliğine bağlı olarak tarımla ilgileri olsun ya da olmasın, görüşmelerimizin birçoğu Antakya'nın var olan en önemli ekonomik kaynaklarından biri olan tarıma vurgu yaptı. Derlenen görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Öncelikle Antakya'yı anlatacak önemli unsurlarından birinin köy ve şehir arasındaki geçişkenliği güçlü olan bir yerleşim olduğunu söyleyebiliriz.

Tarım iki türlü: Ova-bostan ve sebze-meyve. Eski Antakya hâlâ açık kahve alır, köyden getirir, salça yapılır... Tarım toplumu özellikleri... Hem şehir hem köy / kırsal özellikleri var. (Ahmet Yıldız)

120

Kırsal alanlarda depremin yarattığı etkiye karşılık tarım faaliyetlerinin devamlılığı ve köylerin rehabilitasyonu da çok önem taşıyor. Kuşkusuz tarım alanları ve toprak depremden zarar görmedi. Ancak tarımla uğraşan kişilerin yaşadıkları fiziksel darbeler, ulaşımın kesilmesi, bitkisel ve hayvansal ürünlerin satılmaması, hayvanlara yem sağlanamaması nedeniyle genel olarak tarım da büyük darbeler aldı.

Mesela benim kızım üniversiteli. Bu sıkıntıyı ben yaşıyorum. Benim kızımın üniversitede son senesi. Yani ev kiraladı almış başını gidiyor. Ve benim eşimin işi kalmadı. Evimiz ağır hasarlı. Benim kızıma ev tutacak ne hâlim var ne maddi durumum var. [...] Gelirim yok diye, bakamıyorum danalarım. (Menel Doğru)

Konteyner kentlere taşınma karşısındaki direnç konusunda gördüğümüz gibi, hayvan yetiştiricilerinin de çok çıkmazları var. Bu nedenle hayvan yetiştiricilerinin çıkmazı ve konteyner kentlere taşınma karşısındaki gösterdikleri direncin anlaşılması ve bu alanda

çalışan köylülere özel imkânlar sağlanması gerekiyor.

şimdi sen o insana, o hayvanı bırak konteyner kente git, dediğinde külfetmiş gibi oluyorsun. Çünkü o bırakamaz onu orada. (Gizem Cabaroğulları)

Bu nedenle tarımı güçlendirmek üzere çok çeşitli alanlarda adım atılması gerekli görülüyor. Örneğin şu ifadeleri dikkate alalım:

Narenciyenin mutlaka arttırılması ve teşvik edilmesi gerekiyor. Dünyanın en kıymetli tarım ürünlerinden bir tanesi zeytin.” (Fazıl Altınay)

Tarımın korunması ve kooperatifleşme, insanları bir araya getirip ürünlerini kolektif olarak satıp üreticiden tüketiciye olan mesafenin kısaltılması önemli bir ihtiyaç olarak dile getiriliyor.

Yani güçlü olan yönlerin desteklenmesi gerekiyor. Yine Türkiye'deki nakliyenin motor gücü olabilir; ihracatın motor gücü olabilir buralar. [...] Yani insanları bir araya getirip ürünlerini kolektif olarak satıp yani [kooperatif gibi yöntemlerle] üreticiden tüketiciye olan mesafeyi mutlaka kısaltmak gerekiyor. (Fazıl Altınay)

Eksikliği hissedilen yerel yönetimlerin desteğinin artması bekleniyor.

Hadi tamam tüccarlar gelmedi. Belediye aracılığıyla ya da başka insanlar aracılığıyla... Çünkü bizim paraya ihtiyacımız vardı. Bu şekilde de yapamadık. (Gamze Nur)

Tarımsal üretimde sürdürülebilirliği sağlamak için gübre ve diğer girdi maliyetlerinin düşürülmesi, tarım ürünleri için pazar oluşturulması, eleman sıkıntısının

aşılması gibi çok çeşitli sorunları aşmak; bunun için de kamudan destek gelmesi gerekiyor.

Onlar [elemanlar] da “Hani biz 200 liraya çalışsak evimize hiçbir şey götüremeyeceğiz,” diyor. Onlar da haklı. O yüzden onlar çalışmıyorlar. [...] Biz çalıştıramıyoruz. Bizim kazanacağımızla örtüşmüyor. [...] Bir de gübreler çok fazla pahalı. Zaten işler pahalı. [...] Bir kere öncelikle bize bir pazar oluşturmaları. [...] Tabii ki istihdam sağlanmalı, işte destekler verilmeli. Mesela özellikle şu ân gübre desteği verilmeli. [...] Ve biz gübrenin çuvalını 250 liraya alırken şimdi 1750-1800, hatta bazıları 2 binin üzerinde bir çuval. [...] Çalışıp emeğimin karşılığını almaya çalışmıyorum. Sadece yorulmak kalıyor. (Gamze Nur)

122

Aslında deprem sonrası bir dönemde tarımdaki en önemli meselelerden biri üretim ve satış döngüsünün devamlılığını sağlamak; bu şart görünüyor. Tekrar ekebilmek için üretimin desteklenmesi; ancak öte yandan yıkılmış konutlar yerine yapılacak yeni konutlara karşı her şeye rağmen Samandağ'ın zengin tarım arazilerinin korunması, başka bir ifadeyle, toprakların kaybedilmemesi gerekiyor.

Ha tekrar bir de tekrar ekmemiz için tekrar kalkınmamız için bizim üretmeye devam etmemiz lazım. [...] Toprak yetmeyecek. Onları daraltmış olacağız, tarım yerlerini. (Gamze Nur)

Dikkat çeken bu noktalardan hareketle daha genel olarak söylersek çevresel etkilerin değerlendirilmesi, sürdürülebilir yaklaşımların öne çıkarılması, yerel ve merkezi kamu hizmetlerinin planlanması, enerji verimliliği ve ekolojije uygun yapılar üretilmesi gibi konuların da tarımın sürdürülebilmesi için önemli olduğunu vurgulamamızda fayda bulunuyor.

7. Yönetim, politika ve katılımçılık

Deprem sonrası ortaya çıkan kaotik durumun Türkiye'nin kutuplaşma sürecinden bağımsız olmadığını söyleyebiliriz. Kimlikçi bir merkezin, felaketi aşmak yönünde sivil toplumla iş birliği, diyalog geliştirmek yerine, rekabete, hatta engellemeye varan uygulamaları nedeniyle Hatay gibi derinden yaralanmış bir şehirde, on ay sonra hâlâ sorunlar devam ediyor.

Deprem ve ardında bıraktığı sorunlar yumağını aşmak için “iki aktörün” etkileşim ve koordinasyon içinde olması gerekiyor. Bir yanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Turizm ve Kültür Bakanlığı, diğer yanda STK'lar var. Oysa bu iki ana aktör ve aralarında yer alan yerel yönetimler ve yapı denetim firmaları gibi kurumlarla birlikte ciddi bir sistemsel sorun var.

124

Deprem çok kapsamlı geniş bir alanda oldu. Devlet de ilk defa karşı karşıya kaldı. [...] Çok karmaşık bir durum. Devletin kurumları arasında da uyumsuzluk var. (Ahmet Yıldız)

Devletin kurumları arasında bile uyumsuzluk yaratan bu çok karmaşık durumdan çıkmak için “dinleyen, iş birliğine açık bir devlet” gerekiyor:

Ben bunu yaptım oldu demeyecek, kulaklarını açacak bir devlet yani bir arada çalışmaya istekli bir devlet... (Lora Çapar)

Ancak mesele sadece devletle sınırlı değil; örneğin Samandağ'ın da yerel yönetim bakımından durumu iç açıcı değil.

Betonarme yerler. [...] Halk da bunu istiyor. Halk rantı destekliyor. Halk bunu kanıksıyor, rahatsızlık duymuyor. (Ediz Parlar)

Adam zaten sana fay hattının olduğu yerde “Buraya zaten yapamazsın,” diyor. [...] O ağır hasarlı binaya başvuru yapmamalısın. [...] Zaten o yüzden bu kadar şey yaşadık. Bu insanların kötülüğü. Bu depreme yaşamış insanlar hâlâ böyle yapabiliyorsa halkı da sorgulamak gerekiyor. (Buse Ceren Gül)

Dolayısıyla devlet, yerel yönetim ve vatandaş arasında bağlantı ve iş birliği merkezî bir öneme sahip.

Mesela sadece yazı paylaşmak değil, devletle masaya oturmak, aktif olmak lazım. STK'ların araya sızması lazım. [...] Bu mutabakata STK'lar da girmeli. Antakya'da aktörler var; sürece dahil olmaları gerek. (Ahmet Yıldız)

Resmî makamlarla, oraya da bir şekilde temas kurup onlara entegre olmak veya onları zorlamak gerekiyor. (Fazıl Altınay)

Bu şehrin dinamikleri var, akıl hocaları var. Oturacağız, bakanlarla... Bizi dinlesinler, bize siz ne istiyorsunuz desinler. (Sedat Bilgin)

Bu iş birliği özellikle “halkın katılımındaki zorluklar” nedeniyle çok önemli.

Şimdi halkın büyük bir kısmı, ekmeğinin derdinde, barınmanın derdinde, nerede barınmanın derdinde. [...] İnsanların bu sohbeti yapacak, kentin geleceğine ilişkin projeleri üretecek hâli yok ki. (Fazıl Altınay)

Ancak yaşanan felaketin boyutları, kendileri de can derdinde olan aktörler arasındaki ilişkileri de kolaylaştırmıyor. Kentin geleceğine ilişkin sivil toplum alanında rol oynayan aktörlerin arasındaki ilişkinin de gerilimlerden çıkıp demokratik bir ortama oturma-

sı gerekiyor. Özellikle devlet ve yerel yönetimlerle ilişkilerde “kabul edilen”, “tanınan” bir muhatap olmak için yeniden ve yerinden yapılandırmada sivil toplum kuruluşlarının, halkın katılımının ve farklı meslek ve uzmanlık alanlarının bir arada çalışmasının önemi belirginleşiyor.

Herkesin kendi uzmanlık alanı... Bu bence çok hassas ve çok öncül olması da gereken bir konu. [...] Her profesyonel alanın birbiriyle çatıştığı... Bilmiyorum, bunu duyarlar mı. [...] Bir sürü farklı oluşumun katıldığı bu platformda herkesin hassasiyetine ve herkesin başka bir etik üzerinden yargılarına dehşetler içerisinde kulak misafiri oldum. (Ali Baran Doğruel)

Öte yandan yerel halkın devlete olan “bağımlılığı” önemli bir sorun. Depremi yıkımını aşmayı ancak devletin yapabileceğinin herkes farkında. Dolayısıyla her türlü sermayesini kaybetmiş sıradan vatandaşın, hizmet alabilmek için kutuplaşmadan beslenen bir siyasete olan mahkûmiyetini anlamak mümkün. Toplum ve devlet arasındaki ilişkiler, yerel halkın devlete olan bağımlılığı şeklinde seçim sonuçlarına da yansıyor. Özellikle deprem sonrasındaki yıkımın altından kalkmak için “ancak devletin yapabileceği” işler nedeniyle devlete olan bir tür mahkûmiyet söz konusu. Türkiye siyasetinde belki her zaman olan “klientelist” ilişkiler (“oy ver - hizmet vereyim”, “hizmet ver - oy vereyim”) deprem söz konusu olunca daha çok devreye girebiliyor.

Devletten beklenen hizmetlerin yerine getirilmesi için toplumun daha fazla çaba göstermesi, aşağıdan (toplum) yukarıya (devlet) doğru görüş alışverişinin güçlendirilmesi gerekiyor.

Demek ki daha fazla çığırkanlık yapacağız. Demek ki evet, belki de kapılarına dayanacağız falan hep birlikte. Sen hâlâ bunu burada yapmadın; nasıl yapacak-

san yap artık hani... (Özge Sapmaz)

Eski Antakya'yı da öyle koruyup onun çerperinde gene imara ve planlamaya, şehirciliğe uygun yapılar yapılmalı. [...] Eski Antakya'ya bakıp değil. Eski Antakya'yı rahat bırakıp şehirde devletin, yani kural koyucunun yapması gereken şey odur. (Artin Demirci)

Yani devletin ben bunu yapacağım, demesi lazım. İnsanların bu soru işareti ni gidermesi lazım öncelikle. (Nebil Nazik)

Okul ve eğitim konularında da devletin yetersiz kaldığı görülüyor. Dilek Demirci, her ne kadar sivil toplumdan gelen çabalar olsa da esas işin devlet tarafından yapılması gerektiğini şöyle söylüyor:

Konut denen şey için... Yol, asfalt, hastane, okul hepsi yani, bütün her şeyin devletten gelmekten başka çaresi yok. [...] Böyle şeyler [sivil toplum faaliyetleri] yapan bir sürü insan var. Gelip burada, onları da görüyorum; çocuk atölyeleri yapıyorlar, bilmem ne... Onlar ne kadar sonuca yönelik ya da ne yapıyor, sonuçları alınıyor mu, devamlılığı var mı, okulla kontak kurulacak mı okul başladığında, bu tür sosyal desteklerin, dışarıdan gelen gençlerin... [...] Devletin alt örgütlenmeleri gerekiyor, belki bakanlık şeklinde. Çok sıkı bir diyalog gerekiyor herkesle. (Dilek Demirci)

Ancak mesele sadece devletle ilgili değil; muhalefet partilerinin kontrolündeki belediyelerin -ne kadar önlerine engeller konsa da- halkla ilişkiler ve sivil katılım konusunda atmaları gereken adımlar var. Bu bir anlamda "lider" değil ama "siyasetin liderliği" ile ilgili bir sorun ve çaresiz insanların güven duyabilecekleri

bir siyaset kurumuna ihtiyaçları var.

Soruyorlar, bir sıkıntınız var mı? Birisi çıksın konuşsun diye bekliyorsunuz. Kimse söylemiyor. [...] Şu anda görmüyoruz onları. Gördüklerimiz de çok gerçekçi konuşmuyor. [...] Şimdi önümüzde yerel seçimler var. Aynı şey yine oynanıyor. [...] Bizi daha iyi savunacak insanlar lazım. [...] Gerçekten bu işe hâkim, bu işi bilen, bu işi çözebilmesi konusunda bizi ikna edebilen, ekibiyle beraber iyi bir grup gelir, diye dua ediyoruz. (Ediz Parlar)

Şehrin yerel meclis üyeleri ve milletvekilleri de deprem sürecinde toplum nezdinde “ilgisizlikle”, sadece “formalite icabı” ziyaretlerde bulunmakla ve “üç ay tatil” yapmakla suçlanıyorlar.

Her ay binlerce para alıp meclis üyeleri, milletvekilleri, bir kez olsun Antakya’ya gelip ilgilenmediler. [...] Bir sigortalı üç gün işe gitmesin, maaşından kesiliyor. Ama milletvekillerimiz, meclis üyelerimiz, devlet adamları diyelim, hiçbir şeye önem vermiyorlar. (Yılmaz Bostancıoğlu)

Yerel ve ulusal yönetimler arasındaki ilişkilere ciddi eleştiri konusu ve tabii ki depremden önce de mükemmel yürümeyen işler, deprem sonrasında da yürümüyor.

Ben bazen burada yöneticilerin birbirlerine top attıklarını görüyorum. (Sedat Bilgin)

Samandağ’da sivrisinek olmadığı zaman, yönetim düzgün çalışmıştır, diye düşünceğim. (Zübeyde Oruç)

Siyasetin işlemesi için büyük çoğunluk en azından yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiğinin farkında.

Üç beş yılda olacak bir şey değil ama en azından, şimdi belediye, asıl önemli olan şey, yerel yönetimler, bu konuda ağırlık alabilecek mi? (Misak Hergel)

Bazı Antakyalılar tarafından deprem sonrası sürece dair daha net dile gelen şüpheler ve eleştiriler, şehrin yönetimine ve planlanmasına ilişkin mevcut stratejilere dair en genelde kamuoyunun endişelerini ve önerilerini yansıtıyor. Bu düşünceler, katılımcı şehircilik ve farklı aktörler arasında iş birliğine dayalı, demokratik planlama süreçlerinin gerekliliğine işaret ediyor.

Bilindiği gibi depremden sonra siyasi ve bürokratik çeşitli otoritelerin dile getirdikleri Antakya'nın yeniden imarına ilişkin planlar söz konusu olmuştu. Bakanlıklardan gelen ve topluma dönük planlamalar ya da çözüm önerileri (örneğin Bünyamin Derman adlı bir mimara verilen plan çalışması) Antakya'da ciddi tepkilerle karşılaştı. Buse Ceren Gül'ün ve Ayhan Kara'nın aşağıdaki ifadeleri, katılımcı planlamanın öndeki engelleri ve bu süreçte devletin rolünü eleştirel bir biçimde tartışıyor; İstanbul'da yapılan toplantıların yerel halkın ihtiyaçlarını yansıtmadığına, Antakya'nın yeniden inşasında yerel halkın sesinin duyulması gerektiğine vurgu yapıyor.

İstanbul'da bir toplantı yapılıyor. İyi de ben Hataylıyım, İstanbul'da niye yapıyorsunuz o toplantıyı. [...] Biz Hataylıları dinleyerek yapacağız bu işleri, diyor. [...] İstanbul'daki sürece arkadaşımız da gitti. Oradaki toplantıya, bizim ekipten... [...] Ama şehri tanımadan, şehri bilmeden bunları yapmak zaten çok büyük bir hata. (Buse Ceren Gül)

Sanıyorum, Bakan [Murat] Kurum, bir şirket temsilcisine yetkiyi vermiş, Bünyamin Derman diye. Bizi davet etti İstanbul'a. Bir de neden İstanbul da Hatay değil? Neyse, bindik gittik. 250 Hataylı o-radaydık. Bize Hatay'ı anlattı. Hataylıyı anlattı. Doğal zenginliklerimizi anlattı. Sonra kısa bir şey içinde de işte Hatay'a dönük projeler... Ben orada net bir tavır sergiledim. Bir, bugüne kadar başımıza gelen her şeyin müsebbibi atanmışlardır. Tartışmam bile bunu. Yeteneksiz, basiretsiz Ankara'dan, aha budur, diyorlar ve yönetiyor. İşte şekil A bu. Bugüne kadar hep atanmışlardan çektik, buraya geldik. Şimdi yeni bir atamayla karşı karşıyayız. [...] Neden siz? Siz kimsiniz? Bugüne kadar kaç şehir inşa ettiniz? Şey diyor, "İki aydır çalışıyorum". İki bin 300 yaşındaki bir ilden bahsediyoruz, Hatay. İki ay çalışarak yapamazsınız bunu, bir... İkincisi, "Altı defa Hatay'a gittim, en az sizin kadar Hataylıyım," diyor. Yok öyle şey. [...] Ben net tavır sergiledim. "Hataylıya rağmen, bana ve bize rağmen siz Hatay'ın kaderini tayin edemezsiniz. Size izin vermeyeceğiz. Arkanızda kim olursa olsun. Buyurun Hatay'a yapabiliyorsanız yapın." [...] Neyse orada bayağı bir elektrikli ortam ve dağıldı toplantı. Aylar sonra akli başına gelmiş olacak; Hatay'a geldi toplantı. [...] İlk cümlesi "Hataylının onaylamadığı hiçbir şey olmayacak. Önce sizinle konuşacağız, birlikte şekillendireceğiz". Aha, dedim, doğru olan bu. Ama lütfen dedim, şu Selevkos'a da Seleкта demekten vazgeçin. Onunla başlayın düzelmeğe. Selevkos buranın kurucusu, Seleкта değil. Bunu bir öğrenin, sonra şekillendirin. (Ayhan Kara)

Ancak İstanbul'dan gelen şirketin projesine yönelik toplantıdaki eleştirileri haklı bulmayanlar da var. Ali Baran Doğruel, bu eleştirilerin meslek etiği ile çeliştiğini belirtiyor.

“Korkunç bir planlama”, “korkunç bir proje” gibi kendi meslek etiği olmayan ve muhtemelen bütün projeyi on dakikada dinlemiş birinin yapamayacağı çıkışlarla bir insanın belki de aylardır uğraştığı bir emeği on dakikada çöp ettiler.” (Ali Baran Doğruel)

Antakyalıların deprem sonrası “devlet-yerel yönetim-sivil toplum” üçgenine dair hissiyatı siyasal baskılar, yerel yönetimlerle vatandaşlar arasındaki kopuk ilişkiler ve yapılaşma süreçlerinde şeffaflığın ve hesap verebilirliğin yokluğu arasında seyrediyor.

Çok güzel planlamışlar işte, çok güzel görünüyor. [...] Fakat yani, ben mesela, bak benim haberim yok. Senin haberin var mıydı böyle bir şehir planlamasından? Yok. (Mehmet Ali Akar)

Bu bölümden özet bir sonuç çıkarmak gerekirse deprem mağduru bir halkın ama aynı zamanda her vatandaşın en çok ihtiyaç duyduğu unsurlardan birinin “güven”, diğerinin de “tanınmak” (saygı görmek) olduğu anlaşılıyor. Örneğin Sedat Bilgin, Armutlu'daki Uğur Mumcu Bulvarı'nın yeniden düzenlenmesini isterken aslında “mahallenin kardeşlik mahallesi” olmasını istiyor. Benzer bir şekilde Özge Sapmaz da odağı insanlara çeviriyor:

Yeniden inşa diye söz edildiğinde, sanki hep şehrin yeniden yapılmasını anlıyoruz ya... Yani evlerin yapılması, ibadethanelerin yapılması, falanı filanı. Hayır ya... Şehri şehir yapan şey insanları. Bizim insanların tekrar buraya dönmesi için ne yapmamız gerekiyor? Bizim bunlara daha çok yoğunlaşmamız lazım.

8. Sivil toplum ve katılım

Antakya'nın yeniden ayağa kaldırılmasında devletin ve yerel yönetimlerin oynaması gereken rol çok açık görünüyor. Ancak devletin makro düzeyde yapacaklarına karşılık olarak Antakya'nın insanlarının, sivil toplumun, deprem sonrasında ortaya çıkan çeşitli gönüllü girişimlerin ve bireylerin faaliyetlerine bakınca sorun çözecek çok ciddi bir katılım potansiyeli görünüyor. Örneğin bu potansiyeli besleyen önemli bir bileşenin -sübjektif bir değerlendirme olsa da- "fedakârlık" olduğunu söyleyebiliriz. İnanılan bir değer olarak fedakârlığın dile gelmesi Antakya'nın yeniden kuruluşunda "hazır" olan aktörlere de işaret ediyor.

132

Antakya halkı olsun, Samandağ halkı olsun çalışkan bir halktır. Çok çalışkan insanlarız biz. Çok çalışıp az kazanmaya da razı olan insanlarız. Onun için aşağı yukarı herkes kendi başının çaresine bakar. Ama tahtadan ev yapar ama konteyner olur ama prefabrik yapar. Yani aşağı yukarı herkes kendi başının çaresine, kendi kendine bakabilir yani. Tabii devletin yardımı da olsa daha iyi olur. (Şahin Çapar)

Başka bir ifadeyle şehrin yeniden kalkınması hem devleti -makro düzeyi- hem de sivil toplumu, sıradan vatandaşları -mikro düzeyi- bir araya getirebildiği ölçüde mümkün görünüyor. Güdülecek siyaset, iyileşme çabaları ve insanları ikna etmek üzere yürütülecek kampanyalar iki düzeyi bir araya getirerek koordine edilebildiği ölçüde yaraların sarılmasının daha hızlı olabilecektir.

"Şehircilik, mimarlık ve altyapı" ile ilgili bölümde gördüğümüz gibi sivil toplumun bu sürece katılması şart görünüyor. Açıktır ki devletin ya da merkezî siyasi aktörlerin kent rantları konusunda denetimsiz kalma-

ları, içinde yaşadığımız “yaşanmaz” kentlerin temellerini atıyor. Ancak bu “yaşanmazlık” hâlinin sadece devlete ve devlet katıyla ilişkilerde büyük çıkarlar sağlayan kapitalist aktörlere bağlamak çözümden uzaklaşmamıza neden oluyor. Bu nedenle her şeyden önce yerel yönetimler ve sivil toplum aktörlerinin öncülüğünde sivil topluma dönük bir ikna kampanyası çok gerekli görülüyor. Şehri yeniden depreme hazırlıklı olarak kurmak için toplumu ranttan vazgeçirmek için ikna etmek.

Bu süreç bir fırsat süreci ve vatandaşın neye evet, neye hayır dediğini iyi anlatmak lazım. Vatandaş neye hayır demeli bu yeni yapılanmada, yeni inşada neye evet diyecek bunu çok doğru anlatmak lazım bana göre. [...] Yerel yönetimle anlaşmalı. Hatta belki de yani yerel yönetimin sözünü dinlemeye söz verdiği bir sivil toplum hareketi... (Gizem Cabaroğulları)

Şehirde devletten beklenen katkıların başında altyapı ve konut sorunun çözümü geliyor. Hangi şehir olursa olsun, şehirde ne kadar güçlü ekonomik aktörler olursa olsun, altyapı ve konut çalışmaları devletin (ve yerel yönetimlerin) sahip olduğu olanaklarla gerçekleştirilebilir. Ancak devletin bu faaliyetleri yürütmesi sadece “bina yapmaya” sınırlanmamak zorunda. Bu çalışmalarda bütün farklılıklarıyla yerel aktörler “tanındıkları”, “dinlendikleri” ve “ciddiye alındıkları” takdirde, şehrin kalkınabileceğini ve insanların yeniden mutlu olabileceklerini hayal edebiliriz.

Daha önce Hatay için umuttan bahsetmiştik. Şimdi bunu biraz daha somutlaştırabiliriz.

Belki de benim bu kadar umutlu olmamın, umudumu devam ettirebilmemin sebebi, şu ân içinde olduğum üretime dayalı yani istihdamı sağlayan, insanların psikolojisine çok olumlu yönde etki eden, evlerine ekmek götürebilecek kazancı sağladıkları ve aynı zamanda deprem-

zede olarak depremzedeye destek bildikleri yuvaları üretiyor olabilmeleri. Ve bunun bir parçası olmam. [...] Bir yapı modelinin, mesleğim de mimarlık olunca hani bunlar hep böyle şeyler, birleşiyor. Şimdi bu hayal ettiğin şey, bu ürettiğini görünce “Tamam, ya olur,” diyorsun, “devam...” Umut böyle devam ediyor. (Gizem Cabaroğulları)

Sivil toplum dayanışma

134

Ahmet Yıldız'ın ifadesiyle Hatay'da kuruluş amacı daha çok “politik mecrada kullanılmak” olan çok sayıda dernek var. Ancak HASİAD, Lions, Rotary ya da çevre koruma alanında etkili dernekler ve güçlü mahalle dernekleri de var. Ayrıca deprem öncesi ve sonrasında kurulmuş çok sayıda sivil toplum örgütü, dayanışma ağı ya da girişim var. Her biri elini taşın altına sokmak üzere uğraşan bu yerel aktörler arasında Hatay Ayağa Kalkıyor (çatı örgütü), Hatay Ortak Meselemiz Platformu, Hatay Toplum Gönüllüleri İnsanı Yardım Derneği, Samandağ Çevre Koruma Derneği, Hatay Tabiatı Koruma Derneği, Hayata Destek, Hatay'a Hayat Ver, Dayanışma Gönüllüleri, Hatay Kültür Sanat Edebiyat Platformu, Zenginler Atölyesi Kültür ve Sanat Derneği, KADOP (Kadim Antakya Dostları Platformu), Samandağ Dayanışma Evleri, Hatay Kent Konseyi, Deprem Konseyi, Hatay İçin Buradayız, Nehna, Ortak Akıl Antakya, HAMOK” (Hatay Akademik Meslek Odaları Koordinasyon Kurulu) ve tabii ki Hatay Barosu, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası gibi meslek örgütleri de var.

Bu sivil toplum örgütlerinin ve girişimlerinin aralarındaki ilişki her zaman mükemmel olmasa da bir bütün olarak bakıldığında güçlü bir sivil toplum ağının söz konusu olduğu anlaşılabilir. Bu nedenle örneğin Artin Demirci'ye göre Antakya'nın “masa başında planlanıp yapılması hiç gerçekçi değil.”

Ama toplumun katılımı ki sivil toplum örgütlerinin en güçlü olduğu şehir, bölge burası. [Masa başında planlama] Zor gibi geliyor bana yani. (Artin Demirci)

Bütün bu örgütlerin yerel akademisyenler ve yerel kurumlarla masaya oturması çevre koruma ya da mahalle derneklerini devreye sokmaları gerekiyor. Ancak çoklu platformların etkisiz olma riski de mevcut. Başka bir ifadeyle, bu örgüt ve platformlar çok önemli işlevlere sahipler ancak çok sesin olduğu yerden ortak bir ses üretmek için “birleşik çaba” ya da bir “çatı” / “şemsiye” altında toplanmak ya da “çatı” olan yapıları güçlendirmek gerekiyor.

Daha geniş, herkesin kendi... Dediğim gibi bizim kendi içimizde hem özel hem diğer sağlık sektöründe olduğum için oradaki sorunları tabii ki ne olduğunu biliyoruz. [...] Ama hakikaten daha büyük bir çatı örgütüne ihtiyaç var. (Fazıl Altınay)

Kâğıt üzerinde “nasıl davranmaları gerektiği” üzerine çok şey söylenebilecek olsa da bu örgütlerin depremden soyutlanmış, sapaşağlam duran insanların kurdukları örgütler olmadığını da düşünmemek lazım.

Kişisel olarak sivil toplum kuruluşlarının da buradaki tüm halkların da bir nevi bir şok hâlinde olduğunu düşünüyorum hâlâ. Bu insanların artık, ben de dahil olmak üzere, işi yok, ailesi yok, evi yok, sosyal ortamı yok... [...] Hiçbir şey bilmiyorlar. Hiçbir şey yapamıyorlar. Çünkü sağlıklarını gerçekten mental sağlığını koruyabileceği hiçbir alan yok şu ân. (Nebil Nazik)

Burada aslında kanaat önderlerine de hakikaten çok büyük bir yol düşünüyor. (Fazıl Altınay)

Ancak bu olumsuz koşullara rağmen görüştüğümüz

birçok Antakyalı aktör, farklı toplulukların bir arada yaşama deneyimini hatırlatarak toplumsal birlikteliği güçlendirecek etkinlikler yapılması ve etkin iletişim ve ortak bir ağ oluşturmanın önemine dikkat çekerek, toplumun sorunlarına çözüm bulunması için ortak bir hareket tarzının gerekliliğine, “ortaklaşmanın” önemine işaret ediyorlar.

Antakya'nın çok aktörlü bir sivil toplum dayanışması sergilemesi, yerel toplulukların ortaklaşa hareket etmeleri gerektiği; ancak bu şekilde depremin yarattığı yaraların ve kırılmalıkların karşısında bir direncin gelişebileceği ve adaptasyon mekanizmalarının üretilebileceği anlaşılıyor. Öncelikle Antakya'nın ürettiği ve sahip olduğu sosyal, kültürel ve duygusal sermaye sayesinde, “yüz yıllardır hep işlemiş bir sürece” bağlı olarak çok kültürlü hafızanın kapasitesine olan inancın altı çiziliyor.

Ben öncelikle Hataylıların hepsine güveniyorum. [...] [Çok kültürlü hafızanın küllerinden doğup devam etmesi] Bence aynı süreç, çünkü bu bir hafıza işte aslında doğmadan önce de gelen bir hafıza bence, bu süreç hep böyle işlemiş yüz yıllardır. (Buse Ceren Gül)

Buse Ceren Gül'ün duyduğu güvenin yanı sıra Misak Hergel'e de sivil toplum içindeki “hareketlenmeler” umut veriyor.

Fakat böyle içgüdüsel bir şekilde Hatay'ımıza sahip çıkacağız filan diye böyle slogansı şeylerle falan ne bileyim işte... “Bilmem ne bayramında Hatay'da buluşuyoruz,” “Her şeye rağmen, inadına...” bilmem ne filan; buna benzer şeyler var. Bu halkın içindeki hareketlenmelerdir.” (Misak Hergel)

Vakıflı Mahallesi Ermeni Cemaati Başkanı Cem Çapar, depremden sonra geciken yardımlara değinse de esas olarak devlet ve sivil toplumun desteği saye-

sinde ihtiyaçlarının karşılındığını söylüyor.

Mesela depremin oluşundan sonra ilk ihtiyaçlarımız erzaktı. Çünkü ekmek alabileceğimiz fırın yoktu. Erzak alabileceğimiz market yoktu. [...] İlk depremin ilk anında ihtiyaçlarımız erzaktı ve bu erzak geldi. Hem devlet hem sivil toplum tarafından... Çokça da geldi. [...] Gerçekten de aç kalmadık, işte açıkta da kalmadık. İşte bu devletin ve sivil toplum kuruluşlarının sayesinde oldu. [...] Daha erken tepki gösterilebilir miydi? Gösterilebilirdi. (Cem Çapar)

Özge Sapmaz ve Ali Baran Doğruel de “ortaklaşmanın” önemine işaret ediyor; farklı toplulukların bir arada yaşama deneyimini hatırlatarak toplumsal birlikteliği güçlendirecek etkinlikler yapılmasını, etkin iletişim ve ortak bir ağı oluşturmanın önemine dikkat çekerek toplumun sorunlarına çözüm bulunması için ortak bir hareket tarzının gerekliliğini belirtiyorlar:

Hani diyelim ki işte Aleviler yumurta bayramını kutluyor ya... Yumurtalarını boyuyorlar. İşte aslında Hıristiyanların bayramı paskalya... Mesela bunları ortaklaştırarak yani bizim ilişkide olduğumuz şeyleri Hıristiyan toplulukları getirip o bayramı birlikte yumurta boyatarak belki falan hani... (Özge Sapmaz)

Ortak bir dil, ortak bir bilinç, ortak bir ağı yaratmak kaygısı bu bağlamda çok önemli. (Ali Baran Doğruel)

Platformlar bir araya gelip kararları paylaşmalılar. (Ahmet Yıldız)

Devlet yöneticilerinin Hatay’a ve Armutlu Mahallesi’ne dönük olarak “büyük bir eksiklik, büyük bir zafiyet” içinde olduğunu ve bunun kasti olduğunu düşünen Yılmaz Bostancıoğlu, Armutlu gibi yalnızlaş-

tırılmış bir mahallenin de etrafındaki diğer yerlerden -dayanışmayla- destek aldığını anlatıyor:

Armutlu deyip geçmeyelim. Bu Armutlu'ya destek çıkan yok muydu? Harbiye'den geliyorlardı, Samandağ'dan geliyorlardı, Serinyol'dan geliyorlardı, Dört Yol'dan geliyorlardı. Birlik ve beraberlik orada toplanıyordu. (Yılmaz Bostancıoğlu)

Yardım ve dayanışma konusunda Hatay Barosu da örnek verilebilir. Baro halka gıda, su, erzak, battaniye, yakacak gibi acil yardımların yanı sıra hukuki destek de verdi.

[Baro] halkın veraset ilamı alması, mirasçılık, işte miras belgesi zaten veraset ilamı, ölüm belgesi alması konusunda adli yardımlar yaptı; sonuna kadar halk için ücretsiz çalıştı bir süre boyunca. (Emircan Güç)

138

Hatay'ın sivil toplum kapasitesi, bizzat sivil toplum aktörlerinin iyimserliğine de katkıda bulunuyor. Başka bir ifadeyle sivil toplum kendine "güveniyor".

Hatay olarak güçlü bir kamuoyuna sahibiz. Yani herkes buraya sahip çıkmaya çalışıyor. [...] Ama bu konuda birçok platform var, birçok dernekleşen gruplar var. Hepsi bir şeyler yapmaya çalışıyor. Sesini duyuruyor ne olmalı ne olmamalı, diye insanları da bilgilendirmeye çalışıyorlar. [Bakanlıklara, resmî otoriteye sesin ulaşması konusunda] Ulaşıyor, ulaşıyor... Kültür Bakanlığı kısmında bence ulaşan çok şey oldu, diye düşünüyorum ben yani. (Buse Ceren Gül)

Aslında sivil inisiyatifler toplumla doğrudan... Çalışmaları üzerinden halkın beklentilerini bilmek ve tanımlamak an-

lamında çok güzel işler yaparlar. (Hülya Nehir)

Ama ben... [...] Tek başına olmasa bile, sivil toplumun özellikle bu süreçte... Bir yere varacağını düşünüyorum. (Nebil Nazik)

Bu süre içinde gerçek anlamda dayanışmanın gerçekleşmesi için kendisini “göstermeyi” amaç edinen yaklaşımlar da tepki görüyor. Buna karşılık gerçekten yardım eden sivil toplum kuruluşlarının önemi öne çıkıyor.

Bizim artık şovenist sivil toplum kuruluşlarına ihtiyacımız yok. [...] Mesela şöyle, kamera meraklısı, birilerinin yanında gözükmeye meraklısı... Önce bunların tasfiye edilmesi lazım. [...] Benim hiç ummadığım mahalle sakinleri insanları organize etmiş. Ve insanlara yardım getirmiş. (Sedat Bilgin)

Yardımlar ve dayanışma

Deprem sonrasında bütün karmaşaya, fırsatçılıklara rağmen Antakya’da müşterek bir yara sarma kültürünün (acı veya zorluklara karşı destek, empati ve birlikte iyileşme kapasitesi, kaynakların bölüşümü, birliktelik, duygusal destek arayışları ve paylaşımlar) var olduğunu söyleyebiliriz.

Bir yanda Fazıl Altınay’ın ifadesiyle “Antakya’da çarşı kültürü ölmedi hiçbir zaman”. Antakya’nın sahip olduğu “esnaf ve çarşı kültürü”, diğer yandan Türkiye’nin dört bir yanından gelen yardımlarla şehrin ürettiği bir “müştereklik” duygusu çok güçlü bir mesaj üretti.

İlk etapta burada bir facia yaşandı. Çadırda inanılmaz bir açık vardı, gelmedi. Ne AFAD ne başkası çıkmadı ortaya. [...] Ama ben yaşamım boyunca da Türkiye'nin her yerinden plakaların burada nasıl cirit attığına tanık oldum. Sivil toplumun yardımlarıyla yiyecek, yiyecek, içecek yağdığına tanık oldum. (Mişel Atik)

Ancak bu dayanışma ruhu, afet sonrası koordinasyondaki büyük sorunları ve sağlık risklerini göz ardı etmemiz gerektiğini göstermiyor.

Şimdi yemekhaneler geldi, belediyeler kurdu, iş adamları Bursa'dan şu bu falan kurdular, yemek dağıtıyor. Güzel bir yardımlaşma ama nerede? Yıkımın olduğu yerde. Her taraf toz duman. [...] Astım olursun, bilmem ne olursun. Ama akciğer kanserine yakalanacaksın. (Mişel Atik)

140

Bu bölümü Artin Demirci'nin sözleriyle bitirelim:

Kültür bulaşıcıdır, diyorum ve bir kültür var burada. Ama bir kalabalıkla, bir şeyle boğulmuş durumda. Yani bu yeniden imar buna fırsat vermeli.

9. Engellilerin yaşadıkları zorluklar

142

Depremi boyutlarının, farklı demografik özelliklerle sahip insanların ne ölçüde farklı tecrübeler yaşadıklarını görünmez kıldığını söyleyebiliriz. Kuşkusuz yoksul kesimler, engelliler, mülteciler, LGBT bireyler ve tabii ki kadınlar diğerlerine göre depremden çok daha fazla zarar gördüler. Biz de saha araştırmasında özellikle engellilerin ve kadınların hassasiyetleri üzerine daha fazla eğilmek fırsatı bulduk.

Engellilerle ilgili olarak hemen belirtilmesi gereken unsurlardan biri şu: Engellilik her şehirde yüzleşilmesi gereken bir farklılık. Her devletin ya da her şehrin engelli vatandaşlarıyla ilgili, onların kendilerini eşit vatandaşlar hissetmeleri için atmaları gereken adımlar var. Ancak şu var ki depremden sonra bu adımlar artık çok daha ciddiye alınmak zorunda çünkü Hatay Sakatlar ve Gönüllüler Derneği başkanı Sabit Köse'nin ifadesiyle depreme bağlı olarak şehirdeki engelli nüfusuna 17 bin engelli daha katıldı; yani engellilerle ilgili Hatay'da var olan ve çözüm bulunması gereken sorunlar zaten vardı ve bu çok daha fazla artmış durumda.

Zaten Türkiye'de nüfus oranına göre en çok engelli bulunduran şehirdik [...] Daha önce biz engelliler olarak çok büyük sıkıntılar yaşadık. Merkezde olsun, yani Hatay'da ne ulaşımı doğru dürüst kullanabiliyoruz ne kaldırımı doğru dürüst kullanabiliyoruz ne resmî daireleri ne resmî kurumları kullanabiliyoruz ne ibadethaneleri... Hiçbir şeyi doğru dürüst kullanamıyorduk. [...] Artık bizi, yani engellileri, hesaba katarak yapılması lazım [ne yapılıyorsa]. Bu memlekette engelliler de yaşıyor. Resmî olmasa bile, 17 bin engelli kaldı depremden sonra galiba. 17

bin uzuvlarını kaybeden vatandaşlarımız var bu depremde. [...] Normal insanlar da zaten, yani bu dönemden bahsediyorsanız ne sağlığa ne eğitime ne de bir şeye ulaşabiliyordu. [...] Yani biz hastaneye rahat girebilmemiz lazım, eğitime işte okullara... Yolları, kaldırımları... İnsani ihtiyaçlarını karşılayacak doğru dürüst tuvaleti yoktu bu engellilerin. [...] Onun için şimdi bu felaketten sonra bunu biz engellilere yönelik bir avantaja çevirebilir miyiz? Yetkililer burada artık ne kadar duyarlı olur, bilmiyorum. Ama bu engellilerin de yaşadığını unutmamalarını rica ediyorum. (Sabit Köse)

Lora Çapar da engellilere yönelik bir şehir planlamasını şart görüyor:

Engelleri artmış olan bir toplum burası. Şimdi sen yeni şehri kurarken engellinin sokakta tuvalete gitmesini düşünmen lazım.

Felaketi avantaja çevirmek

Sabit Köse vasıtasıyla görüşlerini aktardığımız Sakatlar Derneği, Hatay'da engelliler için yoğun çaba gösteriyor. Engellilerin şartlarının iyileştirilmesi ve hareket alanlarının genişlemesi için çalışmalar ve projeler geliştirmeye çalışıyorlar. Ancak engelliler için zaten var olan altyapı ve ulaşım sıkıntıları depremden sonra tahammül edilmez bir seviyeye çıkmış durumda. Dolayısıyla engelli bireyleri temsilen Sabit Köse, kendilerinin de aktör olarak dahil oldukları süreçte devletin adım atmasını istiyor. Ve geçmişten beri gelen, engellilerin yaşadığı zorluklara ve çözülmeyen sorunlara değinerek “depremi bir avantaja çevirme” fikrinden bahsediyor. “Engellilerin fikirleri-

ni, bilim adamlarının görüşünü alarak” yeniden yapılanmaya gidilmesi gerektiğini vurguluyor. Engellilere uygun yapılar, yollar, kaldırımlar ve resmî kurumların erişilebilir olmasını şöyle istiyor:

Daha biz böyle çalışmalara girişmedik. [...] Tek tek sandalye üzerinde ağırlık yaptık. [...] Hareket alanları daha genişler yani. [...] Bugün binlerce akülü araba dağıtılıyor ama bunu kullanacak yollar yoksa sıkıntı oluyor. [...] Ama şimdi olan bu felaketten sonra artık bunu engelliler için avantaja dönüştürebiliriz. Nasıl? Bugün yeni yapılar olacak artık, yeni yollar olacak. [...] Engellilerin fikirlerini, bilim adamlarının görüşünü alarak böyle bir yapılaşmaya gidilmesi lazım. Yani ben artık kaldırım, akülü arabayla rahat kullanmak istiyorum, yolları rahat kullanmak istiyorum. Yapılan yapıların girişlerinin engellilere göre yapılmasını istiyorum. [...] Yani bir engelli Avrupa’da tekerlekli sandalyede ülkeden ülkeye tek başına gidebiliyor. Biz burada evimizden şehir merkezine gidemiyorduk tek. Yani bırak tekerlekli sandalyede, normal bir engelli gidemiyor. İşte bunların artık dediğim gibi bu şehri tekrar imar ederken engellileri hesaba katmaları gerekiyor.

10. Kadınların yaşadıkları zorluklar ve dayanışma

Umut ve umutsuzluk arasında yaşanan duygusal dalgalanmalar kadınlarda kendine özgü bir karakter taşıyor. Her halükârda kadınlar depremden çok daha fazla etkileniyor. Ancak kadınların dayanışma konusunda gösterdikleri hassasiyet çok daha fazla dikkat çekiyor. Görüştüğümüz kişiler arasında Samandağ'da kadınlar arasında dayanışma ağlarından birine önyak olan Hülya Nehir, kadınların deprem öncesinde de iş gücüne katılımı ve temsiliyetteki zor olan koşullarını şu şekilde anlatıyor:

Ama sonuç itibariyle Türkiye'yle de paralel bir şekilde kadın temsiliyeti ne kadar var? Burada da herkesten daha az var.

146

Deprem sonrasında da zor koşullar, örneğin konteyner kentlerin yaşam standartlarına uyumsuzluğuna bağlı olarak kadınlar için mahremiyet sorununun yanı sıra özellikle ev ve aile içi sorumlulukları devam ediyor.

Konteyner kentler zaten öyle bir diziliyor ki... Öyle koşullarda yerleşiyor ki, senin bütün mahremiyetine, ihtiyacına hizmet etmiyor. (Gizem Cabaroğulları)

Erkekler sosyalleşme alanları içerisinde kendilerini rehabilite ederken kadınlar yine ev işleriyle, yine çadır temizliğiyle uğraştılar, yine çocukların yaşadığı o travmayı atlattıklarıyla ilgili yoğun mesajlar harcadılar. [...] Depremden sonra da kadınlar yine işte gündelik bakıma, çocuk bakımına, depremden korkan çocuğu dibinden ayırmayan kadına dönüştü. (Hülya Nehir)

Deprem sonrası barınma çözümlerinin cinsiyet duyarlı olması ve kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması gerekiyor. Toplumsal iyileşmenin fiziksel ihtiyaçların ötesinde sosyal ve duygusal destek mekanizmalarını da içermesi gerekiyor. Bu yüzden Hülya Nehir ve arkadaşları, kadın yaşam merkezleri ve çocuklar için eğitim projeleri hazırlıyor.

Yani kadınların gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak, hijyen malzemelerini karşılayacak ve çocuklarıyla bir araya gelecek, böyle sosyalleşmeyi sağlayacak ve psikososyal desteği sunacak bir mekanizma oluşturmaya çalışıyoruz. (Hülya Nehir)

Bütün kırılğanlıklarına, zor koşullarına rağmen Antakya'da kadın hareketi deprem koşullarını aşmak için çok daha fazla umut beslenmesini sağlıyor.

Burada daha çok karşına çıkan... Yani ekolojik dengenin kendini korumasıyla ilgili kadınların çabalarının ben birçok yerde güçlü olduğunu görüyorum. (Hülya Nehir)

Kadınlar kriz sonrası çok daha fazla zorluklarla karşılaşıyorlar ancak toplumun iyileşmesinde hem önemli bir rol oynuyorlar. Toplumsal iyileşme sürecinde kadınların güçlenmesine özel önem vermek gerekiyor.

Mimar Gizem Cabaroğulları ekolojik bir duyarlılıkla geliştirilen Yuva projesinin içinde yer alıyor. Bu projede yapılan evler, örneğin pedallı musluklar vasıtasıyla su tasarrufu sağlayan, Antakya'nın yaz sıcaklığına karşı ekolojik havalandırma sistemleri içeren bir ahşap ev modeli sunuyor. Bu proje, diğer tarafıyla da deprem mağduru kadınları istihdam ederek kadınları güçlendirecek çok önemli bir girişim özelliği sunuyor.

Kadınlar - “Bu sosyallik hayat veriyor”

Nebil Nazik, depremden sonra çarşıya ve yavaş yavaş açılan esnaf dükkanlarına kendisinin ve diğer insanların sadece ihtiyaçları için değil, sosyal bir atmosfer için de gittiklerini belirtiyor. Ancak burada annesine dair anlattığı örnek, Antakya’da dayanışma ve sosyalleşme süreçlerine dair ilginç ve önemli ipuçları veriyor. Ne “sosyal etkileşim” ne de “psikoloji teorisi”ne sahip olmayan” annesinin de benzer bir pratiği geliştirdiğini anlatan Nebil Nazik, yemek dağıtım noktalarına sadece yemek için değil, sosyalleşmek için gittiğini şöyle aktarıyor.

148

Annem yemek dağıtılan yere gidiyordu; ben de anneme kızıyordum. “Anne bak işte biz bahçeden bir şeyler topluyoruz, hani aç kalmayacağız, oraya gitmesen de aç kalmayacağız, gitme,” dedim. Sonra şeyi fark ettim: Annem böyle lâf olsun diye yemek alıyormuş. Yani işte bir kabın içerisine bir kişiye yetmeyecek kadar yemek alıp geliyor. “Anne,” dedim, “gitmişken alsaydın bari, bu ne?”. “Oğlum,” dedi, “ben oraya yemek için gitmiyorum. Yemeği ihtiyacı olanlar alıyor. Ben oraya sohbet etmeye gidiyorum.” Ta işte eski komşumuz, üst mahalledeki bahçelerinde çadırda kalıyor. Ama yemek için oraya geliyor. “Ben,” dedi “o yüzden bir saat erken gidiyorum, fark etmedin mi sen? Biz oraya gidiyoruz, oturuyoruz, sohbet ediyoruz, ağlıyoruz, eski günleri anıyoruz, kayıplarımızı anıyoruz. Sonra yemek geldiğinde ayıp olmasın diye yani sırf gidip boş dönmemek için yemek alıyoruz” [...] Hiçbir teorisi yok ama o pratiğini yaşıyor. Buna ihtiyaç duyuyor ve bunu gerçekleştiriyor.

Deprem sonrasında Antakya enkaz altında kalmayan ya da enkazdan kurtulan insanlar, kurtuldukları andan

itibaren büyük bir özveriyle, başka insanların yardımına koştu. Bir anlamda, bu özveriyi gösteren insanların bir kısmının “daha etkili” olduğunu söylemek mümkün değil. Ancak iyileşmek konusunda, erkeklere göre çok daha dezavantajlı olan kadınların gösterdikleri hassasiyetin iyileşme konusunda çok daha dikkat çekici olduğunu, “bu sosyalliğin hayat verdiğini” teslim etmek gerekiyor. Örneğin sosyal destek ve rehabilitasyon çalışmalarında kadınlar çok daha ön plandaydılar.

Mesela çocuklara dönük birçok etkinlikler yapıldı ve bunları yine dışarıdan gelen kadınlar diyeceğim, çünkü kadınlar bunları o çocuklarla iletişim kurduklar, resim atölyeleri oluşturduklar, masal evi oluşturduklar. [...] Bana göre kadın konusuyla ilgilenen her insanın onların [LGBTİ+ bireylerin] durumuyla da hakları, yaşam hakları, kendilerini ifade etmekte ilgili olması gereken hakları konusunda bir hassasiyetleri var. (Hülya Nehir)

Bu durum kadınların kriz sonrası toplumun iyileşmesinde oynadığı rolün ve karşılaştıkları zorlukların altını çiziyor. Nehir’in kadınların ve çocukların sosyalleşebilecekleri ve psikososyal destek alabilecekleri mekanizmaların oluşturulmasının önemini vurgulaması, toplumsal iyileşme sürecinde kadınların güçlenmesine verilecek önemin göstergesidir. Kadınların iş gücüne katılımı ve temsiliyetinin düşük olması toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların ekonomik bağımsızlığı açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Nehir’in “[Kadınlar] burada da herkesten daha az var,” ifadesi, kadınların karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi gerektiğine işaret ediyor. Kadın yaşam merkezleri ve çocuklar için eğitim projeleri, kadınların hem kendi ihtiyaçlarını karşılamaları hem de sosyal hayata katılımlarını artırmaları için öneme sahip. Nehir’in kadınlar hakkında yukarıdaki söyledikleri de kadınların günlük hayatlarını kolaylaştıracak ve onları güçlendirecek destek mekanizmaları olarak gerekli çabaları öne çıkarıyor.

11. Çocuklar ve gençler için eğitim, spor

Deprem sonrası eğitim sistemine dönüş aciliyet taşıyor. Çocukların ve gençlerin hayata bağlanması için güvenli yapılar ve sürekli denetim gören okulların yeniden inşası, eğitimde onlara yönelik katılımcı ve yenilikçi yöntemler üretmek gerekiyor.

Gerçekten yani bizi her şekilde hiçbir şekilde burnumuz bile kanamadan, bir korku bile yaşamadan ayakta taşıyacak bir okul istiyorum. [...] [Okul çevresindeki güvensizlik sorunlarını da aşmak gerekiyor] Mesela okulumuzun çevresinde çok fazla madde kullanan, madde satan kişiler vardı. (Kübra Akar)

150

Eğitim konusuna devletin öncelik vermesi gerekiyordu.

Eğitime devam edilmesi gerekiyordu. Çadır olabilir, konteyner olabilir. Devletin buna öncelik vermesi gerekiyordu. Çünkü bu çocuklar ileride sınava girecek. [...] İnanın hani gönüllü öğretmenler de vardı; bu çadırlar en başından kurulsaydı. Hani çoğu öğretmen zaten atamasını alıp gitti kendi şehrine. Bu imkânlar sağlansaydı, öğrenciler bir şekilde derslerine devam ederdi ve bu kadar ekşiye düşmezdi. (Senem Doğru)

Ancak sivil toplum tarafından bu konu da çok daha ciddiye alındı. Örneğin Karaçay Koordinasyon Derneği ve daha başka sivil toplum girişimleri çok başarılı çalışmalar yürütüyor.

Eğitimin özellikle artık deprem konusunda da ciddi bir şekilde duyarlılık geliştirmesi de konuşuluyor.

Bir kere biz deprem şehrinde yaşıyoruz. [...] Bunu eğitimin başından... Bak adamlar, Japonlar doğduğu günden beri eğitiyorlar insanları. [...] Ya bizim kültürümüzde şu var; Türkiye kültüründe... Olay olduktan sonra çare arıyoruz. Olay olmadan çare düşünmüyoruz. (Buse Ceren Gül)

Ayrıca psikolojik iyileşmeye de büyük katkısı olacak spor komplekslerinin, yüzme havuzlarının yapılması, spor malzemelerinin sağlanması gerekiyor.

Samandağ'da spor kompleksi olarak bayağı büyük bir yer vardı. Ama şu ân Tomruksuyu'nda çok fazla yok açıkçası. [...] Daha böyle doyurucu şeyler istiyoruz. Mesela fitness üzerine ya da insanların profesyonel, özellikle profesyonel sporcuların üzerinde antrenman yapabilecekleri alanlar çok çok kısıtlı. [...] Malzeme olarak da... Onlar temin edilebilir. [...] O kompleksler lütfen gelsin. Yüzme havuzları, onları bekliyoruz, onlar da gelsin. (Dilek Sivri Akardik)

12. Güvenlik ve halk sağlığı

Depremın süren bölgesel etkileri ve riskleri göz önünde tutularak her yaştan, her kesimden insanın ihtiyacına (en başta temiz su) uygun, engelsiz erişime sahip sağlık, sosyal hizmetler ve ulaşımın sağlanması gerekiyor. Ancak şehirde piyasa koşullarına uyarlanmış bir moloz temizleme operasyonu güvenli bir ortamın yerleşmemesinin nedenlerinin en başında geliyor.

Enkaz kaldıranlar aslında enkazı kaldırmak için mücadele etmiyorlar; kâr elde etmek için uğraşıyorlar. (Fazıl Altınay)

Şu anda burası Çevre ve Şehirciliğin kontrolünde, biliyorsunuz. [...] Şimdi şehir çok büyük bir yıkım olduğu için tabii ki bu enkazı kaldırmaları gerekiyor. [...] Onun dışında en büyük başka bir sorunumuz, maalesef moloz döküm sahaları. Moloz döküm sahaları şehirlerin içerisinde [...] Denizden buraya zaten havanın geldiğini biliyoruz. Bu şehre dağılacak [...] Binlerce kamyon döküldü oraya, dağ yapıldı. [...] Şimdi yıkımlar başladı. Durmuştu bir ara, seçimden sonra durdu. [...] Onun dışında Eski Antakya'da da yıkımlar devam ediyor. (Buse Ceren Gül)

152

Su serpmeden yapılan yıkım işlemleri, moloz taşıyan kamyonların üstünün örtülmemesi ölüm risklerini sürekli kılıyor. Asbest ve farklı türden zehir risklerine karşı, enkaz kaldırma çalışmalarının mutlaka organize edilmesi, afet sonrası hastalık yayılımlarının izlenmesi ve kontrolünün, temiz suyun sağlanması, şehirlerin içerisinde yer alan moloz döküm sahalarının kaldırılması gerekiyor.

Su serpmeden yapılan yıkım işlemleri, moloz taşıyan kamyonların üstünün örtülmemesi ölüm risklerini sürekli kılıyor. Asbest ve farklı türden zehir risklerine karşı, enkaz kaldırma çalışmalarının mutlaka organize edilmesi, afet sonrası hastalık yayılımlarının izlenmesi ve kontrolünün, temiz suyun sağlanması, şehirlerin içerisinde yer alan moloz döküm sahalarının kaldırılması gerekiyor.

İşte önce temel ihtiyaçları... Temel ihtiyaçlarından kastım barınma, beslenme ve moloz sorunu da var. Hatay'ın havası çok kirlendi. Onun için bir önlem alınması lazım. Çünkü kimse durduk yere burada kanser olmak istemiyor asbestten. (Senem Doğru)

Hatay'da sağlık çok ciddi biçimde çökmüş durumda. [...] Şehrin nüfusu 100 bini aşmış, Samandağ nüfusu... Anjiyo ünitesi yok, kalp krizinden ölen ölene. (Emircan Güç)

Ama eleman bulamadık, hemşire bulamadık, doktor bulamadık. [...] Bulduklarımızın evleri yoktu, ev bulamadık. (Fazıl Altınay)

Mesela ben çok çalışan bir kadınıym. Bahçemde, tarlamda, evimde. Yani ben kırılmaktan korkuyorum. Başımın ağrımasından korkuyorum. Ben çocuğumun hasta olmasından korkuyorum. Çünkü gerçekten ciddi anlamda güveneceğim bir hastane, bir doktor yok. (Senem Doğru)

Depremi yıkıcı sonuçları karşısında halk sağlığının tamamen göz ardı edildiği anlaşılıyor. Yeniden inşa sürecinde yaşanan kaotik durum içinde devletin sağlık konusundaki yetersizliği eleştiriliyor.

Yerinde ayırıştırma diye bir şeye girmişler. Demir yolda giderken birisinin üstüne düşüyor falan. (Özge Sapmaz)

Asbest sadece soluyarak alınan tehlikeli bir madde değil. Yerel tarım üzerinde de çok ciddi tehlikeler içeriyor.

Bu asbest baş belası oldu. Şimdi geçen [gün] arkadaş şunu söyledi; ben çok oldum. Depremden sonra buradan gönderilen bütün ürünler iş adamlarınca satın alınıp buraya yardım diye geri gönderildi. [...] Dağıtıldı, ücretsiz dağıtıldı. Yardım olarak. Ve tüketildi. Biz tükettik yani. (Şiraz Yoğun)

Daha önce değindiğimiz, insanların gitmek istemedikleri konteynerlerde başka bir sorun daha dikkati çekiyor; konteynerlerin konumlandırılması ve içerdikleri sağlık riskleri...

154

Şu an Samandağ özelinde çok var. Boş, kullanılmayan. [...] En kötü tarafı Samandağ'da, asbestin dibine kurulmuş hepsi [...] Gidip kalanlar mecburiyetten kalıyor. Yani akıl kârı değil. (Gizem Cabaroğulları)

Asbest tehlikeli ve kanserojen, yüzde yüz. Ama sebze ve diğer canlılardan önce asbestli molozların dağ gibi denizde yığılması, dibinde de çadır kent yapılması, etrafına konteynerlerle çevrilmiş olması... [...] Yani su serperek yapın bari bunu, bir. Taşıyan kamyonların üstünü brandalarla temizleyin, iki. (Mişel Atik)

Son olarak çadırlarda yaşayan insanların karşılaşmaları çevresel sorunlara değinelim. Çok ciddi bir sinek sorunu var ve haşerelerle ilgili ciddi sıkıntılar yaşanıyor.

13. Kültür ve sanat

Bütün bu atmosferde gözden uzak tutulmaması gereken bir alan var: travma sonrası toparlanmada kültür ve sanatın iyileştirici katkısı çok büyük olacak.

Yani kendisi profesyonelce bunu yapanlar var. [Ayrıca] amatör olarak katılan, yani hiçbir yerde rastlamadığım kadar resmi, müziği, taş işçiliğini, mozaiği amatörcüce yapmaya gönüllü çok insan var. Hevesli ve bunu seven... [...] Ve daha önceki şeyini hatırlıyorum. O önemli caddelerinde yürürken işte adım başı bilmem ne atölyesi, bilmem ne kursu, işte bir şey kültür evi, kadın dayanışması, işte cam atölyelerini koruma bilmem nesi gibi böyle bir sürü şey olduğunu hatırlıyorum. (Dilek Demirci)

156

Kendi inisiyatifine bırakılırsa... Ne diyeyim, bir sürü enerjisi olan yapılar var, topluluk var diyelim. [...] Ama hani bunları toparlayıp estetik bir şeye [dönüştürebiliriz]; başka bir şeyle görsel, estetik kaygılarla kentin yeniden yapılmasına belki biraz müdahale etmek gerek. (Dilek Demirci)

Ama insanların daha da bilinçlendirilerek Hatay'a sahip çıkmalarını, kültüre, sanatsal bir faaliyet sürdürülmesi üzerinde yoğunlaşırsa daha güzel şeyler çıkacağına eminim. (Cuma Oruç)

Kültür ve sanat için öneri getirenler, uğraşanlar, üretim yapanlar ve gelecek için angaje olanlar vasıtasıyla Antakya'nın uzun ve zor yürüyüşünün en azından bir kısmının kolaylaşacağını var sayabiliriz.

Ülkenin kültürel seviyesinin düşüklüğü beni çok endişelendiriyor. Bütün bu zenginlik içerisinde, Antakya'nın bu zenginliği içerisinde... [...] En büyük şeyim Antakya için, büyük bir kütüphane, iyi bir arşivin olması falan. (Artin Demirci)

Yani bizim bundan sonraki hayatımızı yeni yapılaşmalar, yıkılacak yapılacak şeylerin içinde bizim işte ressam olarak atölyelerimizin daha çok burada olması, üretimimizin daha çok burada olmasıyla ilgili planlıyoruz. (Dilek Demirci)

14. Gelecekte Hatay – Umut

Antakya'da yaşanan yıkım insan tasavvurunun çok ötesinde acılar getirdi. Bu ölçekte bir felaket sonrasında şehrin yeniden imarını hayal etmek kuşkusuz hiç kolay değil. Dolayısıyla şehrin yeniden hiçbir zaman eskisi gibi olmayacağına dair umutsuzluk yaşayan çok sayıda insan var.

Çünkü benim tüm gençliğim, tüm anılarım o eski Antakya sokaklarında, Saray Caddesi'nde idi... Olmayacak. Çünkü ben o dar sokaklardan geçer giderim. Ama öyle sokak olmaz. (Nebil Nazik)

Ancak şehir ne kadar dibe düşmüş olursa olsun, Antakya ve Antakyalılar arasında var olan mistik örtüşme hâli, şehir için bir sıçrama yapma gereğine dair bir duyguyu da besliyor. Örneğin Ayhan Kara, yurkarda değindiğimiz ve çeşitli görüşmecilerin dile getirdiği şehir ve insan arasındaki bağı somutlaştırıyor. Sadece şehre olan aidiyetin değil, "borcun" da altını şöyle çiziyor.

Klasik Hatay'ı seviyorum, çok seviyorum. Bugüne kadar sahip olduğumuz her şey, manen, kültürel olarak, madden Hatay'a borçluyuz, Hatay insanına borçluyuz. Şu ân Hatay yaralı. O borcu geri ödeme fikrimiz var ân itibarıyla. [...] Beni şu ân motive eden şey bu, motto bu. Yani ben borcumu ödeyeceğim memleketime karşı. Beni ben yapan. (Ayhan Kara)

Aslında Antakyalıların Antakya'yla kurdukları güçlü bağın tasavvur dünyasında karşılıklı bir etkileşim özelliği var. "Mutlu eden bir ev" bir kişilik kazanıyor ve bir kişiliği, kimliği olan o şehre ihtiyacı olan sevgi ve bağlılık veriliyor.

Hatay benim için çok değerli, çok önemli. Yani deprem olduktan sonra bazı insanlar böyle gidip kafa dinlemek istedi. Ben gitmek istemedim. Sanki Hatay'ı yalnız bırakırsam suçluluk duyarım diye. Yani hep Hatay'da kalmak isterim. Ölürssem de Hatay'da, yaşarsam da Hatay'da yaşamak isterim. (Menel Doğru)

Zaman, acılar, hüzünler ve savaşlar hoşgörü ve ortak yaşam kültürünü oluşturuyor ve bu, toplumsal hafızanın ve tarihsel olayların bölgenin sosyal dokusuna işliyor. Bu durum, acı da olsa, deprem de tarihe yazılacak bu müşterek hikâye kaynaklarından biri olabilir. Dolayısıyla Antakya örneğinde yeniden yapılanma sürecini, mevcut sosyal ve kültürel dinamikleri koruyan ve bunları geleceğe taşıyan bir model yaratabilecek bir fırsat olarak düşünebiliriz.

Ben mesela korku gibi düşünmüyorum aslında. Her şeye rağmen umut var benim gözlemlediğim. [...] Umut kısmını şey... İnanmak istiyorum. (Dilek Demirci)

Ya daha yeşil, daha iyi altyapısı olan, daha gelecek vaat eden, büyük yatırımları kendine çekebilene, çekme konusunda iyi organize edilmiş bir Hatay hayal ediyorum. [...] Doğru şeyleri istersek olur. Doğru şeyleri istediğimiz şeyleri bir araya gelip birlikte bunu gerçekleştirsek olur. (Ediz Parlar)

Çünkü bir şehri şehir yapan en önemli unsur, içinde yaşayan insanlardır. Biz içinde şehrin yaşamaya devam ediyoruz. Kültürlerimiz hâlâ hafızamızda ve bunu devam da ettireceğiz. (Emircan Güç)

Aslında yeniden hayata dönmek konusunda burada ipuçları var. Çiçeğiyle, böceğiyle, doğasıyla, kalanıyla müthiş akraba bağı ve gücü var. Nasıl sarıl-

mışlar birbirlerine. [...] Yani torunum resim yapıyor Artin; getirip gösterebilir miyim, dediği zaman yedi kişi geliyorlar. Düşünebiliyor musun? [...] Çok ciddi bir akraba bağı var. Yani çocuğunu evlendiriyor. Evlendirdiği aileyle de çok sıkı akraba oluyor. Biz onları unutalı çok oldu İstanbullarda yani. [...] Hemen o iki aile çok sıkı akraba oluyor ve onun için dört beş katlı evler yapılıyor. Üstünde oğlu oturuyor, altında kızı oturuyor, yanında eltisi oturuyor. (Dilek Demirci)

Yani bir şeyin başlangıcının olduğu yer olsa, güzelliklerin başlangıcının olduğu yer... Mesela ülkeye katılımı son ya, şimdi böyle tersine dönsün ve bütün o işte çevre bilincinin başladığı yer olsa... İşte yatay, ben mimar olduğum için mimarca bakacağım buna, işte yatay yapılaşmanın, doğayla bir arada olan yapılaşmanın başladığı yer olsa... Üretimin ve üretim tesislerinin başladığı yer olsa... Dijitalizmin değil ama teknolojiyle uyumun başladığı yer olsa... İşte o anlatılan hoşgörü, tırnak içindeki durumun daha efektif olduğu ve yayılmasına izin veren başlatan yer olsa... Efsane bir Hatay olur. (Gizem Cabaroğulları)

Mişel Atik'in daha önce yer verdiğimiz "katalizör işlevi gören zaman faktörü"ne ilişkin görüşleri ("acılarıyla, hüznleriyle, savaşlarıyla, nefretleriyle hepsi bir arada şimdiki hâkim yapının oluşumu"), Antakya'nın toplumsal dokusunun deprem sonrası yeniden yapılanmasında bir perspektif sunuyor.

Antakya'nın ortak yaşam kültürü, kültürel zenginliğin ve toplumsal entegrasyonun yıllar içinde nasıl bütünlendiğini gösteriyor. Zamanın, acıların, hüznlerin ve savaşların ortak yaşam kültürünü oluşturması toplumsal hafızanın ve tarihsel olayların bölgenin sosyal dokusuna nasıl işlediğini açığa çıkarıyor. Antakya'nın

kültürel yeniden yapılanmasında tarihi anlayış ve hasasiyetin önemini de gösteren bu durum acı da olsa, deprem de olsa tarihe yazılacak müşterek hikâye kaynaklarından biri olabilir. Ayrıca günlük yaşamdaki etkileşimlerin anlatımı, halkın arasında güçlü sosyal bağların ve ortak yaşam pratiklerinin var olduğunu açığa çıkarıyor. Etnik ve dinî gruplar arasındaki mizahi yaklaşımlar da bu toplumun, farklılıkları bir zenginlik olarak gördüğünü ve bunları bir hoşgörü unsuru olarak değil, yaşamın doğal bir parçası olarak kabul ettiğini gösteriyor. Dolayısıyla Antakya örneğinde yeniden yapılanma sürecini, mevcut sosyal ve kültürel dinamikleri koruyan ve bunları geleceğe taşıyan bir model gibi geliştirilmesi için bir fırsat ve umut olarak düşünebiliriz.

Umut insanda vardır. Yani toplum olarak, topluluk olarak “Umut var mı?” diye sorsan “Yok,” derim. Ama bu bireysel bir şeydir. Yani umutsuz durum yoktur. Hani umutsuz insan vardır (Gizem Cabaroğulları)

Umudum toplumdan yana... Bizden, sivil toplum eğer gerçekten iyi bir rehberlik yaparsa bu anlamda, yerel yönetimler, belediyeler de doğru adımlar atarsa ben bunun devlete bir baskı... İyi olacağını düşünüyorum. (Nebil Nazik)

162

Sonuç

Yurttaşların yaşamlarını doğrudan ilgilendiren konulardaki karar süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmaları gerektiğine dair talepler artık yeni değil. 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana kamu yönetiminin teknokratik bir işlem olmaktan çıkıp yurttaşların katılımına ve ihtiyaçlarına yanıt veren süreçlere dönüşmesi gerektiği fikri yaygınlık kazandı. Ve elbette konu, politika ya da kamu idaresiyle sınırlı değil; her faaliyet ve hizmet alanı, paydaşların aktif biçimde sürece dahil edilmesini gerekli kılıyor. İnsan yerleşimlerinde de her kentsel çelişki ve yerel olsun küresel olsun her yeni kriz, salgın ya da afet, bütün bu sorunlarla baş edebilmede katılımcılığın önemini daha çok ortaya koyuyor. Buna karşın demokrasinin katılımı merkeze alan bir yaklaşım olarak karar süreçlerinin çekirdeği hâline gelebildiğini söylemek güç. Değini bile fazla: Otoriter yönetim mantığı, katılımının önünde bir engel.

Katılımcılığın etkili bir şekilde uygulanmasındaki zorluklar bir yana, geleneksel siyaset, katılımı en iyi ihtimalle demokrasinin temel bir unsuru olarak değerlendirmekten çok uzakta. Demokrasiyi ve sivil becerileri geliştirme potansiyeli, mevcut güç ilişkilerinin sarsılması ve politik unsurlardaki türlü zaafaların açığa çıkmaması için göz ardı ediliyor.

Çünkü müzakereci bir yönetim tarzıyla yurttaşların ifade alanlarının önündeki sınırlar kaldırıldığında, manipüle edilmeleri de şüphesiz mümkün olmuyor. Kimi zamansa yurttaşların karar süreçlerine aktif katılımını sağlayarak demokrasinin işleyişini ve meşruiyetini genişletme çabaları resmî devlet politikası olarak güvenlik ve gizlilik kozu ileri sürülerek bastırılıyor.

Bu arada yurttaş katılımı da tek tip bir model etrafından düşünülemez. Özellikle artık e-demokrasi ve siber katılım gibi olanaklar da düşünüldüğünde bunun çeşitli seçenekleri ve farklı düzeyleri söz konusu. Seçenekler, ele alınan yerel sorunun ne olduğuna ve bu sorun karşısında geliştirilecek yaratıcılığa bağlı olarak değişken ve sınırsız. Düzeyleri açısından bakıldığında alt seviyede katılımın yalnızca sembolik olduğunu görüyoruz. Bu düzeyde karar vericiler, yurttaşları bilgilendirme adı altında aslında kendi gündemlerini ilerletiyor.

Bir sonraki aşamada, yurttaşlara bazı önemli kararlar hakkındaki fikirleri sorulabiliyor. Gelgelelim netice, bu geri bildirimlerden etkilenmiyor. Son kararın hâlâ yetkili makamlar tarafından verildiği başka bir düzeydeyse yurttaşlar bir tür danışma meclisi gibi göreve çağrı-

labiliyor. Asıl bundan sonrasında yurttaş görüşlerinin ciddiye alınıp bunların kararlar üzerinde etkili olduğu, hatta yurttaşların mutlak güç sahibi olduğu modelleri hayal etmek de pek olası. Neredeyse küresel bir düzlemde siyasi partilerin artık vatandaşları politika yapımında temsil etme kapasitesine olan güvenin kaybedilmeye yüz tuttuğu bir zamandayız. Böyle bir zamanda söz konusu temsil krizinin derin olduğuna işaret edip sivil toplum örgütlerinin toplumsal yaşamın kurumsal siyasetçe çözölemeyen problemlerine daha iyi reçeteler sunabileceğine dair inancı diri tutmak gerekiyor. Bunun türevi olarak, toplumun gerçekten karar verme mekanizmalarına dahil edilmesi ve etkin bir şekilde katılım sağlaması için çaba harcamakta sonsuz fayda var. Özellikle de büyük afetlerin ve yıkımların ardından bu çaba yaşamsal zorunluluklara karşılık geliyor.

Bu rapor, 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremin ardından öncelikle Antakyalıları kendi şehirlerinin yeniden inşasında aktif rol üstlenmeye teşvik etmeyi amaçladı. Görüşmelerde, tabii genellikle göz ardı edilen farklı kesimlerin seslerini duyurmak için de çaba sarf edildi. Rapor, depremin ardında bıraktığı karmaşık sorunların çözümü konusunda görmezden gelinenlerin görüşlerine merakla yaklaşmanın ihtiyaç ve beklentilere duyarlı politikaların oluşturulmasına, toplumun genel refahına ve iyilik hâline katkıda bulunacağı düşüncesiyle kaleme alındı. Antakya'nın yeniden inşasında gerek karar alıcıların gerekse sivil toplumun halkın fikirlerini dikkate almaları yerinde bir beklenti. Ancak sözünü ettiğimiz gibi, çoğu zaman ihmal edilen bu yöntem dahi katılım düzeyleri açısından bakıldığında ancak temel basamaklardan biri olurdu. Bu bakımdan esas beklentimiz kentin yapılanmasında halkın karar alma süreçlerinde belirleyici olarak görüşlerinin yanında pratikleriyle de söz sahibi olarak yurttaş katılımı konusunda skalanın daha üst basamaklarını tırmanabilmek olmalı. Aksi hâlde mevcut planlamaların tüm aktörleri tatmin edecek çerçeve sunamadığı aşikâr.

Peki, yaşanan büyük yıkımdan doğrudan etkilenen Antakyalıların gözünden bakıldığında bu kent nasıl yeniden ayağa kaldırılabilir? Gerek bu "kadim" şehirden gerek il dışındaki farklı kurum ve çevrelerden kentin geçmişini onurlandırıp bu geçmişi geleceğe entegre edecek çok boyutlu yeniden yapılanma çabaları yaratmak için çağrılar mevcut. Dolayısıyla bu soruya verilecek onlarca yanıt var. Ancak vatandaş katılımı tüm bu yanıtların dayanağı olmalıdır. Yine bunun bir gereklilik olmasının da fazlaca nedeni var. Ama bunu izah etmeye çalışırken raporun temelini oluşturan derinlemesine görüşmelere dayanarak sonuç yerine hem bazı temel bulgulara hem de çıkarılabilir-

lecek birtakım önerilere kısaca değinebiliriz.

Antakya üzerine söylenen her söz kentin tarihine, kültürel mirasına ve farklı kimliklerinin mevcudiyetine yapılan vurgularla başlıyor. Bu bölgeyi farklı kılan, toplulukların yan yana yaşamanın ötesinde geçerek bir arada yaşama kültürünü yerleştirebilmeleri. Başka bir ifadeyle çoğulculuk burada lâftan ibaret değil, mekanik bir kurgu da değil. Hayatın olağan akışına karışan organik bir doku. İnsanların ana dili olmayan çokça dili konuşabilmeleri, bir inanç ritüelinin başka topluluklara da sirayet etmesi, ötekine olan saygının “hoşgörü” konseptini de aşarak eski bir deyişle ahvâl-i âdiyeden sayılması bu birlikteliği destekleyen göstergelerden birkaçı. Günlük yaşamın her alanında da kendini gösteriyor bu çeşitlilik.

Yaptığımız görüşmelerde Antakyalıların şehirlerinden söz ederken kurdukları duygusal bağlara ve aidiyet hissini yansıtan ifadelere başvurmaları boşuna değil. Antakya’ya insana özgü nitelikler atfedip yakınlarının kaybı karşısında yaşadıkları acıya şehrin yıkımına dair olan bir tür yas hâlini de ortak ediyorlar. Bazense Antakya’yı, kentle sakinleri arasındaki samimi bağı vurgulayıp memlekete duyulan sevgiyi göz önüne seren görüşmecilerimizden Buse Ceren Gül’ün çok katmanlı kültürel dokusuyla, “büyük bir ev” olarak tanımlarken söylediği gibi bir “ev” metaforuyla anıyorlar. Görüşmecilere göre şehrin onlara sunduğu temel şey güven. Bu bölgede yaşayan farklı topluluklar açısından da bu böyle, kadınların kenti görece özgürce deneyimleyebilmeleri konusunda da... Aidiyet alanlarının yeniden yaratılmasının önemine değinen Menel ve Senem Doğru’nun belirttikleri de buna paralel, şehrin duygusal anlamda bir sığınak olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini gösteriyor.

“Şehrimizde yabancı hissetmiyorduk” sözünün sahibi Cem Çapar’ın değindiği gibi bu şehir, sakinleri için bir yaşam alanı olmaktan çok fazlasını ifade ediyor. O hâlde bu tür bir aidiyet hissi, yeniden yapılanma sürecinde halkın aktif katılımını sağlamak için esas alınabilir. Bu raporda Antakya’ya duygusal bağlılıklarını dile getiren Misak Hergel ve Sedat Bilgin’in de her bireyin söz konusu kişisel ilişkilenmeleri üzerinden motive edilerek şehrin yeniden yapılandırılması sürecinde dahil edilmesi gerektiğine işaret etmeleri yine böyle okunmalı.

Kente olan meftuniyet hissi gözle görülür olunca buna mukabil söz ve karar sahibi olma arzusunun da yüksek seyrettiği gözlemi bir şanstır. Antakyalılar, şehirlerin yeniden inşa edilmesine ortaklaşmakta istekli. Mesela Ayhan Kara’nın, Antakyalıların “yaralı kente ve

insanlarına borçlu oldukları” duygusunu ifade etmesi onların kimliklerini şekillendiren bu coğrafyaya karşılığını verme arzusuyla paylaşılan bir sorumluluğu dile getiriyor. Yeniden yapılanma sürecini yurttaşların kolektif hafızası ve değerleri üzerine kurarak güçlü bir şekilde yönlendirebilme potansiyelinin ardında bu türden bir motivasyon da söz konusu.

Elbette güven duygusu kentin alışkanlıklarına, yaşama kültürüne, müşterek tarihine, bu tarihin sürekliliğine ve mekânsal hafızaya dayanıyor. Bu nedenle yıkım ve yas ortamının hasar verdiği, onarıma muhtaç olan konuların başında bunlar geliyor: mekânsal hafıza ve ortak tarihin sürekliliği. Üstelik bunlar birbirini mümkün kılan iki tema. Öyleyse yeniden inşa için birinci koşul, atılacak adımların Antakya'nın özgün dokusunun korunmasını, bu kentin kendine has karakterini ve sunduğu güven duygusunu sürdürmeyi amaç edinmesi.

Bu bakımdan da öncelik barınma sorununun çözümünde olmalı. Başlangıçta pratik bir çözüm gibi görünmesine karşın merkezlerle serpiştirilen konteyner kentlerin zamanla yaz döneminde sıcak, kışınsa soğuk tutması, ciddi sağlık endişelerine yol açması ve özellikle kırsalda tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar için cazip mekânlar yaratmaması nedeniyle kısa vadeli bile olsa çözümler doğurmadığı belirdi. Kalıcı ev çözümleri ve TOKİ gibi devlet destekli projeler de alternatif olarak sunuluyor ancak tüm bunlar halkın gelir düzeyine, ihtiyaçlarına ve geleneksel karakterine uygun planlamaların yapılmasını gerektiriyor. Bu süreçte ekolojik modüler ev gibi alternatifler maliyet ve istihdam açısından rol oynayabilir.

İkincisi, hasar gören yapılar üstünde restorasyon ve restitüsyon uygulamalarının titizlikle yürütülmesi. Ancak yerleşimlerin başka yerlere taşınma tartışmaları ve tarihî dokunun korunması gibi konular, yerinden edilme ve sürgün algılarına yol açabilecek kayda değer hassasiyetler yaratıyor. Halkın mevcut yerleşimlerine bağlılığı tartışmaların merkezinde. Bu rapor kaleme alınırken saha çalışması yaptığımız temmuz ayında görüşmecilerimiz tarafından da endişeyle öngörüldüğü üzere ve medyada yer alan bilgilere göre Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı tarafından alınan 14 Kasım 2023 tarihli kararla, Hatay'ın Antakya ve Defne ilçelerinin sekiz mahallesinin bulunduğu 207 hektarlık bölgesi “rezerv yapı alanı” ilan edildi. Hataylıların rezerv alanı ilan edilen mülklerinden sadece iki ay içerisinde taşınması isteniyordu. Hatay Barosuna göre bu kararla 50 bin kişi mülksüzleştirilme

riskiyle karşı karşıya. Resmî Gazete’de de yayımlanan bu yasa değişikliğinin sadece Hatay’ı değil, afet ülkesi olan Türkiye’nin büyük bir bölümünü kapsadığının altı çiziliyor. Kamulaştırma ve yerleşim yerlerini değiştirme politikaları karşısında halkın gösterdiği güçlü tepkiler de devletin bu süreçleri yönetim biçimine karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, açıkça belirtmek gerekirse Hatay ilinde yaşayan yurttaşların yaşadıkları sıkıntıların sonu henüz ufukta görünmüyor.

Keza, bu belirsizlik ve umutsuzluk, bölgede yaşayanların üstünde ağır baskı oluşturuyor. Kaygılar hem bireysel hem de toplumsal düzeyde. Bazen fırsatçılık ve fiyat artışlarının toplumsal dayanışmaya zarar vermesi şikâyet konusu oluyor. İşçilik ücretlerinin ve inşaat malzemelerinin fiyatlarının artışı yeniden inşayı daha da çetin bir hâle getirdiğini tespit etmek zor değil. Bazense göç edenlerin yaşadıkları hayal kırıklıkları ve geri dönme niyetleri, bu yapılanma süreçlerinin ne kadar kapsayıcı olması gerektiğinin altını çiziyor. Nitekim göç etmek zorunda kalanlar, şehirlerine geri gelerek olağan yaşantılarına dönmek istiyor; ancak ekonomik koşullar ve alışkanlıklarının kaybı kararlarını zorlaştırıyor. Dilek Sivri Akardik’in de bu rapordaki kendi kültüründen uzak yaşamının zorluklarına işaret etmesi yeniden yapılanma stratejilerinin geleneksel yaşam tarzlarına saygı duyarak ve özellikle eski yaşam örüntülerine uygun olarak geliştirilmesi gerektiğini açıkça gösteriyor.

Bu arada görüşmecilerimiz devletin Antakya’ya adil yaklaşmadığı, başka deyişle bölgeye yeterli desteği özellikle sağlamadığına dönük ciddi oranda algıya sahip. Gözlemlerimiz bu endişelerde haklılık payının olduğu istikametinde. Yapılandırma sürecindeki ayrımcılık ve adaletsizlik, sosyal gerilimleri tetikleyerek kentin dengelerini etkileyebilecek bir tehlike arz ediyor. Neyse ki kentteki farklılıkların bir arada yaşama kapasitesi buna dayanaklı. Görüşmecilerimizden Ediz Parlar’ın Antakya’daki sıkı dostluk ve arkadaşlık ortamının eşsizliğinin, şehrin sosyal dokusunun ve toplumun dayanışmasının yeniden yapılanma çabalarında merkezî bir konuma sahip olması gerektiğini vurgulaması bu yüzden olmalı.

Üstelik ayrımcılık ve sosyal adalet konusundaki aksaklıklar Antakya içerisinde de elbette yine başka katmanlarda paylaşım sorunlarını beraberinde getiriyor. Bu kentte depremler, örneğin engelli nüfusunu bir hayli artırdı. Ayrıca altyapı ve hizmetlerin yetersizliği daha da belirginleşti. Bu durum Antakya’nın yeniden yapılanmasında engellilerin, kadınların, çocukların ve gençlerin özel ihtiyaçlarının dikkate

alınmasının yakıcı önemini ortaya koyuyor. Her grubun ihtiyaçlarına dair hassas ve kapsayıcı politikalar geliştirilmesi için toplumun bütün kesimlerinin iyileşme süreçlerine dahil edilmesinden başka bir yol yok.

Yurttaşların psikolojik iyileşmesi, ekonomik bağımsızlıklarının desteklenmesi ve adil bir yeniden yapılanma bu zorlu dönemin üstesinden gelmek için kritik önemde. Bu sürecin yönetiminde devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında uyum ve iş birliği gerekiyor. Karmaşık sorunların çözümünde bir yol haritası geliştirmek için koordinasyon şart. Merkezi ve yerel yönetimler arasındaki siyasi ve bürokratik engellerin aşılması için yeni arayışlar gerekiyor. Bu noktada uzun vadeli bir istikrarı mümkün kılmak için yerel koordinasyonlar öne çıkıyor. Depremın yaralarını sarmak için toplumun her kesiminden gelen fedakârlık ve dayanışma örnekleri oldu. Bu aktörler, yerel ihtiyaçları ve öncelikleri anlayarak daha etkili ve kapsayıcı çözümler sunabildi. Yerel toplulukların ve sivil toplum örgütlerinin inşa süreçlerine katılımı ve inisiyatifinin ne düzeyde elzem olduğunu anlamının bir yolu da afetten bu yana geçirilen süre içerisindeki bu deneyimler.

Görüşmecilerimizin dile getirdiği farklı düşünceler, bir yandan fiziksel yerleşim, diğer yandan bunun çok ötesinde, birlikte yaşama kültürünün parçası olarak Antakya'nın yeniden yapılanmasında katılımcılığın nasıl kıymetli rol oynayabileceğine dair yaratıcı öneriler sundu. Bunlar dikkate alınırsa tarihsel ve kültürel mirası koruyarak, kent sakinlerinin kendi tarihlerine ve kimliklerine sahip çıkmalarını teşvik eden yaklaşımlar benimsenmelidir. Bütün bunlar, insanı, tüm canlıları ve doğayı odağına yerleştirecek olan bir yeniden yapılanma sürecinin aslında salt binaların değil koruma ve onarma kültürüyle hareket ederek tüm kesimler arasındaki toplumsal bağların ve somut ve somut olmayan mirasın restorasyonu olacağını gösteriyor. Bu nedenle gerek fiziksel gerekse toplumsal dokunun yeniden örülmesinde katılımcılık, yani yurttaş deneyimlerinin yol gösterici kaynak niteliğinde kullanımı şarttır.

Yeniden yapılanma hiç şüphesiz kentin ekonomisiyle ve aldığı yatırımla ilgili bir meseledir. Antakya'nın ekonomik kalkınması için sanayi, tarım, turizm ve dış göçmen işçi nüfusunun gönderdiği dövizler gibi alanlarda yatırımların artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekiyor. Ayrıca ekonomik bölgelerin oluşturulup yatırımlara açık hâle getirilmesi de önem taşıyor.

Eğer kentin ayağa kaldırılması başarılı bir şekilde gerçekleşirse ve tarihî mirası başarılı bir şekilde restore edilebilirse turizm ve tarım da Antakya'nın geleceğini kurtarmak için kalkınmanın en önemli iki sütunu gibi görünüyor. Antakya'nın depremden sonra turizm perspektifiyle yeniden yapılandırılması, kentin tarihsel mirası ve kültürel çeşitliliğini ön plana çıkararak bir stratejiyi gerektirir. Turizmin tarihi yapıları yeni işlevler kazandırarak kültür ve turizmin birleştiği bir ekonomik kalkınma modeli oluşturulabileceği anlaşılıyor.

Antakya'nın tarihsel mirasının uluslararası turizm için çok önemli bir güzergâh olabileceği de görülüyor. "Turizm canlanırsa ekonomi kendine gelir," düşüncesiyle, kültür turizminin potansiyeli bölgede otelciliği, restoranları ve esnafı geliştirebileceği ve istihdam yaratılabileceği belirtiliyor. Turizm odaklı planlamaların, Asi Nehri gibi doğal kaynakların korunmasını da içermesi gerektiğini belirterek konunun önemine işaret etmek gerekiyor. Öyle anlaşılıyor ki Antakya için özgün bir yeniden yapılanma ve turizm planlaması modeli geliştirmek, tarih ve kültür varlıklarını korurken ekonomik canlanmayı da destekleyecek.

170

Somut ve iyileştirici adımların yanında sembolik adımlar da atmak gerek. İleriye dönük olarak yaşanan felaketin hiç unutulmaması gerekiyor. Bu "unutmama" insanların acılarını depresyona uğatmayacak üzere değil, depremi sürekli akılda tutarak yeni ölümlere izin vermeyecek evler ve kamu binaları yapmayı hatırlatacak anıtlar, hatta her mahalleye kurulacak anıtlar vasıtasıyla sağlanabilir. Sona gelirken sözü burada Gizem Cabaroğulları'na bırakalım:

Siz depreme umutsuzlukla bakıyorsanız depremi felaket olarak görürsünüz. Ama bu bir doğa olayı. O zaman doğayla uyumsuz oluyoruz. [...] Birey olarak umutsuz olursam aynısının devam edeceğine dair inanç geliştirmiş olurum. Yani o zaman aynısını... Doğaya, "Sahneyi sana bırakıyorum," demiş olurum. Bilinç olarak "Tamam, aynı devam edecek; aynı aktörler, aynı şey hükmedecek," diyorum. Sadece umudunun var olabilmesi ya da umudun var olduğu insanları bir araya getirebilmek o aktörleri değiştirecektir. Yani ben o anlamda umutluyum. Umutlu durmak da zorundayız. Bir kere doğa olayı olduğunu anlatmak zorundayız. Bu bir savaş değil; bu iki tane ülkenin birbirine girmesi ya da bir çıkar meselesi değil. Doğaya sana dedi ki "Ben buradayım! Ve sen benimle uyumlu olursan ya-

şarsın!” Normal koşullara göre açıktayız ama kendimizi cennette gibi hissediyoruz; çünkü doğanın içindeyiz. Bana rağmen hareket edersen de cehennemi yaşarsın. İnsan bunu öğrenecek. Bunu öğrendiği zaman ve bunu da öğrettiği zaman sıkıntı yok. Hatay’ın toprakları herkesi içine alacak kadar geniş. Anadolu da böyle bir coğrafya; herkesi doğasıyla birlikte yaşatacak kadar kucaklayıcı bence.

Şehirlerin hafızası tarihî, sembolik binalar, estetik, coğrafi güzelliğe sahip, sıcak yuva duygusu veren mekânlarla oluşabilir. Oysa neredeyse baştan aşağıya yıkılmış bir şehirde hafızanın inşasının çok kolay olmayacağı öngörülebilir. Ancak herkesin katılacağı, “ben de dahildim,” diyebileceği bir süreçten geçilebilirse başka bir ifadeyle katılım sağlanabilirse, bizzat o katılımın kendisi bir “hafıza” olup şehrin yeniden sahiplenilmesi mümkün olabilir.

*Ek:
Görüşme
Listesi*

1) Ali Baran Doğruel	Mimar
2) Ahmet Yıldız	Akademisyen
3) Artin Demirci	Ressam
4) Ayhan Kara	İş insanı, platform kurucusu
5) Buse Ceren Gül	Mimar
6) Cem Çapar	Veteriner; Ermeni cemaatinden din temsilcisi
7) Cuma Oruç	Emekli iş insanı
8) Dilek Demirci	Ressam
9) Dilek Sivri	Millî sporcu
10) Ebru	Sanatçı
11) Ediz Parlar	Beyaz eşya tüccarı
12) Emircan Güç	Avukat
13) Fazıl Altınay	Doktor, Özel Hastaneler Platformu Yöneticisi
14) Gamze Nur	Çiftçi
15) Gizem Cabaroğulları	Mimar
16) Hülya Nehir	Mali müşavir, Samandağ Kadın Dayanışma Derneğinden
17) Jale Akar	Öğretmen
18) Kübra Akar	Lise öğrencisi
19) Lora Çapar	Sanat tarihçisi
20) Maruf Akar	Emekli, Alevi kanaat önderi

21) Mehmet Ali Akar	<i>Öğretmen</i>
22) Menel Doğru	<i>Ev kadını, çiftçi</i>
23) Metin Tansal	<i>Lokanta işletmecisi</i>
24) Misak Hergel	<i>Emekli</i>
25) Mişel Atik	<i>Çevre Derneğinden</i>
26) Mustafa Gençören	<i>Antakya'da mobilya esnafı</i>
27) Nebil Nazik	<i>Öğretmen</i>
28) Özge Sapmaz	<i>Ziraat mühendisi, Zenginler Atölyesi Kültür ve Dayanışma Der.</i>
29) Sabit Köse	<i>Engelliler Derneği Başkanı</i>
30) Sedat Bilgin	<i>Arap Alevilerinden kanaat önderi, din adamı</i>
31) Senem Doğru	<i>Öğrenci</i>
32) Sezer Tuna	<i>İnşaat mühendisi</i>
33) Şahin Çapar	<i>Çiftçi</i>
34) Şiraz Yoğun	<i>Belediye çalışanı</i>
35) Tahsin Boğday	<i>Otel işletmecisi</i>
36) Yılmaz Bostancıoğlu	<i>İnşaat sektöründen</i>
37) Zübeyde Oruç	<i>Ev kadını</i>

BAYCTAV

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
DERNEĞİ TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ